

KÖZIGAZGATÁSUNK

ÉS A

SZABADSÁG.

ÍRTA

GRÜNWARD BÉLA,

ZÓLYOMVÁRMEGYE ALISPÁNJA.

BUDAPEST.

KIADJA RÁTH MÓR.

1876.

I.

Komolyan aggasztó jelenség a magyar faj életében, hogy nagy fáradsággal kell neki bizonyítani, hogy nem lehet magasabb célja önmagánál, nem lehet fontosabb feladata saját fentartásánál, hatalmának terjesztésénél s biztosításánál.

Ezt a francziának, a németnek vagy az angolnak nem kell bizonyítani. Ezeknél a nemzeteknél ez természetes dolog, mely magától értetődik. A nemzeti érdek, méltóság és büszkeség megsértését ösztönszerűleg azonnal megérzi a nemzet minden tagja s az ily kérdésekben nem annyira a logikai érvelés, mint inkább az erős, egészséges nemzeti ösztön határozó a nemzet magatartására nézve.

Pedig Európa nagy nemzeteit nem fenyegeti oly veszély, mint a magyart. Nyugot-Európa nemzeteinek nagy államait forradalmak, háborúk megrázkódtathatják, gyengíthetik, belső fejlődésökben megakaszthatják, a nemzetek hatalmi állása a többi nemzetekkel szemben kérdés alá jöhet, de a nemzetek léte nem.

A mi helyzetünk azonban olyan, hogy minden baj, mely bennünket ér, minden hiba melyet elkövetünk nemzeti létünket, életünket veszélyeztet. S mégás, egész Európában nem található nemzetet, mely oly kevés érzékkel bírna nemzeti érdekei iránt; nincs nemzet, mely oly közönnyel és indolentiával nézné legfontosabb

életérdekeinek megsértését, de sőt mely maga annyira veszélyeztetné nemzeti érdekeit, mint a magyar.

A közjogi kiegyezés létrejötté epochális esemény volt a magyar fajra nézve. Ezt az államot, melyet vérvével szerzett, erejével alapított, a kiegyezés által nyerte vissza hogy úr legyen benne, mint évszázadok előtt. De a mi a kiegyezés létrejöttté óta történt azt a benyomást teszi az elfogulatlan szemlélőre, mintha államférfiaink nem tudták volna, mit kezdjenek ezzel a visszanyert országgal. Legkisebb nyomát sem találni, hogy tudták volna, mi a nemzet missioja ebben az országban s mily eszközök állanak e célra rendelkezésére. Az ország anyagi erejét túlbecsülték, erkölcsi erejét egész nagyságában nem ismerték. S megkezdtek, de azt is minden terv nélkül, azt a munkát, melylyel az ország anyagi erejét kimerítették, erkölcsi erejét gyengítették, a múlt századok hagyományait, a legdrágább politikai kincseket: a magyar faj suprematiáját, a magyar állam iránti ragaszkodást a nem-magyar ajkú honpolgárok részéről, zsákmányul dobták oda a haza ellenségeinek s bekövetkezett az ország hanyatlása, minden kötelék meglazulása, a magyar nemzet hatalmi állásának s tekintélyének sülyedése az országban, melyhez hasonlót a magyar történelem nem mutathat fel. Ez a korszak egyike a legszomorúabbaknak a nemzet életében. A tervtelenség; a tájékozatlanság kapkodása, ingadozása, a gyengeség és lealázás korszaka ez. Ez az a korszak, mikor a magyar nem mert magyar lenni ebben az országban, mikor a nemzetiségi érzület és büszkeség nyomát is alig találni a közéletben, s ha egyesek szívében élt is, nem nyilvánult a nemzet akaratában és cselekvésében; mikor a nemzet törvényhozása és kormánya nem merve vagy nem tudva megkezdeni az állani nagy eszközeivel a nagy

küzdelmet a magyar faj fentartása s hatalmának biztosítása érdekében, lemondva legbecsesebb nemzeti érdekeiről, – a viszonyok kényszere nélkül, ellenállhatatlan hatalommal rendelkezve, gyáva egyezkedésekkel akarta a békét megvásárolni oly ellenségektől, kiket egy bátor csapással megsemmisíthetett volna.

E jelenség okát nem nehéz feltalálni. A nemzet múltja és fejlődése megmagyaráz mindent. A magyar nemzetet három századon át csapás érte csapás után, mely megbénította erejét s közel jutott ahhoz, hogy végkép lemondjon önmagáról. Háromszáz éven át szakadatlanul védenie kellett magát és intézményeit mindennemű támadások ellen s örülnie kellett, ha a védelem sikerült s elháríthatta magától a megsemmisülés veszélyét. A nemzet megszokta a védelmi állást, lelkét lenyomta a folytonos veszély, mely feje felett lebegett s elvesztette hitét jövőjében. A költő nemzetével együtt azt énekelte, hogy: »múltadban nincs öröm jövődben nincs remény,« nem a nemzet nagysága, jövő hatalma és dicsősége dagasztotta a kebleket, hanem a honfiúi bánat sóhaja, egész Magyarországon elegicus hangulat terjedt el, mint a temetőben a sírok között. A nemzet elvesztette hitét jövőjében s ezzel kilépett az activ nemzetek sorából. A passiv ellenállás megszokássá második természetvé vált, s elzsibbadt tagjaival nem is érezte magát már képesnek erejének nagyobbmértvű kifejtésére, nem is gondolta, hogy valaha még oly helyzetbe jusson, hogy nem a védelem, de támadás lesz feladata, hogy nem a megsemmisítést fog kelleni elhárítania, de uralmát terjesztenie és biztosítania.

Az 1849-ki katasztrófa lesújtotta azt az életet és pozitív irányú tevékenységet is, mely Széchenyi István hatása folytán keletkezett. A nemzet ezer sebből vérezve,

alélta hevert a győző lábai előtt. A nemzet jobbjai, egész értelmisége, ifjúsága visszavonult: alig tekintette már magáénak ezt az országot, nem tanulmányozta viszonyait, a megváltozott viszonyok az új intézmények hatását, hanem gyűlölettel tekintett az idegenek uralmára s mindenre, a mit ez az uralom életbeléptetett, akár jó volt akár rász. Az ország lakossága akkor nem ismert más hangulatot az elégedetlenségnél, s nem volt más vágya, mint hogy üssön mielőbb a szabadság órája, S midőn végre e sokáig sóvárogva várt pillanat megérkezett, a nemzet azt a nagyszerű reactiót fejtette ki, mely elsodort majdnem mindent, a mit a Bach-korszak alkotott. A nemzet elkeseredése és gyűlölete a megbukott rendszer ellen, abban nyilvánult, hogy a mértföldmutató kőtől kezdve, az igazságszolgáltatás és közigazgatás gépezetéig megakart semmisíteni mindent a mi e rendszerre emlékeztetett. Így eltávolítatott ugyan sok fonás, sok a mi az elnyomás eszköze volt, de sok czélszerű intézmény is.

A nemzet a korlátlan negatív terére állott. E pusztító reactióban nem volt tekintet a tulajdon és személybiztonságára, az ország hitelére, a rendre, a személyes szabadságra; még e fontos érdekek biztosítékait is minden hosszabb megfontolás nélkül küszöbölte ki a felbőszült nemzet s amint mindezek helyére mást kellett tenni, a mi az irt betöltse, az egyedüli irányadó tekintet az volt, hogy ne hasonlítson a bukott rendszer alkotásaihoz. Elő is szedett minden elavult, a nemzet teljesen megváltozott viszonyaira nem illő törvényt és intézményt, csak hogy ne kelljen megtartania semmit a Bach-korszakban életbeléptetett törvényekből és intézményekből. S a reactio az előbbi rendszer ellen annyira ment, hogy e táblabíró-nemzet a legultrább liberalismus-

nak hódolt csak azért, mert a Bach korszak kormánya absolutisticus és reactionarius volt; a nemzet politikai irányelvül a nagylelkűséget tűzte ki csak azért, mert az előbbi kormány kíméletlen erőszakkal nyomott el minden nemzeti mozgalmat.

Hogy e merev negatív nem lehetett szülője egy pozitív tartalmú, higgadtan átgondolt tervnek a magyar nemzet életének célszerű berendezésére, jövőjének biztosítására, az természetes. Pedig c hangulat akkor is uralkodott a szellemeken, midőn az 1867-ki kiegyezés létrejötté után a nemzet a magyar államot saját kezelésébe vette át s midőn alkalom nyílt pozitív alkotásokra, a nemzet lételemének biztosítására, a magyar állam tervszerű megszilárdítása érdekében. Az elmék ez abnormis állapota, az elnyomatás ideje alatt a pozitív tevékenység hiánya következtében virágzásnak indult doctrinarismus, mely az alkotmány visszaállítása után is uralkodott, megfosztották a nemzetet a képességtől, hogy elfogulatlanul és higgadtan vegye számba helyzetét és viszonyait, s válogassa meg az eszközöket legmagasabb céljai elérésére. A nemzet nem volt előkészítve e nagy feladatok megvalósítására.

S e hangulat még most sem veszítette el hatalmát. Államférfiaink s a sajtó nagy részeink nyilatkozatai azt a benyomást teszik, mint ha oly emberektől erednének, a kik hosszú időn át bekötött szemmel jártak, anélkül, hogy az őket környező reális viszonyokra csak egy pillantást vetettek volna, vagy a kiknek nincsen bátorságok a végzetes fátyolt, melyet hagyományos előítéletek és a doctrinarismus szőttek, széttépni, hogy az ország valódi helyzetét meglássák. Az ország reális viszonyainak elfogulatlan tárgyilagos számbavételére most is hiányzik még az érzék; szigorú kérlelhetetlen következ-

tetésekre hiányzik az erő s ha politikával foglalkozunk is s talán nagyobb érdekeltséggel s élénkséggel, mint más nemzetek, mégis csak politikai phantasiáink vannak, de nincs politikai ideálunk; van politikánkban elég doctrinarismus, de egy reális politikai doctrináig még nem emelkedtünk.

Az oly nemzet politikai ideálja, mely egy államot alapított s fentartani akar, nem az egyes ember önkényének vagy izgatott kedély állapotának szüleménye. Ennek az ideálnak, mint minden ideálnak reális tartalma van, s egy nemzet sajátos helyzetének és viszonyainak eredménye. Ez a nemzet legmagasabb célja, erejének és hatalmának legnagyobb kifejtése az adott viszonyok között, a rendelkezésére álló eszközökkel. A politikai ideál nem a politikai rajongás eredménye. Lelkesedés kell hozzá, de ép annyi higgadtság s csak oly szellemekben fogamzik meg, a kiknek látköre elég tág, hogy egy nemzet összes életviszonyait felölelje s egy magasabb egységsszé egyesítse. Ez ép ellenkezője a politikai rajongásnak s az öntudatosság nagy mértéke szükséges hozzá. Az ily szellemek csinálják meg a nemzetek politikai doctrináját; mely nem egyéb, mint a terv, mely szerint a nemzet rendelkezésére állé) összes eszközök vas következetességgel századokon keresztül legmagasabb céljai elérésére fordítandók.

S e legmagasabb cél s megvalósítása eszközeinek tudata hatalmas tényező egy nemzet életében. Ellenállhatatlanul egyesítő ereje van, egységes irányt ad a nemzet életének, a nemzet egész ereje egy pontra hat s az eredmény mindig impozáns. A politikai ideál az a mérték, melylyel minden politikai törekvés, minden intézmény értékének meghatározására szolgál. Minden jó

a mi megvalósítását előmozdítja, minden rossz a mi megvalósítását akadályozza.

Nekünk politikai ideálunk, politikai doctrinánk még nincs; legalább a jelenségek még eddig nem mutatkoztak közéletünkben. Hogy is volna másként a ziláltság és tervtelenség politikai életünkben lehetséges?

Pedig már itt az ideje, hogy tisztán lássuk, hogy mi az a legfőbb érdek, melynek minden más tekintet alá kell rendelni; tudnunk kell, hogy mi az, a mi a legfőbb érdeket előmozdítja, vagy veszélyezteti; kell hogy bizonyos terv szerint rendezzük be állami életünket, nehogy kitörüljenek bennünket az öntudatos, életképes nemzetek sorából, nehogy tönkre jussunk a deszorgani-szió folytán, mely tervtelenségünk következménye.

A magyar nemzet nem tűzhet ki magának magasabb cél-t, mint hogy fen-tart-sa magát ural-kodó e-le-m-ké-n-t az ö-n-á-l-l-ó m-a-g-y-a-r áll-a-m-b-a-n.

Politikai axiómának tekinthető az, hogy a magyar nemzet az európai népcsaládok önálló tagjaként csak úgy tarthatja fen-t magát, ha sikerül neki ezt az államot ientartani, és hogy ennek az államnak fenntartása csak a magyar faj suprematiájának biztosítása s megszilár-dítása által lehetséges.

Lehetnek oly élénk phantasiájú politikusok, a kik e cél-t kicsinylik s ragyogóbb feladatokat is tudnak képzelni.

D-e-m-a-g-a-s-a-b-b-c-z-é-l, mely e-g-y-s-z-e-r-s-m-i-n-d megvalósítható volna, a mi hely-zeti-ük-b-e-n, az a-d-o-t-t-v-i-s-z-o-n-y-o-k-k-ö-z-ö-t-t-n-e-m-g-o-n-d-o-l-h-a-t-ó. Egy ötezer négyszögmértöldnyi kiterjedésű ál-

lamot 15 millió lakossal sajátjának mondhatni, ezt az államot fentartani és megszilárdítani, rendet csinálni benne, létesíteni az általános fejlődés és haladás feltételeit, az államon belül terjeszkedni, idegen elemek tervszerű assimilációja által szaporodni, nemzeti jellegével áthatni ezt az államot, az állam erejét és eszközeit saját cult arájának és hatalmának emelésére fordítani, bizonyára nem megvetendő feladat s alkalmas arra, hogy a legnagyobb, legjelentékenyebb emberek keblét lelkesedéssel töltse el s egész nemzedékek legjobb erőit foglalkoztassa.

Ez a magyar faj legfőbb célja, ennek megvalósítása a magyar faj missiója; ezt a nagy munkát kell végeznie a most élő s következő nemzedéknek. De hogy ezt sikerrel tehesse, mindenekelőtt teljesen szakítania kell a múltból örökölt zsidbasztó hangulattal, nézetekkel s előítéletekkel. Ne tekintsen többé fájdalmas, elegicus érzéssel a múltba, hanem a jövőbe s legyen hite jövőjében. Csak e hit adja meg neki a rugékonyságot, szívósságot, kitartást és tetterőt, melyre nagy feladatai megoldásánál szüksége van. Nem a passiv ellenállásra, hanem a küzdelemre és támadásra szervezze magát. Nem arról van most már szó, hogy nyomorúságos tengődésben tartsa fen dicstelen életét csak azért hogy éljen, hanem arról, hogy erejének nagyszerű kifejtése által uralkodjék ebben az államban. Állami alkotásainál ne szabadelvűség, nagylelkűség, vagy az a tekintet, hogy ehhez hasonló a Bach-korszak alatt is létezett, legyen irányadó, hanem kizárólag a magyar, nemzet, érdeke.

Szabadelvű lehet a nemzet s legyen is, de szabadelvűsége határát is egyedül a nemzet életérdekei szabják meg. De nagylelkűek ne akarjanak lenni a nemzet államférfiai.

A nagylelkűség abban áll, hogy valaki feláldozza saját érdekeit más ember kedvéért. Ez szabadságában áll az egyes embernek s az önzetlenség és nagylelkűség egyike az emberi természet legszebb tulajdonainak. De egy nemzet érdekeit nem szabad feláldozni; egy nemzet neveljen nem szabad nagylelkűnek lenni soha; itt önzőnek kell lenni a kíméletlenségig.

A hazafiság, e nemes, lelkesítő érzelem, mely nagygyá tette azokat az embereket a kiket most is kegyelettel említ a történelem, nem egy é b b e g y nemzet önzésének megtestesülésénél az egyesben. Minden nemzet nagy emberei ezen a téren csak az által lettek nagygyá, hogy képesek voltak magukba fölvenni nemzetük érdekeit s nem akartak mást érvényesíteni, mint nemzetök érdekeit. A ki megsértette vagy feláldozta nemzete érdekét, az elárulta azt a nemzetet bármely indokból tette is. De nemzetének minél több érdekét óvta meg s elégítette ki valaki, annál fényesebben ragyog neve a történelemben, akár bölcseséggel, akár csellel, akár tüsszel, akár vassal sikerült azt elérnie.

A mi államférfiaink a legutóbbi időkig nagyra voltak a nagylelkűséggel, különösen a nemzetiségi politika terén. Hogy ennek nem lehetett más következménye, mint a magyar faj érdekeinek feláldozása, az a nagylelkűség természetéből folyik. Azt a képtelenséget akarták a magyarral megvalósíttatni, hogy neki nemcsak jó magyarnak kell lennie, hanem ép oly jó szerbnek, oláhnak, németnek stb. mint ezek maguk; hogy a magyar-nak kell gondoskodni ezek nemzetiségi érdekeiről, melyek pedig a mienkkel egyenes ellentétben állottak és állanak jelenleg is. Ezekből az abnormis helyzetből eredő beteges nézetektől meg kell már valahára sza-

badulnunk. A magyar merjen magyarnak lenni ebben az országban. Ne ismerjen más érdeket s ne akarjon mást valósítani nemzete érdekénél. Csak ha ezt fogja akarni ép oly okosan mint erősen, fogja létét megmenteni önmagának és az emberiségnek.

II.

A magyar nemzet legfőbb céljának megvalósítása csak nagy küzdelmekkel érhető el. A magyar nemzetre nézve ez a küzdelem a létért. S e küzdelem elkerülhetetlen. Ha kiakarna térni előle, ha a békét a magyar haza határain belül levő ellenségeitől engedmények árán akarná megvásárolni, bukása biztos volna. Minden engedmény, melyet eddig a magyar államférfiak a magyar faj ellenségeinek tettek, egy-egy fegyvert szolgáltatott az ellenség kezébe, melyet ellenünk fordított, melylyel rajtunk ejtett sebeket. A mi biztosítja létét és uralmát az a küzdelem s a tervszerű küzdelemből eredő győzelem.

Hogy e nagy küzdelem győzelmünkkel végződjék, elkerülhetetlen szükséges, hogy a nemzet szervezetten és fegyelmezetten álljon ellenségeivel szemben. Hogy a nemzet külső ellenséggel mérkőzhessen meg, szervezett véderejével, egységes vezetés alatt álló hadsereggel kell kiállania a harctérre. Ha a nemzet az ország határain belül levő ellenségeivel sikerrel akar megmérkőzni, e célra szintén egy megfelelő szervezetre van szüksége. E szervezet a közigazgatási organismus.

A magyar állam nagy céljainak megvalósítására szolgáló eszközök között a leghatalmasabb a közigazgatási organismus. Nekünk is van úgynevezett közigazgatási szervezetünk s ha egészen tárgyilagos ítéletet akarunk felette mondani, hogy tulajdonkép micsoda értéke van ránk nézve e közigazgatási szervezetnek, ezt csak úgy

értbetjük el, ha a magyar állam legfőbb érdekeit mértékül alkalmazzuk rá s azt kérjük, mily mértékben volt képes a magyar állani legfőbb feladatait megváltósítani?

E kérdésre a feleletet csak a tényekben szabad keresnünk. A jelenlegi közigazgatási szervezet sok és hosszú vita tárgya volt már. A kik e szervezet fentartását igazolni igyekeztek, nagy fáradsággal gyűjtötték az érveket. Az egyik azt igyekezett bizonyítani, hogy a szervezet összhangzásban van a nemzet geniusával, egy másik hogy megfelel a tudományos elméletnek, ismét egy másik, hogy az ebez hasonló intézmények feltalálhatók más előrehaladott s kifejtett államérettel bíró nemzeteknél is. De ha e tekintetben tökéletesen igazuk lett volna is, a reális államférfiú szemében mind ezen érvek teljesen közönyösek lehetnek s csak egy érdekelheti komolyan s ez az, hogy a nemzet legfőbb érdekeit tartva szem előtt, micsoda eredménye van a közigazgatási szervezet működésének?

S e kérdéssel szemben az eljárás nagyon könnyű. Az ember nincs arra kényszerítve, hogy a tények hosszú sorát idézze, hanem arra szorítkozhatik, hogy egy nagy általános tényre mutató, melynek lételet senki sem vonja kétségbe s azért ellenállhatatlan bizonyító erővel bír, arra a tényre, hogy ebben az országban senki sincs a közigazgatás eredményeivel megelégedve s hogy az ország lakossága közigazgatásunk mai állapotát nagy calamitásnak tekinti. A panasz e miatt végig hangzik az egész országon s méltán. Fájdalommal nélkülözi az ország lakossága a pontosságot, fegyelmet, a rendet, a törvények szigorú végrehajtását, a közérdek lelkiismeretes ápolását. Mindenki érzi, hogy azokért az áldozatokért, melyeket az állam fentartása

igényel, mily csekély mértékben részesül a rendezett állami lét jótéteményeiben.

A közigazgatás általános feladatait e szerkezet nem volt képes megvalósítani. De talán örvendetes haladást tettünk a magyar állami megszilárdításában? Talán sikerült tekintélyét és hatalmát öregbíteni?

Már maga az a körülmény, hogy a magyar állam mindeddig nem volt képes a mai közigazgatási szervezettel az országban a rendet biztosítani az egyéni fejlődés általános feltételeit létesíteni, biztos következtetést enged arra, hogy e szervezet nem növelte a magyar állam tekintélyét és hatalmát. Mert mennél több általános érdeket képes egy állam kielégíteni, annál jobban ragaszkodnak hozzá polgárai, annál nagyobb hatalma és tekintélye. Az oly államban, mely polgárait az egészséges fejlődés feltételeivel veszi körül, melyben az élet biztos és kellemes, még a nemzetiségi ellentéteket is elfelejtik az állam polgárai még ha az állami nem is tesz engedményeket az idegen elemeknek. De mennél kevesebb általános érdeket képes egy állam kielégíteni, annál kevesebb ok van a hozzá való ragaszkodásra, annál mélyebben süllyed tekintélye.

Ez az eset forog fenn nálunk is. A panasz általános közigazgatásunk nyomorult állapota miatt, a rendetlenség és zavar, melynek következményeit mindenki érzi, mely millió érdeket sért, kellemetlenné teszi az életet ebben az államban, elégedetlenséget s bizalmatlanságot ébresztettek föl s túlzás nélkül mondhatni, hogy az állam tekintélye alig volt valamikor annyira megingatva mint most.

De ha közigazgatásunk állapota szomorú az állampolgárok érdekeinek szempontjából, egyenesen kétségbeejtő, ha közigazgatásunkat az állami és nemzeti érde-

kek szempontjából tekintjük. Nagy kár az ország érdekeire nézve, hogy államférfiaink és journalistáink oly kevésbé vannak tájékozva az ország állapota iránt. Legnagyobb részét csak azok úgynevezett nagy dolgok, mint a ministerkrisisek, a pártok küzdelmei sat. érdeklik; az iránt a mi az ország ezer meg ezer zugában történik, azok iránt a látszólag kicsiny dolgok iránt, melynek a színhelye a község, az iskola, az egyházi gyülekezet, a város, a megye nincs is érzékös s nem egy vezércikket író fővárosi hírlapíró nagy megvetéssel, de mindenesetre unalommal hallgatná azt, a ki ily kicsinyes dolgokra akarná figyelmét felhívni. Pedig ép ezek a kicsiny, figyelemre nem méltatott jelenségek azok, melyeknek összesége államunk állapotát leghívebben jellemzi. S a ki figyelemmel tekinti ezeket a jelenségeket, azt fogja találni, hogy nincs állam Európában, melyet saját keblében annyi tényező negálna, mint a magyar államot. E jelenségek azt a benyomást teszik, mintha ez az állam szét akarna hullani atomjaira, mint ha hiányoznék benne az összetartó, szabályozó erő.

A particularismushoz, mely az állami öntudatot megsemmisítéssel fenyegeti, hozzá járul még az állam ellenes nemzetiségi agitáció, mely még soha sem mutatott fel oly fényes eredményeket, mint az utóbbi időben. A magyar állam naponta a leglealázóbb vereségeket szenved. Nem múlik nap, hogy az állam-ellenes izgatás tényezői egy községet, egy iskolát ne foglalnának el tőle. Egész városok megyék és kerületek szakadtak már el a magyar államtól. Külsőleg még hozzánk tartoznak, de bensőleg már megszűntek alkatrészei lenni ennek az államnak, ellenséges indulatukból nem is csinálnak titkot s nem tartva a büntetéstől, merészen intézik támadásukat a magyar állam ellen. Az államellenes izgatás ve-

zetői és szervezői pedig az ily vidékeden magok a hatóságok melyeknek az állam érdekeit kellene megvédeni! A magyar államot gyakran fenyegette külső ellenség, de annyi belső ellensége mint most, még nem volt soha; elvesztett csaták után el volt nyomva, de ily lealázó állapotban még nem volt soha.

Ez a mostani közigazgatási szervezet működésének eredménye. Ezt nem tagadhatja senki. S vajjon ezeket látva, szükséges-e, hogy az ember nagy államférfin legyen, hogy Gneistot, Steint, Mohlt s más híres írókat tanulmányozzon, hogy belássa, hogy az a közigazgatási szervezet, mely ily eredményeket idézett elő, nem lehet eszköze önálló nemzeti és állami létünk fentartásának s hogy e szervezetet, mely egyenesen komoly veszéllyel fenyegeti a magyar államot, mielőbb el kell távolítani s helyére oly szervezetet tenni, mely megfelel az ország érdekeinek, a nemzet legfőbb céljának.

Nincs nagyobb szerencsétlenség egy nemzetre nézve, mint ha nem tudja megtalálni azt a formát, melyben legcélszerűbben s legbiztosabban érvényesítheti a rendelkezésére álló erőket céljai elérésére. Az ily nemzet állami életében szükségképen nagy disharmoniának kell uralkodni. Egy nemzet nagy céljai a nemzet legjobb erőinek működését igénylik. Ha a nemzet nem tudja megtalálni a formát, melyben a rendelkezésére álló erők legjobban értesíthetők s fejleszthetők, nem lesz képes teljesíteni azt, a mit legfőbb érdeke követel, még ha jelentékeny erők tekintetében nagy bőségnek örvend is. A nagy folyam sem hajózható s csak kárt okoz a vidéknek melyet érint, ha több sekély ágra szakadva foly; míg a kisebb folyó is, ha folyását szabályozzák, vizét egyesítik és rendes mederbe szorítják, a kereskedés útjává, a jólét tényezőjévé válhatik.

Az a mi bajunk is, hogy sehogy sem tudjuk megtalálni a formát, melyben a nemzet erőit legjobban lehetne érvényesíteni legfőbb céljai elérésére. De távol is állunk e célok valósításától. Gyengék és tehetetlenek vagyunk. Közigazgatásunk állapota lehetne kielégítőbb, állami és nemzeti érdekeinket biztosan megóvhatnók, mert van elég alkalmas anyagunk, hogy lehetne belőle alkotni az ország érdekeinek megfelelő' közigazgatási organismust. A szükséges erő bőven meg van a nemzetben, de a nemzet nem veheti hasznát, mert nincs egysíttve, egy irányba vezetve, hogy hatása nagy és ellenállhatatlan legyen. Gyengeségünk oka nem az erei, hanem a célszerű szervezet hiányában rejlik.

III.

Az nem szenved kétséget, hogy a meggyőződés általános az országban, hogy a mai közigazgatási szervezetet el kell távolítani, vagy legalább át kell alakítani a magyar állam legfőbb céljai érdekében; csak az a kérdés, hogy ez mikép történjék? S hogy e kérdésre jól indokolt feleletet lehessen adni, okvetlenül szükséges, hogy tisztán lássuk az okot, melynélfogva közigazgatási szervezetünk az állam és nemzet legfőbb feladatainak megvalósítására alkalkalmatlan.

A mai közigazgatási szervezetet az 1870-ki törvényhozás alkotta meg. S ha e törvényhozás működésében egy positiv politikai alapgondolatot, a magyar állam leglényegesebb és legfontosabb érdekeinek tiszta tudatát keressük, be kell vallanunk; hogy a keresés sikertelen, mert a törvényhozás működésében nem volt ily domináló politikai alapgondolat.

S ha a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényfeletti országgyűlési vitákra mértékként a magyar nemzet politikai ideálját alkalmazzuk egész imponáns nagyságú, az elkeseredett, hosszadalmas és meddő küzdelemnek előtűnni, melyben a mellékes dolog lényeges, a jelentéktelen dolog fontos volt, hol a kis dolog nagy szerepet játszott, s csak a leglényegesebb, a legfontosabb és legnagyobb nem: a magyar nemzet fentartása s egy nagy

organismus alkotása, mely egy nagy, tervszerű nemzeti politika eszköze lehessen, melynek segítségével e belső ellenségektől megtámadott és lételében fenyegetett nemzet a küzdelmet a létért sikerrel, a győzelem biztos reményével megkezdhesse, ellenségeit leverhesse s ezt az államot megszilárdíthassa. Mondjuk ki őszintén és egyenesen minden szépítgetés nélkül: a törvényhozás, mely a municipális törvényt alkotta, nem állott a helyzet magaslatán. Nem volt érzéke az ország reális viszonyai iránt, nem volt az ország viszonyaiból merített politikai alapgondolata, s ez okból nem is alkothatott oly közigazgatási szervezetet, mely az ország lényeges és fontos érdekeinek meg-felelt volna.

A törvényhozás tehát politikai alapeszme nélkül alkotott egy közigazgatási gépezetet s a legjobb esetben a legellentéteesebb tényezők transactióját sikerült létesítenie oly módon, hogy egymást megbénítják. A nélkül, hogy észszerű cél lebegett, volna szeme elot, oly gépezetet alkotott, melynek mozgásából csak a különféle erők paralysálása resultal. Oly gép azonban, melynek mozgásából semmisen resultálhat, nem egyéb játékszernél, akárminek nevezik is. S hogy mit jelent az egy nemzetre nézve, ha a küzdelemben saját léteért egy játékszernél egyéb nem áll rendelkezésére, azt leginkább mutatja közigazgatásunk nyomorult volta, a magyar állam gyengesége és tehetlensége.

Sajátszerű jelenség, hogy az előbbi politikai pártok törekvéseiben egy nagy szabású nemzeti politika eszméje s e politika eszközeinek létesítése oly alárendelt szerepet játszott. Mind a két párt magasabb érdeke az oly közigazgatási organismus életbeléptetését követelte, mely a nemzeti politika eszköze lehessen.

Mindenek előtt a Deák-párt érdekében állott a ma-

gyar állam megszilárdítása nagy munkáját megkezdeni s e célra a megfelelő közigazgatási organismust teremteni. Hisz a közjogi kiegyezés nem volt más, mint a nemzeti politika alapfeltétele, lehetősége. A közjogi kiegyezésnek magában nincs nagy jelentősége Magyarországra nézve s csak addig; lehetett cél, míg nem volt elérve. Amint a kiegyezés létre jött, nem volt szabad e ponton megállni. A kiegyezés nélkülözhetetlen feltételévé, de mégis csak eszközévé lett a nemzeti politikának; lehetősége volt, de nem egyszersmind megvalósítása a nemzet legmagasabb céljainak.

A Deák-párt tehát helyesen cselekedett, midőn a közjogi alap fentartására, mint az önálló nemzeti politika alapfeltételére és lehetőségére súlyt fektetett; de nagy hibát követett el, midőn pusztán e feladatra szorított.

A kiegyezés létrejötte után a nemzet tevékenységének s politikai törekvéseinek súlypontja azon feladatok megoldásában feküdt, melyeknek megoldása a kiegyezés által lehetővé vált. A magyar nemzet egy nagy államot kapott vissza a kiegyezés által. A legfontosabb feladat tehát nem lehetett más, mint ennek az államnak fentartása s a magyar faj suprematiájának megszilárdítása. A Deák-pártnak, mely a kiegyezést létrehozta, be kellett bizonyítania, hogy ezen az alapon a nemzet képes a magyar államot rendezni s a mit az idegen uralom nem akart, vagy a mire nem volt képes, ezt az országot a virágzás és jólét nem sejtett fokára emelni; a rendet, a biztosságot és szabadságot meghonosítani, a fejlődés általános feltételeit létesíteni s ezt az államot erővel és bölcsességgel megszilárdítani; egy szóval a kiegyezést igazolni a dynastia s a nemzet előtt.

A Deák-párt azt a közigazgatási organismust, mely

e feladatok megvalósításának hatalmas eszköze lehetett volna, nem alkotta meg. Mintha a kiegyezés létrehozása irányadó államférfiaink erejét teljesen kimerítette volna, Mintha csak arra telt volna erejük, hogy az alapot letegyék, de nem arra, hogy ezen az alapon építsenek is! A Deák-párt nem volt képes kivonni a szigorú consequentiákat a közjogi kiegyezésből, nem volt bátorsága és ereje az ország szükségleteinek megfelelő nagy alkotásokra, A nemzeti és állami érdekek napról napra jobban lettek elhanyagolva, a Deák-párt tekintélye s a benne helyezett bizalom csökkent, s compromítálta nemcsak a kiegyezést, hanem magát a nemzetet is.

Ha az akkori ellenzék magatartását vesszük bírálat alá, azt találjuk, hogy ez is ellentétben állott saját pártja valódi érdekével. Az ellenzék főtürevése az volt, hogy az önállóság és függetlenség nagyobb mértékét szerezze meg a nemzetnek mint az volt, melyet a Deákpárt az 1867-ki kiegyezésben követelt. Azt lehetett volna gondolni, hogy az ellenzék ezeket fogja mondani a Deákpártnak: »Ti feláldoztátok az ország önállóságát és függetlenségét, de mi nem akarunk róla lemondani, hanem egész erőnkkel fogunk visszanyerésére törekedni. Azért ha ti feladtátok az önállóság joga t, mi az önállóság képességét fogjuk minden eszközzel fokozni, hogy ha megérkezik az a bizonyos pillanat, a nemzetet előkészítve, megerősödvé, szervezetten találja, De a ti eljárástok csak zavart, ziláltságot, desorganisációt s ennél fogva gyengeséget idéz elő ebben az országban, a lakosság legfontosabb érdekeit elhanyagoljátok, a nemzet érdekeit veszélyeztetitek, az állam tekintélye, ereje fogy, a hozzávaló ragaszkodás csökken, minden kötelék, mely az államot összetartja., lazul és gyengül, egy szóval, eljárástok szükségképi következménye az, hogy az önálló-

ság joga után, melyet ti feladatok, az önállóságra való képesség is el fog veszni. Mi tehát Magyarország jövő önállósága érdekében oly közigazgatási rendszert követelünk, mely a particularismust, mely az állam egységét fenyegeti, megtöri, az állam erejét coneentrálja, az állam tekintélyét és érdekeit megóvjá s nagy eszköze lehet egy nagy szabású nemzeti politikának, a magyar állam erősítésének s megszilárdításának s ez által a mi legfőbb törekvésünknek, Magyarország teljes önállósága s függetlensége megvalósításának is.

Ez minden esetre következetes, észszerű s az ellenzék saját pártérékének megfelelő lett volna, De az ellenzék idegenkedett az államhatalom erősítésétől, mely a Deákpárt kezében volt. Támogatója lett tehát a particularismusnak; a kormány hatalmának minden terjesztését népszerűtleníteni igyekezett, ez által terrorizálta a Deákpártot is; s míg folytonosan Magyarország önállóságának jogát hangsúlyozta, az ellenzék is csak az ország desorganisációját és gyengeségét mozdította elő s ez által ép azt veszélyeztette, a mit törekvésének legfőbb czéljául tűzött ki: az ország önállóságának és függetlenségének feltételeit,

Ez volt a két nagy országospárt magatartása szemben államéletünk egyik legfontosabb kérdésével. Lát-szik ebből, hogy mind a két párt egyformán távol állott, a valódi politikai ideáltól, de sőt hogy mind a kettő saját c z é l j á v a l j ö t t ellenkezésbe s ép azt veszélyeztette, a minek megvalósítására t ö r e k e d e t t.

Azóta az ország pártjainak életében nagy változás történt. De az új pártok ismét csak a régi feladatokkal állnak szemközt, melyeknek megoldása elmaradt ugyan, de most már halaszthatatlan. Szolgájon az új pártoknak

tanulságul a fenállott pártok példája. Egyik sem tudott gyökeret verni a nemzet életében, kiszaradt, elkorhadt mind a kettő, mert nem a nemzett reális viszonyaiból és szükségleteiből szitta táplálékait. Csak abban a politikai pártban lehet erő és élet, mely felismerve a nemzet lényeges és fontos szükségleteit, határozottan és kíméletlenül alkalmazza a kielégítésökre szolgáló eszközöket. A nemzet egészséges érzéke nem phrásisokat, nem programokat kivan politikai pártjaitól s kormányaitól, hanem tényeket és eredményeket, szükségleteinek kielégítését. A mely párt erre nem képes, a mely párt nem tudja növelni a magyar nemzet hatalmát és tekintélyét, nem tudja meghonosítani a rendet s a szabadságot, az mindig távol fog állni a nemzet szívéből, annak nincsen jövője.

S ha a most fenálló s politikailag számbavehető pártok – a szabadelvű- és Sennyei-párt – magoktartását vizsgáljuk, azt kell tapasztalnunk, hogy a közigazgatás szervezése kérdésében egyik se foglalja el azt az álláspontot, melyet nemcsak az ország, hanem saját érdekében is el kellene foglalnia.

Báró Sennyei Pált, a jobboldali ellenzék vezérét tartották s tartják ma is a tisztviselők kinevezésére alapított nagy közigazgatási organismus eszméje képviselőjének a parlamentben. Ő azonban nem az. A huszonegyes bizottságban megpendítette ezt az eszmét, de látva, hogy viszhangra nem talál, lemondott róla az által, hogy kijelentette, hogy az ily közigazgatási organismus létesítését a mi viszonyaink között kivihetetlennek tartja. Ugyanezt mondotta ki néhány hó előtt a választok előtt tartott egyik programszerű beszédében.

Ez az ingadozás és határozatlanság e fontos kérdésben, nem volt alkalmas arra, hogy a jobboldali él-

lenzék tekintélyét s iránta való bizalmat emelje. De ez által megfosztotta magát külön állása s létjoga alapjától s ideális háttérétől.

Ha a jobboldali ellenzék vezére a szabadelvű párt municipális hajlamaival szemben rámutat nagy nemzeti czéljainkra, melyeket választott tisztviselővel megvalósítani lehetetlen, ha belevonja a finanziaális kérdést s számokkal mutatja ki a nagy veszteséget, melyet az állam a fenálló rendszer által szenved, a mennyiben a választott tisztviselő a dolog természeténél fogva nem támogatja a pénzügyi közegeket, de sőt egyik akadály a az adó szigorú behajtásának s egyik oka az adóhátralékok ijesztő felszaporodásának s az állam háztartás zavarának; s ha e nagy czélok nevében követelte volna a közigazgatási szervezet megfelelő átalakítását, mely nélkül e czélok megvalósítása lehetetlen: a jobboldali ellenzék elemeinek különállását mindenki megértette volna.

S a jobboldali ellenzék ezt bátran tehette volna. Csak reputációját és tekintélyét növelte volna a nagy czélok határozott és alkudozást nem ismerő érvényesítése. S erre mint kisebbségnek kétségtelen joga is volt.

A kisebbségek joga magasra tartani az ideált s ezt használni criteriumul a többség intézkedéseinek megítélésénél. Ez által válik a kisebbség a többség lelkiismeretévé.

De a jobboldali ellenzék már mint kisebbség tette azt, a mit csak a majoritásoknak szabad tenni, t. i. transigálni s bizonyos pontig engedményeket tenni az ellenpárt nézeteinek. De sőt az ellenzék vezére maga ingatta meg a hitet annak a rendszernek a kivihetőségében, melynek képviselőjéül tartatott, S így az ingadozás, a határozottság hiánya, a sok mérséklő záradék, az általános sokfélelép magyarázható kifejezések, melyek nem engedik

tisztán és határozottan felismerni a jobboldali ellenzéknek a mai többség nézeteivel diametralis ellentétben álló elveit, érthetlenné teszik a párt különállását is, s megfosztják erkölcsi súlyától és ideális háttérétől, mely nélkül politikai párt, se mint kisebbség, se mint többség nem teljesítheti hivatását.

A szabadelvű párt, melynek kezébe az ország sorsa van letéve s melyet, a nagy országos feladatok megoldásában támogatni hazafiúi kötelesség, a benne uralkodó municipális hajlamokban nagy veszélyt vitt be saját kebelébe.

A szabadelvű pártnak nagy feladatok megoldása jutott osztályrészül a közigazgatás terén, melyek szorosan egybefüggnek a pénzügyek rendezésével a magyar állam megszilárdításával s az igazi szabadság érdekeivel

E feladatok megoldásában a szabadelvű pártot a municipális hajlamok fogják leginkább akadályozni, mert úgy látszik, hogy a megyei reminiscentiákkal nem lesz képes annyira szakítani, a mennyire azt a nemzet nagy céljainak megvalósítása követeli. A szabadelvű párt tehát ez irányban nem lesz képes a nemzet szükségleteit kielégíteni. De a mi több, ellenkezésbe jut saját elnevezésével, s a szabadelvű pártot, ha erős elhatározással nem szakít velők, – amint ez a következőkből ki fog tűnni – a municipális előítéletek fogják megakadályozni abban, hogy valóban szabadelvű lehessen.

Sajátszerű tragicuma ez pártjaink életének, hogy már keletkezésök percében oly elemet vesznek fel magukba, ahoz ragaszkodnak leginkább s azt képtelenek magukból kivetni, a mi legélesebb ellentétben áll saját érdekökkel s fenállásuk legnagyobb veszélye, s ép attól idegenkednek leginkább, a mi erőt és életet lehelhetne beléjük.

IV.

Hogy az a törvényhozás, mely nem az ország helyzetéből és sajátyszerű viszonyaiból levont politikai alap-gondolatból indult ki, melynek szeme előtt egy magas politikai ideál nem lebegett, nem alkothatott oly köz-igazgatási szervezetet, mely a nemzet legfőbb érdekeinek megfelelő volna, azt a legfényesebben bizonyítja a köz-törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény.

Ha a törvényhozás attól a meggyőződéstől lett volna áthatva, hogy a magyar nemzet fentartása, a magyar állam consolidációja, államéletünk legfontosabb érdekét képezi, melynek minden egyebet alá kell rendelni, nem alkothatott volna oly törvényt, melynek egy betűje sem árulja el azt, hogy az állam legtöbb érdekére figyelem volt. Igen természetes tehát, hogy nem képes teljesíteni sem azt, a mit az állam polgárai az államtól követelni jogosítva vannak: az egyéni fejlődés feltételeinek létesítését, sem az állami megszilárdulásának előmozdítását.

Más helyen terjedelmesebben tárgyaltam azt a két organicus hibát, mely míg fenáll, lehetetlenné fogja tenni közigazgatásunk állapotának javulását.

Az egyik organicus hiba az, hogy a törvény egy külön közigazgatási szakmát nem ismer, s abból a feltevésből látszott kiindulni, hogy a jártasság a közigazgatás terén az emberrel született tulajdon. Nem is követeli

tehát, hogy a közigazgatás közegei a szükséges előismeretekkel és jártassággal bírjanak. Teljesen elégséges, hogy valaki 22 éves, magyar állampolgár legyen, eső alatt ne álljon, bünyfnyítő úton elítélve ne lett legyen. A ki e kellekeknek megfelel, alispánja lehet egy megyének, ha soha egy iskolát nem látott is. A törvényhozásnak tehát arról sejtelve se látszott lenni, hogy a közigazgatás tana ma már nagy tudomány, hogy a közigazgatás jogrendszere oly nagy terjedelmű, hogy tanulmányozása egy egész embert vesz igénybe, hogy a ki a közigazgatás terén meg akar felelni hivatásának, minden erejét e hivatásnak kell szentelnie, azt élete feladatává kell tennie; s hogy oly emberek, a kik a közigazgatási szolgálatban sem elméleti előképzettséggel, sem gyakorlati jártassággal nem bírnak, mint administratív közegek meg nem felelhetnek. A törvényhozásnak sejtelve sem volt arról, hogy az egyes közigazgatási közegek szakképzettsége nélkülözhetetlen feltétele a jó közigazgatásnak.

A mi doctrinäreink abból a nézetből látszottak kiindulni, hogy a közigazgatás szervezésénél csupán bizonyos általános elvek, mint például az autonómia, centralisatió, decentralisatió stb. elfogadásáról van szó s ha ez megtörtént, már minden a legjobb rendben is van. – Arról azonban megfeledkeztek, hogy a közigazgatási organismusnak nem az a feladata, hogy bizonyos absztrakt elvek megvalósítása legyen, hanem az, hogy az állam, a rendelkezésére álló erőket úgy értékesítse benne, hogy mennél nagyobb mértékben legyen képes az állampolgárok megszámlálhatlan szüségleteit kielégíteni. A közigazgatási szervezet azonban csak egyes tagjai által működik. Az egyes honpolgár nem érintkezik az egész közigazgatási szervezettel, hanem az egyes, az ország

bizonyos pontjain e célra felállított közigazgatási orgánomokkal, s a közigazgatás állapota, bárminek nevezzük az elvet mely e téren uralkodik, csak akkor lesz kielégítő s az állampolgárok érdekeinek megfelelő, lm azok az egyének, a kik a közigazgatás feladatainak megoldására vannak hivatva, értenek a közigazgatáshoz.

Közigazgatásunk szervezetének másik organicus hibája az, hogy a törvényhozás nem is gondolt arra, hogy a közigazgatás közegeitől megbízhatóságot, hűséget és ragaszkodást követeljen az állam iránt, melynek életérdekeit megóvni s megvalósítani kötelességük. A törvényhozás teljesen figyelmen kívül hagyta azt, hogy olyan országban élünk, hol az államellenes tényezők nagy tevékenységet fejtenek ki, hogy az államot gyengítsék s szétmállását előidézzék; hogy egész törvényhatóságok nyílt lázadásban vannak a magyar állam ellen. Az ország sok részében, s épen ott, hol a legmegbízhatóbb közegekre volna szükség, az a hihetetlen állapot következett be, hogy a magyar állam érdekeinek megóvása és megvalósítása elkeseredett és nyílt ellenségeire van bízva. Hogy az oly közigazgatási szervezet, melyben ez lehetséges, nem lehet czélszerű eszköze a magyar állam megszilárdításának, azt nem szükség bővebben bebizonyítani.

Mind a két organicus hiba oka a közigazgatási tisztviselők választásában rejlik s csak a választás megszüntetése által orvosolható. A míg a közigazgatási tisztviselőket választjuk, nem lesz szakképzett tisztviselőnk s nem leszünk képesek az állam polgárait az állami lét jótéteményeiben oly mértékben részesíteni, a melyben a rendelkezésünkre álló anyaggal tehetnők s az állampolgárok kívánják. A míg a tisztviselőket választjuk, nem fogjuk megakadályozhatni, hogy a közigazgatási tiszt-

viselők jelentékeny része a magyar nemzet ellenségeiből ne álljon, s ennél fogva a közigazgatási szervezet nem is lehet a helyi érdekektől s hangulattól emancipált egész, melyen az állameszme nyugszik s mely az állameszme hatalmas tényezője volna s lehetetlen áthatni s egységesen vezetni egy politikai alapeszme szolgálatában. Az ily közigazgatási szervezet soha sem lehet eszköze egy nagyszabású, tervszerű nemzeti politikának; nem lesz az a fegyver, melylyel a magyar nemzet a küzdelemben a létért ellenségeit diadalmasan megsemmisíthetne; s ha a nemzet még tovább is ragaszkodnék a szervezethez, az embernek arra a gondolatra kellene jönnie, hogy hiányzik benne az önfentartás ösztöne is.

Azonban valamint közigazgatásunk mai czélszerűtlen szervezete abban találja okát, hogy a törvényhozás előtt nem lebegett politikai ideál s a szellemek nem állottak egy politikai alapgondolat uralnia alatt, úgy abban a pillanatban a mint irányadó államférfiaink harmóniába fognak jutni a nemzet geniusával, melytől annyira eltávoztak s öntudatosan fognak leborulni a nemzet politikai ideálja előtt, mely e nemzet szívében él s melynek megvalósítása után ösztönszerűleg sóvárog, – azonnal lánggra gyúl bennök az ellenállhatatlan vágy is e nagy cél megvalósítására megteremteni a megfelelő nagy eszközöket. Ha államférfiaink egy nagy politikai alapeszme mértékével fogják mérni közigazgatásunk jelen állapotát, azonnal szemökbe fog ötleni az az ijesztő nyomorúság, mely közigazgatásunk jelen állapotát jellemzi; azokat a phrasisokat, melyeket ez állapot mentségére és igazolására felhoznak s melyek némileg ma is uralkodnak a szellemeken, üresnek, nevetségesnek fogják találni s a mint arra a meggyőződésre jutnak, hogy a mai állapot ép oly lealázó mint veszélyes a magyar

államra nézve, azonnal meg fog bennük érni az elhatározás is, hogy nem respectai va a kicsinyes felfogásból eredő előítéleteket és aggályokat, ennek az állapotnak mielőbb véget vessenek.

Ma a mostani szervezet fenntartása semmivel sem indokolható. Míg nem voltak tapasztalataink, tényeink, az üres phrasis, a gyakorlatiatlan doctronarisinus uralmát némileg meglehetett magyarázni. De ma nyolcz évi tapasztalás s a tagadhatatlan tények megszámlálhatlan sokasága áll rendelkezésünkre, melyek előtt kell, hogy minden phrasis elveszítse hatalmát. Államfőrfiainknak végre fel kell emelkedni egy nagy gondolat magaslatára s oly közigazgatás szervezetet kell alkatniok, mely a nemzet hatalmának uralmának s fejlődésének megfelelő nagy eszköze legyen.

Magyarországnak oly közigazgatási szervezetre van szüksége, melyek egyes tagjai képzett s szakmájokban jártas egyének legyenek, s mely azzal a; képességgel bír, hogy új erőket neveljen magának s az egyes ügyességét s képzettségét képes legyen a mellőzhetetlen fegyelem által fokozni. Nekünk oly közigazgatási szervezetre van szükségünk, melynek egyes tagjai megbízható s a magyar államhoz hű és ragaszkodó emberekből álljanak s fegyelmezetten egy szilárd, egy szellemtől áthatott egészszé legyenek összekötve; oly szervezetre van szükségünk, mely az állam és a magyar nemzet érdekeinek hatalmas tényezője lehessen, melyen a magyar állameszme nyugodhassék, melyet egységesen vezetni, minden tagját a magyar állameszmével áthatni lehessen; oly organismusra van szükségünk, mely lehetővé teszi a nagyszabású tervszerű nemzeti politikát, melylyel a magyar nemzet a küzdelmet a létért diadalmasan végezhesse be.

Hogy ily közigazgatási szervezet választott tisztviselőkből nem alkatható, azt nem szükséges bizonyítani sem. Még oly államokban is, melyeknek lakossága egy nemzetiségből áll, melyek nem ismerik az államellenes nemzetiségi agitációt s az önkormányzat és személyes szabadság nagy mértékét élvezik, nem ismerik a választott tisztviselőt a közigazgatás állami feladatainak megoldásánál, hanem abban a meggyőződésben vannak, hogy a helyi jellegű testületek s körök által választott közegek, a dolog természeténél fogva a legjobb esetben a helyi érdekek érvényesítésére s a helyi gazdasági önkormányzat gyakorlatára, de nem a nagy állami érdekek kíméletlen valósítására lehetnek hivatva. Azért ha meg is hagyták vagy életbe léptették a helyi gazdasági közigazgatás közvetítésére a választott közegeket, a magasabb állami közigazgatás feladatainak teljesítésére csak oly közegeket alkalmaztak, melyek nem állanak a helyi körök befolyása alatt, nincsenek e köröknek lekötöztetés s alkalmazásukat az államhatalom kinevezése által nyerték.

Mennyire szükségesebb ez intézkedés az oly államban mint a magyar! Ha Magyarországot csak egy nemzetiség lankná, ha itt béke és nyugalom uralkodnék, ha az állam nem volna belső ellenségek által megtámadva, léte kérdésessé téve, akkor még vita tárgya lehetne, vajjon a kinevezés vagy választás czélszerűbb módja-e a tisztviselők betöltésének. De a mi viszonyaink között, szemben a mi feladatainkkal nem lehet oly érvet felhozni a tisztviselők kinevezése ellen, mely komoly figyelemre volna érdemes. Szinte pirul az ember ha meggondolja, hogy nálunk megtörténhetik az is, hogy komolyan sikra kell szállni azok ellen, a kik azt állítják, hogy minden oldalról megtámadott 6 millió ma-

gyarra nézve, mely saját államában 9 millió nem-magyarral áll szemközt, oly közigazgatási szervezet a legelőnyösebb, melyben az egyes közegek nagyobb részének megválasztására nincsen befolyása; hogy a képzett, művelt tisztviselő veszély az államra; a megbízható, a magyar államhoz ragaszkodó tisztviselő a magyar nemzetiségre nézve egészen közönyös dolog, hanem naivon kívánatos az oly szervezet, mely lehetővé teszi azt, hogy egy Hodossiu alispán, egy Borea főjegyző, egy Secula tisztviselő lehessen az országban.*)

Különben a hangulat ez irányban sokkal kedvezőbb már, mint néhány évvel ezelőtt. A municipalis phrásisok terrorismusa már megszűnt s nincs nagy hatással a szellemekre. Sőt azt lehet állítani, hogy az ország azon férfiai között, kik képesek a dolgokat magasabb szempontból felfogni, alig van őszinte municipalista. A mi a municipalismust még fentartja, az a néhány kisebb vagy nagyobb mértékben szellemes doctrinal, a kik néhány tekintélyes magyar lap hasábjain oly tanokat terjesztenek, melyeket az élet rég meghazudtolt, de kiket az élet azért nem capacitál, mert az életet nem ismerik; azután a korlátoltság, melyhez nem lehet férni semmiféle érvekkel; továbbá a személyes érdekek, melyeket az eddigi rendszer kielégít s végre a gène mely a legjobb erőket is akadályozza abban, hogy lemondjanak egy tévedésről, melyről lemondani azért nem szégyen, mert tévedés s mert egy egész nemzet tévedése volt, s mert e tévedéshez való ragaszkodás komoly veszély a hazára nézve.

A bátorság, legalább magánkörben nyíltan kimondani véleményét, már meg van az országban, de csele-

*) A két előbbi azóta már képviselő is lett.

kedni, nézeteit megvalósítani még nincs bátorsága államférfiainknak. Ha meg is engedik, hogy a közigazgatási tisztviselők kinevezése a mi viszonyaink között kívánatos volna, a bátorság hiányát azzal akarják palástolni, hogy a tisztviselők kinevezését kivihetetlennek állítják, mert az ország lakosságánál nem népszerű.

De azt kérdem, a mai rendszer népszerű-e? A megyei közigazgatás nem gúny tárgy-e? A megyei gazdálkodás a közigazgatás terén nem vált-e közmondássá?

Van-e oka a népnek, kivéven azokat, kik ebből az állapotból előnyöket húznak, ragaszkodni oly rendszerhez, mely nem képes, kielégíteni egy általános érdeket sem? s lehet-e ez másképp oly tisztviselőkkel, kiket a felek a legritkább esetben találnak a hivatalban? Vagy az árvák pénzeinek s a közmunkának ismert kezelése lehet-e alapja a népszerűségnek? Nem hitelét veszített intézmény-e a megye m a i a l a k j á b a n és s z e r v e z e t é b e n annak daczára, hogy sok kísérlet történik meghalványult fényét mesterséges úton felfrissíteni, annak daczára, hogy a sajtó egy része istennek tetsző dolgot vél cselekedni az által, ha mély kegyeletet affectai a megye iránt?

Igaz, hogy nemzetünk jellemében fekszik, hogy idegenkedik oly szervezett fii, melyben a mellőzhetetlen szigorúbb fegyelem s határozott, s ennél fogva némileg egyoldalú irány az egyes ember szabad mozgásának megszorítását, önállóságának alárendelését s feláldozását követeli s az egyén egyoldalú fejlődését idézi elő, mely a magyar ember nézete szerint, azokat a szobában ülő száraz burocratákat producálja, kiket a német humor az inkább komikus mint rokonszenves »Staatshö-morrhoidarius« alakjában ismer.

De ez a hangulat azonnal megszűnik, a mint nem az egyest, hanem az egészet s impozáns tevékenységét

tartjuk szem előtt. Hisz minden emberileg nagy dolgot, melyet Európa civilisált nemzetei a közigazgatás terén alkottak, ily szervezetekkel hoztak létre. Egy nemzet hadserege is egyesekből áll, kik a hivatás egyoldalú irányából eredő hiányaikkal és gyengeségeikkel bő anyagot nyújtanak a humornak. S mégis, nem imponál-e, nem lelkesít-e a hadsereg működése, mely a hazát védi, s nem népszerű-e, ha nehéz küzdelmek, véres csaták után diadalmasan tér vissza, növelve nemzetek hatalmát és dicsőségét? S hogy volna képzelhető, hogy oly közigazgatási szervezet, melynek egyes tagjai híven és lelkiismeretesen teljesítik kötelességöket, s a haza elleneitől környezve, érdekei felett örököndnek s fentartásáért ernyedetlenül küzdenek, népszerűtlen lehetne Magyarországon? Hogy volna képzelhető, hogy oly közigazgatási szervezet lehessen népszerűtlen, mely egy tisztán nemzeti politikának, a magyar nemzet fentartásának s hatalma növelésének eszköze?

S ha ez lehetséges volna, ha a nemzetnek oly kevés érzéke volna legfőbb életérdekei iránt, ez a nemzet közeli halálát jelentené. De ez lehetetlen s valóban nincs is úgy. A nemzet türelmetlenül várja már a szükségleteinek megfelelő közigazgatási szervezetet. A nemzet hangulata e nagy átalakulásra teljesen meg van érve.

V.

Közigazgatásunk szervezetét a nemzet szükségleteihez képest átalakítani, a nemzetet képessé tenni arra, hogy erejét, mely most megvan bénítva, állami és nemzeti érdekeinek megóvására fordíthassa; ennek a siralmas és lealázó állapotának véget vetni: ez a legközelebbi jövő feladata.

igaz ugyan, hogy a kormány s a törvényhozás tevékenységének súlypontja az egyensúly helyreállítása államháztartásunkban. Azonban ez nem érthető úgy, hogy ez a feladat maga teljesen absorbeálná a kormányas törvényhozás tevékenységét. Különösen a mi a kormányt illeti, a jövő pénzügyi politikája alapelveinek megállapítása a kormány minden tagját igénybe veszi ugyan, de a kivétel mégis csak a pénzügyminister kizárólagos feladata s a többi reszortnak elég ideje van ez alatt saját feladatainak megoldásával foglalkozni. Pénzügyeink rendezése nagy jelentőségű jólétünkre, de sőt államunk létére nézve; azonban más fontos érdekek, nevezetesen a közigazgatás elhanyagolása, nem volna általa indokolható. Azt alig tudná valaki megérteni, miért kelljen a pénzügyi calamitás mellett a közigazgatási nyomorúság minden keserűségeit szenvednünk, midőn a közigazgatás rendezése új pénzáldozatokat nem igényel, de sőt ellenkezőleg a pénzügyi érdekek előmozdításának hatékony eszköze volna.

kérdések nagy serege sem volt képes a napirendről le-

szorítani, sőt azt lehet mondani, hogy a közigazgatási kérdés az, mely a szellemeken tényleg uralkodik. A mit a hírlapok írnak, szónokaink beszélnek az ország pénzügyeiről, a számok légióit, melyeket csatarendbe állítva masíroztatnak a közönség elé, azt mint aggodalommal telt szívvel, de mélyebb érdeklődés nélkül olvassa és hallja a közönség.

Mennyire másként van ez, ha a közigazgatásról van szó! Mily élénk, meleg érdeklődés nyilvánul a lakosság minden rétegében! Azt mindenki tudja, hogy a rendezett pénzügy állami önállóságunk alapföltétele, hogy az állam háztartásában anyagi erőnk nyilvánul. De azt is érzi mindenki, hogy a közigazgatásban a nemzet erkölcsi ereje nyer kifejezést.

Az ország lakosságának nagy tömege sejti, a mit az öntudatos politikus tud, hogy közigazgatásiszervezetünk megfelelő átalakítása az egyes állampolgáranézve, a rend és személyesszabadság, – a magyar államra nézve a megszilárdulás és fenállás, – a magyar nemzetrenézve a hatalom és uralom kérdése.

A magyar napisajtó egy része, fájdalom, nem áll e felfogás magaslatán. Némely cikk olvasásakor azt hiszi az ember, hogy egy Bourbon írta, a ki nem képes tanulni és felejteni semmit, s abba a régi jó időbe érzi magát visszahelyezve, mikor a törvényhozás a municipális törvényt alkotta s eléggé naiv volt e törvényben a közigazgatás feladatainak teljesen megfelelő eszközt s a szabadság védbástyáját látni. Ez volt a nagy tévedések ideje, melyek ugyanabból a forrásból eredtek: a nemzet nem volt tájékozva önmaga iránt.

A nemzet azt hitte, hogy felülről kell tartania a veszélytől s nem látta a veszélyeket, melyek alulról

fenyegetik. A nemzet a fölfelé kifejtendő ellenállásra organisálta magát s elvesztette az erős actió eszközeit lefelé. A municipiumok lehetőleg tág hatáskörében a szabadság legtökéletesebb formáját hitték feltalálni, s míg ismerünk államokat, melyekben az állam mindenhatósága az államélet egységét és nagyságát alapítja meg, de az egyéni szabadságot túlságosan megszorítja; másokat ismét, melyekben az állam hatalma nem oly nagy, de az egyéni szabadság teljesen biztosítva van: addig a mi bölcseségünk oly rendszert fundált ki, mely megfoszt mind a két előnytől s csak a hátrányokban részesít bennünket.

Mi a municipiumot, mint egy áthatlan kemény réteget ékeltük a kormány és az egyes állampolgárok közé, mely megakadályozza azt, hogy a kormány nálunk azzá legyen, a mire az államban hivatva van; mely megbénítja a kormányt s nem engedi, hogy egységes és erőteljes tevékenységet fejtsen ki.

De az a nézet, hogy a municipális szabadság a szabadság legtökéletesebb formája, elfelejtette velünk az egyéni szabadságot s oltalom nélkül hagyta az egyes állampolgárt a municipiummal szemben s így a modern államélet két legnagyobb vívmánya vesztett el ránk nézve: a z e g y s é g e s e n t e v é k e n y e r ő s k o r m á n y és az egyéni s z a b a d s á g.

A vesztesség, melyet a magyar nemzet érdekeiben a mostani szervezet által szenvedett, kiszámíthatatlan. A helyett, hogy a nemzet erejét koncentráltuk volna, szétforgácsoltuk s gyengék vagyunk a leggyengébb ellenséggel szemben. Nem volt sejtelmünk a nemzet missiójáról, legfőbb céljairól és érdekeiről. Azt hittük, hogy elég magas célzt tűztünk ki a nemzetnek, ha tevékenysége színhelyéül a megyeház termét jelöl-

tük ki, hogy alkalma legyen nem kedvelt főispánokkal czivódni, a kormány rendeleteinek törvényességét kétségbe vonni, ellenük felírni, szolgabirákat választani, kis dolgokról nagy beszédeket tartani s egyéb hasonló dolgokkal mulatni, a mi ugyan alkalmas lehet arra, hogy a falusi élet egyhangúságát s unalmát elűzze, de teljességgel alkalmatlan arra, hogy egy nemzetet erőssé és nagygyá tegyen. Hogy a nemzet legmagasabb célja nem a megye, hanem az állam, hogy minden erejét összpontosítani kell, hogy ezt az államot s vele együtt magát fentartsa, hogy egy nagy, jól átgondolt terv szerint kell uralmát megalapítania s megerősítenie, ennek minden akadályát elhárítania, elleneit ártalmatlanná tennie, s hogy ezt a tervet kérlelhetetlen következetességgel s erélylyel kell megvalósítania, arról nem tudtunk semmit azokban a régi jó időkben, mikor a municipális törvényt megalkottuk.

Azóta sokat tapasztaltunk. Megismertük a nemzet legfőbb célját s megtanultuk súly édesünket a politikai ideál mértékével mérni. Ez az ideál pedig nem a rész, hanem az egész, nem a megye, hanem az állam, nem a megyei politikusok kisszerű czivakodása és kisszerű intrigái, hanem a nagy tervszerű küzdelem a nemzeti érdekért, nem a tehetlenség, nem ez a nyomorúságos tengődés, hanem a nemzet diadala, nagysága és hatalma.

Ez, azt hiszem oly felfogás, mely képes az ember lelkét fölemelni, keblét lelkesedéssel eltölteni. S ha mégis a magyar sajtó tekintélyes orgánumait ez az ideál nem képes lelkesíteni, s ez ideál megvalósítása eszközeiről levén szó, a közigazgatásunk átalakításával összefüggő kérdéseket egészen az elmúlt évek hangján tárgyalják, ez majdnem megfoghatatlan, s a kisszerű, a törpe, a gyengeség és hanyatlás e cultusa egy nevezetes lélektani talány.

Ez a kisszerű felfogás alig mutatkozott valaha oly feltűnő módon a magyar sajtó néhány közlőnyében, mint a közigazgatási tisztviselők választása vagy kinevezése kérdésének tárgyalásánál. Ha e kérdést elszigetelten, magasabb összefüggéséből kiszakítva tárgyaljuk, a vitakozásnak meddőnek kell maradnia, mert a felett, vajjon a tisztviselői állomások kinevezés vagy választás útján való betöltése közül melyik a czélszerűbb mód vagy melyik felel meg jobban a szabadelvűségnek, lehet vitatkozni. De ha e kérdést összefüggésben tekintjük a nemzet legfőbb érdekeivel, nemcsak jelentőségben nyer, de az eldöntés is könnyebb és biztosabb.

Mert nem a kinevezés vagy a választás itt a fő d o l o g, h a n e m e g é s z p o l i t i k á n k a l a p e s z m é j e. Ha egyszer arra határoztuk el magunkat, hogy egy nagyszabású nemzeti politikát kövessünk, ha egyszer elismertük, hogy a magyar nemzet legfőbb czélja, saját fentartása az önálló magyar államban, ha egyszer elhatároztuk magunkat arra, hogy ezt a politikai alapeszmét a közigazgatási organismus segítségével kíméletlenül fogjuk megvalósítani, akkor a legegyszerűbb utón, az egyszerű, természetes logical összefüggés vizs rá bennünket a tisztviselők kinevezésének szükséges voltára nem azért, mintha a tisztviselők választása iránt ellenszenvvel viseltetnénk, nem azért, mintha a tisztviselők kinevezése iránt az ösöktől örökölt kegyelet lankék szívünkben, hanem egészen tárgyilagos okokból: mert ennek meg kell történnie, még ha nem akaró is, mert szükséges a magyar nemzet és a magyar állam érdekében.

A papiroson és szóval még folyhat a vitatkozás tovább is; a rabulistikáé lehet az utolsó szó a tisztviselők választása mellett, s meglehet, hogy sikerülni fog né-

melv embert lelkesíteni a nemzet gyengeségeért és tehetlenségeért, de végre mégis csak meg fogunk hajolni a kényszerítő tények hatalma előtt, melyek erősebbek az emberek nézeteinél. Az első államférfin, és ez azt hiszem Tisza Kálmán lesz, a ki egy nagyobb stylú actiót fog akarni megkezdeni, azonnal be fogja látni, hogy ez a mostani szervezettel meg sem kezdhető, s hogy az a nagy küzdelem, melybe a sors belesodort, csak abban az esetben végződhetik a magyar nemzet diadalával, ha egy fegyelmezett, a magyar állameszmétől áthatott, egységes vezetés alatt álló polgári hadsereget fogunk a harezba vinni.

Midőn Tisza Kálmán, mint belügyminister egy szerb nemzetségű izgatónak az uralkodó magyar nemzet büszke önérzetes hangján válaszolt, az egész képviselőház, pártkülönbség nélkül a tetszés kitorő nyilatkozataival fogadta szavait s felvillanyozta velők az egész nemzetet. S mégis, a gondolkozó politikus, bármily jól estek lékének Tisza erélyes és büszke szavai, hogy a magyar államnak van annyi ereje, hogy elleneit összetiporja, nem joggal sóhajtott-e fel aggodalmasan azt kérdezve: de mivel?! mert tudtommal Hodosiu most is Zaránd-megye alispánja, Borlea főjegyzője és Secula tiszti ügyésze s a többi államellenes izgató s azok a kik közönyükkel vagy személyes érdekek kedvéért elárulták a magyar nemzet érdekeit, még most is elfoglalják törvényhatósági, de sőt állami hivatalos állásaikat. Az ember keblét fájdalom fogja el, látva, hogy annyi ész, erő és szent akarat, az ország legnagyobb férfiai meg vannak bénítva, tehetetlenségre vannak kárhoztatva, mert a nagy felada toknak megfelelő nagy eszköz nem áll rendelkezésükre.

VI.

A kinek csak egy kis érzeke van a magyar nemzet érdekei iránt, bizonyosan nem fogja többé állítani, hogy a mostani közigazgatási szervezet nagy előmozdítója lehet a nemzeti érdekeknek. Hisz a törvényhozás, a municipalis törvény alkotásakor egyenesen arra törekedett, hogy erős kormányunk ne legyen, s hatásköre mennél jobban megbénítassék. Magyarország kormánya azonban egyúttal a magyar nemzet kormánya is, s e kormány tevékenységének korlátozása s gyengítése nem eredményezhetett egyebet a magyar nemzet gyengítésénél.

A törvényhozás, a sajtó azzal indokolta ezt a törekvést, hogy a törvényhatóságokat, az alkotmányos szabadság e védbástyáit fenn kell tartani az önkormányzat és szabadság érdekében, s a ki a municipalis törvény alkotása idejében erős kormányt követélt volna, bizonyára sötét reactionarius törekvések gyanúját vonta volna magára.

A nemzeti érdekeket a szabad intézmények kedvéért feláldozni, nagy tévedés. De ha már ezt az irányt követte a nemzet s ha abból a nézetből indult ki a törvényhozás, hogy egy erős nemzeti kormány jobban veszélyezteti a szabadságot, mint más irányban használhatna; ha a nemzeti küzdelem századában azt a kosmopolitikus álláspontot foglalta el, hogy a hol a nemzeti érdek a szabad-

sággal összeütközik, lehetetlenül utóbbinak ez adandó elsőbbség; ha elhatározta magát arra, hogy a szabadság kedvéért a legdrágább, legbecsesebb nemzeti érdekeket feláldozza, akkor méltán követelheti a nemzet, hogy a szabadság mértéke legalább teljes s biztosítéka szilárd legyen.

Nagyon érdekes tehát vizsgálni, milyen az az önkormányzat, az a szabadság, melyet a magyar nemzet a törvényhozástól nemzeti érdekeiért cserébe kapott? s vajjon az önkormányzat és szabadság, melyet az 1870. törvényhozás a nemzetnek adott való s á g g al önkormányzat és szabadság-e s megfelel-e a modern liberális muselveinek?

A liberalismus nem a XIX. század találmánya. Minden kornak megvolt a maga liberalismusa. A szabadelvűség azt a törekvést jelenti az államéletben, mely az emberi fejlődés akadályait igyekszik elhárítani. Ez a törekvés minden korban feltalálható s hogy ma az emberi fejlődésnek kevesebb az akadályja mint 500 év előtt, annak tulajdonítható, hogy minden korban voltak elemek, melyek a fejlődés egy egy akadályának megszüntetését tűzték ki magoknak feladatul s hogy e feladatot sikerült is megoldaniok. A különbség a mi századunk s az elmúlt századok között nem abban rejlik, hogy mi liberálisok vagyunk azok pedig nem, hanem abban, hogy az elmúlt századok liberalismusának más volt a tartalma, mint a miénknek.

A XIX. század szabad elvűsége főtürekvései sorába fölvette az önkormányzat létesítését is a közigazgatás terén. S ez természetes. Az a kor, mely nem képzelhet, magának államalkotmányt, korlátlan kormányal s az állampolgároknak befolyása nélkül a törvényhozásra;

mely a kormányokat a népképviselőt ellenőrködése alá helyezi s felelőssé teszi, mely kötelező szabályként nem ismer el más akaratnyilvánulást az államban mint azt, mely az állampolgárok többségének akaratával összhangzó, az a kor nem mellőzheti az önkormányzatot sem, mert e nélkül csonka volna a legszabadelvűbb alkotmány is. A törvényhozásban az állam akaratát, a közigazgatásban az állam cselekvése nyilvánul. Korunk liberális iránya tehát, mely az állampolgároknak befolyást követel a törvényhozásra, az állam akaratának képzésére, szükségkép befolyást követel az állampolgárok részére az állam tevékenységére is. Ez pedig történik oly módon, hogy az állam feladatainak, tevékenységeinek egy részét magokra az állampolgárokra ruházza át, e feladatok megoldását az állampolgárok köteleességévé teszi. Az önkormányzat tehát azoknak az állami feladatoknak összesége, melyeknek megoldását az állam polgárainak öntevékenységére bizza. Az állampolgárok részvétele a törvények alkotásában; a szabadság a törvényhozásban; az állampolgárok közreműködése az állam tevékenységében; a szabadság a közigazgatásban. A politikai szabadság csak ez által válik teljessé. A míg az állam polgárainak csak a törvények alkotására van befolyásuk, addig a törvény uralma csak külső s az állam szolgáinak kényszere veti alá az állami polgárait a törvénynek. A törvény uralma csak akkor válik belsővé is, ha az állampolgárok öntudatosan önként vetik magukat alá a törvénynek s lesznek végrehajtóivá önmaguk irányában. A ki a törvénynek csak a végrehajtó kényszere folytán engedelmeskedik, az nem szabad. Csak az valóban szabad, a ki nem ismer más kényszert saját jogérzeténél, a törvénynek nem ismeri más végrehajtóját önmagánál. Egy nép, mely-

nek minden egyes tagja át van hatva a törvénytudatától, melynek minden tagja önkényt és díj nélkül áll az állam szolgálatában, hogy a törvényt végrehajtsa: ez az önkormányzat ideálja.

De nem ezzel az ideállal szándékom mérni a mi önkormányzatunkat. Ez úgy sem valósítható meg s ránk nézve csak az lehet tanulságos, ha önkormányzatunkat más nemzetek önkormányzatával hasonlítjuk össze, melyek közelebb jutottak az önkormányzat ideáljához s nekünk minden esetre ideálul szolgálhatnak.

Az egyik nemzet, melynek önkormányzata meglehetősen jó hírben áll Európában, az angol, s vannak európaihirű államtudósok, a kik annak daczára, hogy nekünk is van önkormányzatunk, Angolországot az önkormányzat hazájának merik nevezni. Pedig az angol önkormányzat egészen más s épen a földolgozatra nézve ellenkező természetű alapokon nyugszik, mint a mi önkormányzatunk.

A mi irodalmi viszonyainkat, a mennyiben a közigazgatásról van szó, semmi sem jellemzi annyira, mint az a jelenség, hogy Gneist híres műve, az angol önkormányzatról, legkisebb hatást sem gyakorolt nálunk a közigazgatás irodalmára, politikusainkra és vezérczikkező hírlapíróinkra. A modern európai eszméktől való elzárkozottságunk sehol sem tűnik fel annyira, mint a közigazgatási téren. Ha csak néhány politikus és szellemes journalista vette volna magának azt a fáradságot, hogy figyelemmel áttanulmányozza a világirodalom nevezetesebb termékeit e téren s átültették volna beszédeikkel s cikkeikkel a modern eszméket a nemzet tudatába, nagy hasznot tehettek volna az országnak. A külföld előrehaladott államai intézményeinek, de különösen az angol önkormányzatnak ismertetése s a mi

viszonyainkkal való összehasonlítása a legüdvösebb háttással lehetett volna, és elosztatott volna sok fogalomzavart s megszüntetett volna sok előítéletet, Ez azonban nem történt. S a ki a közigazgatás irodalmában csak némi tájékozottsággal bír, pirulva kénytelen bevallani, hogy, elmaradva az általános európai haladástól, oly kérdések felett vitatkozunk, melyek másutt már rég megszűntek vitatkozás tárgya lenni, s hogy oly nagyszerű jelenséget, mint az angol önkormányzat, melylyel Európa közigazgatási irodalma már évtizedek óta foglalkozik, mint egészen új s csak most felfedezett dolgot kell bemutatni.

Az angol önkormányzat oly sajátos valami, melyhez hasonlót hiába keresnénk a continensen. Ez az önkormányzat sajátos történelmi fejlődés és társadalmi viszonyok eredménye. Évszázadok múltak el, míg majdnem észrevétlenül változva, mai alakjait nyerte. Az angol önkormányzat mintha magától nőtt volna ki az angol nép sajátos jelleméből és viszonyaiból. Nem codificált csinált önkormányzat ez; nem az önkormányzat elvének rendszeres megvalósítása, mint a continens államaiban. S mégis teljesen megfelel az önkormányzat fogalmának. Az ország beligazgatása ez a megyékben és községekben az ország törvényei szerint, melynek költségeit önmegadóztatás által fedezik, s melynek feladatait fizetéstelen tiszteletbeli hivatalokban teljesítik az állam polgárai.

Az angol önkormányzat tárgyai: a beligazgatás állami funkciói, a mennyire a helyi önkormányzati körök szellemi és anyagi erejével megvalósíthatók. Az esküdtek szolgálata a jurynél, a biztosság és jólét rendszete, a katonaaállítás, a beszállásolás és előfogatok terhének felosztása, közreműködés az egyenes állami adók

kivetésénél, a községi adók kezelése, a netán létező községi vagyonnak közczélokra való fordítása, ezek a grófságok, városok és falusi községek önkormányzatának tárgyai.

Nagyon messze vezetne, ha részletesen akarnám előadni az angol önkormányzat feladatainak felosztását az önkormányzat egyes közegei között. Hogy a grófság első hivatala, a sheriff micsoda állást foglal el, s mi a teendője, hogy a lord-lieutenant és a coroner micsoda, a constable-k, az útfelügyelők, az egyházi előjárók és a szegények felügyelői mivel foglalkoznak, az mind megvan írva Grneist híres művében az angol önkormányzatról s a ki a részleteket akarja tanulmányozni megtalálja kimerítőn ott. De mellőzhetetlennek tartom a békebírói intézmény legalább rövid ismertetését, melyen az egész angol önkormányzat nyugszik, mely az angol önkormányzat legfőbb orgánuma.

A békebíró 1360. óta állandó intézménye az angol államéletnek. A személyzet összeállításánál különös figyelem volt a nagyobb birtokosokra, a nélkül azonban, hogy a törvénytudókat kizárták, vagy a korona választását jelentékenyen korlátozták volna. Bizonyos censust csak később VI. Henrik uralkodása alatt állapítottak meg, s arra az esetre, ha, a grófságban a megkívántató számban nem talátnának alkalmas földbirtokosok, a lord-kancellár feljogosított más törvénytudó és megbízható személyeket is békebíróvá kinevezni. – Később a census száz font sterlingre emeltetett. Azonban fenállott ezután is az úgynevezett quorum-záradék, mely szerint a törvénytudó s az ügyekhez értő egyének közreműködése okvetlenül szükséges volt a fontosabb jogi ügyeknél. A földbirtokosok a hivatásszerű tisztviselőséget csak nagyon lassan és későn szorították ki a

békebírószámból, és pedig azért, hogy egyrészt a hivatalban megkívánt tulajdonságokat szerezték meg, másrészt pedig, hogy a díjakról lemondtak, minek folytán a tisztviselőség háttérbe szorult. Az angol gentrynél szokássá vált a díjakról való lemondás, s ezáltal a békebírói hivatal a magasabb osztályoknak fentartott tiszteletbeli állássá lett.

A békebizottság kerülete rendszerint egy egész grófság. A szabály tehát az, hogy a békebírák egy grófság területén concurráló hatósággal vannak felállítva úgy, hogy az egyeseknek szabadságában áll bármelyik békebíróhoz fordulni; a békebíráknak azonban szabad az ügyeket egymás között felosztani. Némely grófságban alkerületek számára is alakítottak békebizottságok s ma 52 grófságban 56 békebizottság működik.

Ily békebizottság időről-időre a szükséghez képest alakítatik, amint nagyobb számmal kell új neveket felvenni, vagy a kilépetteket kitörölni. Ha csak egyes nevek felviteléről van szó, a grófság titkára a bizottság névjegyzékét a lord-kancellárhoz terjeszti föl, a hol a pótlás megtörténik s az okmány újonnan pecséttel látatik el. A mostani gyakorlat szerint a békebizottságba való felvétel iránti folyamodványok a negyedévi illéseken tárgyalatnak s a custos rotulorum véleménye meghallgatandó, de minden a törvényes qualificatióval bíró tisztességes ember felvételük a bizottságba. A politikai pártállásra nincs tekintet, egyedül arra, hogy mennél több független és képzett személy nyeressék meg. A bizottságba fölvetett békebíró egyelőre tiszteletbeli békebíró. Sok tőkepenzes, aki üzletét abbahagyta s birtokot vett, sok előkelő családból származó fiatal ember óhajt a bizottságba, felvétetni a nélkül, hogy practizálni akarna. Sok főúr és az ország főhivatalnokai tiszteletből neveztetnek a névsor

élén. De ha a kinevezett tényleg hivataloskodni akar, egy külön meghatalmazást (writ of dedimus potestatem) kell a lord-kancellárnál kieszközölnie. Ebben egy idősebb békebíró vagy egy más személy bizatik meg, hogy kivegye tőle az előirt esküket, s azután működhetik tényleges békebírei minőségben.

Az így kinevezett békebírák tényleg élethossziglan tartják meg hivatalukat. A koronának azonban joga van a kinevezést egyesekre és egész bizottságokra nézve visszavonni. Rendesen megszűnik a hivatal: trónváltásnál; a nagy pecsét alatt kiadott cabinet-rendelettel, mi által a békebíró hivatalától elmozdítatik; egész bizottságok alakításánál, ha a békebíró neve a névsorból kimaradt; a felfüggesztés által s egy összeférhetetlen hivatalba való belépés folytán.

S itt az a kérdés merül fel, miként lehetséges földbirtokosokra, földjáraadékból élő' személyekre, papokra, városi honoratorokra bízni a közigazgatást, a törvények majdnem áttekinthetetlen sokaságának végrehajtását? Az előbbi századokban a falusi gentry műveltségi állapota megfelelt a viszonyok egyszerűségének, a törvénytudók s az ügyekben jártas jegyzők közreműködésével. — A XVIII. század óta azonban a magasabb osztályok önkényt pótolták a hiányt. A lordok példájára az angol gentry életfeladata is a közélet terén való tevékenység lett, s napról-napra általánosabbá lett az előkészület a gymnasiumokban és egyetemeken. Hozzájárult még az is, hogy a kisebb nemesség elhagyta birtokait és bérbe adta, Az emelkedő jólét a családi alapítványok szaporodása, a városi élet kellemei előmozdították a mezőgazdaságtól való visszavonulást. Az elsőszülöttségnek biztosított jövedelem, kivált a családfőknek lehetővé teszi, hogy hatósági hivatalnak áldozhas-

sák idejüket s tevékenységüket. A legelőkelőbb hivatás a békebírói állás, melyért a legelőkelőbb családok fiai már 21 éves korukban folyamodnak, míg a papok, ügyvédek, városi honoratiorok, tőkepénzesek csak későbbi éveikben lépnek e hivatalba, A békebírák fele csak tiszteletbeli ugyan, de az activ békebírákra nézve a folytonos foglalkozás a hivatalban, a kerületi, a negyedéves ülésekben stb. a gyakorlati államszolgálat iskolája. Természetes, hogy itt túlsúlyra vergődnek az előkelő osztályok, jellemtulajdonok, magasabb míveltség, korán kezdett gyakorlat, társadalmi tekintély és összeköttetések által.

A megváltozott helyzet kifejezést nyer a quorumzáradék megváltozott jelentőségében. A békebírói cselekmény nem semmisíthető meg azért, mert nincs benne kifejezve, hogy egyik tárgyaié) békebíró a quorumok, törvénytudók közül való. A békebíró mai typusa a művelt, független férfiúé, a kivel hivatásszerű tisztviselő' egyforma minőségben működik.

Ily tényleg hivataloskodó békebíró jelenleg 12,000 van Angolországban, úgy hogy 1000–2000 lakosra, jut egy békebíró; a városokra összesen 1200 békebíró esik.

Valószínű, hogy nemsokára a békebírói intézmény életbeléptetése után szükségét érezték egy oly felelős hivatalnok felállításának, a kinek feladata legyen a békebírói iratok és okmányok megőrzése. E célra egy békebíró neveztetik ki, a ki az első helyet foglalja el a békebírák sorában. A milíczia és a közigazgatás ügyeinek összefüggésénél fogva igen gyakran a milíczia főnöke a lord lieutenant bízott meg e hivatallal. Rendszeren egy tekintélyes lord neveztetik tehát ki lord-lieutenanttá és custos potulorummá. De e két hivatal jogilag különböző, s külön történik a kinevezés is a király által.

A custos rotulorum a lord-cancellárnak, mint a

birodalom legfőbb custos rotulorumjának van alárendelve, s hivatalos kötelessége arra szorítkozik, hogy a békebírák üléseiben, az ügyiratokkal személyesen, vagy helyettese által vegyen részt. E helyettest, a grófság állandó titkárát (clerk of the Peace) a custos rotulorum nevezik ki, kiért azonban okiratok elvesztése vagy viszály esetén felelős.

A clerk of the Peace teendői bővebben vannak elősorolva Gneist művében. Ezzel nem kell összetéveszteni clerk to Justiceseket, a kik a békebírák kiskerületi üléseiben jegyzőkül és irodai hivatalnokokul nevezetnek ki. A clerkeket a békebírák nevezik ki a kisebb vidéki ügyvédek sorából.

Végre az egyes békebíráknál, mint a jegyzőkönyvek vezetője a clerk of Magistrates van alkalmazva. Jövedelme a békebírák által átengedett díjakból, és a békebíró által fizetett jutalomdíjból áll. Ezenkívül a clerkek mind a három osztályának meg van engedve az ügyvédi gyakorlat folytatása. A mi a clerk of the Peacecet illeti, most már, mint a grófság állandó titkára nagyjából rendszeres fizetésben részesül, mely rendszerint nem kisebb 2000, s nem nagyobb 16,000 forintnál.

Fizetést tehát csak a grófságok közigazgatásának kezelő személyzete húz. A magasabb tisztviselők közül, mint a scherriff a lord-lieutenant, a coroner, a békebírák egy sem. A mennyiben újabb időben oly vidéken, hol békebírárságra qualificált személyek nem találhatók, vagy mint Londonban s némely más nagyobb városban, mint Brighthon, Kingston-upon-Hull, Liverpool stb. fizetéses békebírák alkalmaztattak. Ez oly ritka kivétel, hogy a közigazgatás, fizetéselen békebírákkal, ma is szabály Angolországban.

S e fizetéstelen békebírák tevékenysége, nem a közigazgatás némely csekélyebb jelentőségű feladataira szorítkozik, hanem az egész közigazgatás teendőit végzik, s az államnak e célra nincs is más közege a békebírnál. A békebíró a személy és vagyon biztonságának őre, a bűnfenyítő eljárásban vizsgáló bíró, a rendőri kihágások bírója; bíraskodik az adó és a jövedéki kihágásokban. A békebíró ügyel fel az egyesületekre, a koldusok és csavargók és a rendfelügyelet alá helyezett felett őrökdi, ő az iparhatóság, ő kezeli az erkölcs rendszert, ő figyel fel a vendégfogadókra és sörházakra, az úrendészet az ő hatásköréhez tartozik, valamint a közegészség rendszete is, a tengeri utazásra vonatkozó szabályok végrehajtása, a folyam és csatorna rendészet, a vadászati törvény, a halászatra vonatkozó törvények, a munkarendészet, a cseléndrend, gyári szabályzatok, a munkaadó iparos s a tanoncok közötti viszony, a kereskedelmi hajózás, szóval a rendészet minden ága s ezen kívül a bíraskodás sok magánjogi esetben is.

Az elősorolt teendők között vannak azonban olyanok, melyeket egy békebíró nem végezhet, hanem két békebíró közreműködése van előírva. Ezeket az eseteket azonban Gneist szerint alig lehet elősorolni, mert e tekintetben nem valamely elv, hanem csupán a véletlen határozott. Két vagy több békebíró ily egyszerű s formásokhoz nem kötött összejövele hivatalos ügyek elintézése végett: a kis ülés, petty session. Szabály e kis üléseknél az, hogy a bíraskodás eseteiben mind a két bíró összeül, tanácskozik és határoz, míg a közigazgatási ügyekben ez nem szükséges, különben a békebíróra van bízva társait fontosabb esetekben igénybe venni, s az ily kis ülések nem csak meg vannak engedve, hanem tényleg szabálylyá is váltak.

A kis ülésektől különbözök a kerületi ülések, special session. Bizonyos esetekben a törvény egy kerület összes békebíráinak összejövetelét követeli, úgy hogy a hatósági tény valamennyi jelenlevő békehíre» ténye. Az ügyek, melyek több békebíró együttműködését igénylik, olyanok melynek nagyobb fontossága miatt legalább két s ha lehet több békebíró) kölcsönös ellenörködése látszott szükségesnek, vagy melyek a szűkebb körök ismeretét feltételezik s az átlag 60 mértföldnyi kiterjedésű grófságok negyedéves gyűléseire czélszerűen nem bízhatók.

A kerületi üléseken a békebírák kinevezik a szegények felügyelőit, a fizetéstelen községi costabeleket, a mértékek és sulyok felügyelőit, megalapítják az esküdtek névjegyzékét, elintézik a felszólalásokat a szegényadó kivetése ellen, tárgyalják a jelentéseket az országutak állapotáról, megvizsgálják az út fentartásáról vezetett számadásokat, határoznak az utak felügyelői s a szomszéd birtokosok között felmerült összeütközésben elrendelik az utak javítását, az útépitéshez szükséges anyag megszerzését a szomszédföldeken, nagyobb utépítészeti kerületeket alkotnak, végre rendöri engedélyeket adnak korcsmák megnyitására s egyéb iparágak megkezdésére, nevezetesen a bor- és sörházak, vendégfogadók, kávéházak megnyitására, tekeasztalok tartására, a vadkereskedő üzletek, löporgyarak stb. felállítás ára.

De hogy a békebírói intézmény mennyire központja az egész angol közigazgatásnak, legjobban mutatják az egy grófsághoz tartozó békebírák negyedévcnkint tartani szokott közgyűlései, a quarter sessions.

E közgyűlések minden évben négyszer törvény által meghatározott napokon tartatnak. E gyűléseken tartoznak megjelenni a békebírák, (kettőnél kevesebb

nem lehet, ezek közül egy a quorumok sorából) a custos rotulorum, vagy helyettese, a clerk of the Peace, a sheriff rendesen az alseriff, a coronerek, a High Constablek s a fizetett constabulary felügyelői, a grófság börtöneinek és javító fogházainak felügyelői, a nagy és kis jury alakításához szükséges személyzet s mind azok, a kik valamely fenyítő ügynél érdekelve vannak.

A negyedévi gyűlésekben a békebírák hatásköréhez tartozik:

a) az elsőfokú bíraskodás fenyítő ügyekben. Újabb törvények 18 esetet elvontak a békebírák illetékessége alól;

b) bíraskodás némely rendőri ügyekben, nagyobb részt az egyes békebírákra nézve ellenörkődő és concurrens hatósággal;

c) gondoskodás a grófság törvénykezési és közigazgatási költségeinek fedezéséről, nevezetesen a grófsági adónak kivetése az előirányzott költségek arányában. Minthogy e költségek törvényes szükségletekből erednek, az adózók beleegyezése és megszavazása nélkül szedetnek be. Az önkormányzat jellege azonban megvan, mert a békebírák, habár egytől egyig ki vannak nevezve, a grófság legtöbb adót fizető lakosai, s az adókivetésére, hova fordítása és kezelésére vonatkozó tárgyalások nyilvánosan folynak a negyedévi gyűléseken. Minden adófizető szót emelhet, ámbár határozott joga erre nincs; a számadásokba pedig nincs joga betekinteni. Továbbá kezelik a grófság vagyonát s kinevezik a grófság pénztárnokát;

d) a békebírák a negyedévi gyűléseken gondoskodnak a törvénykezés és közigazgatás céljaira szükséges helyiségekről, a netán szükséges építkezésekről, az utazóbírák elhelyezéséről.

e) kinevezik a grófság alsóbbrendű hivatalnokait, nevezetesen a kerület pénztárnokát, a hidak felügyelőit, a fizetéses constableket, chief constableket, a belügyminiszter jóváhagyásával;

f) a békebírák a negyedévi ülésekben osztják fel kerületekre a grófságot s változtatják meg az eddigi felosztást;

g) a negyedévi gyűlések adnak ki közigazgatási szabályzatokat. E szabályzatok azonban csak a fenálló törvények végrehajtására vonatkozó rendeletek, de új határozványokat nem lehet életbe léptetniök. Ide tartozik még a szabályzatok alkotása a fogházak és tébolydák kezelésére, a lazacz és a halikra tilalmi idejére vonatkozó szabályzat alkotása, takarékpénztárak, kölcsönös segélyző egyletek engedélyezése;

h) a coronerek, békebírói clerkek s a constablek díjainak szabályozása;

i) magán-tébolydák, Slaughteringhouse felállításának engedélyezése;

k) a szabályszerű mértékek és sulyok elhelyezésének meghatározása s a felügyelő kinevezése;

l) a grófság fogházainak, tébolydáinak, Indáinak kezelése; a miliczia számára szükséges tárházak megszerzése, a miliczia és az állandó hadsereg számára szükséges szállítóeszközökről s a beszállásolásról való gondoskodás;

m) a szegényügy terén, a közigazgatás e különösen Angliában nagy fontosságú s terjedelmű szervezete feletti felügyelet;

n) a közutak tágítása, áthelyezése, elzárása iránti határozat;

o) másodfokú ellátása a közigazgatási ügyekben, a

negyedévi gyűlések elé törvény által utasított felebbeszedéseknek.

Ez rövid vázlatban az angol békebíró hatásköre s ha még hozzá vesszük, hogy a békebíráknak egy 27000 főből álló constabulary sok ezer mindenféle alsóbbrendű hivatalnok van alárendelve, hogy amennyiben Angliában községi életről lehet szó, ez is a békebírák felügyelete és vezetése alatt áll, hogy a békebírák közvetve és közvetlenül 150 millió forintnyi önkormányzati adót kezelnek és hova fordítása felett határoznak vagy örködnek, lehetetlen nem bámulni nem annyira az intézményt, mint inkább az angol nép nagy erkölcsi erejét, mely ez intézményben nyilvánul.

Tizenkétezer független, vagyonos s az érzelmiség magas fokán álló egyén állott önkényt az állami szolgálatába s végzi a teendőket ingyen; csak az alárendelt, inkább gépszerű tevékenységet igénylő feladatokat engedve át fizetéses hivatalnokoknak. De még nagyobb s százezerre tehető azoknak a száma, a kik más minőségben a grófságban, a városban, községben és egyházban végzik a legterhesebb teendőket anélkül, hogy eszökbe jutna ezért díjazást követelni.

Az önkormányzat magasztos eszméje tehát nem üres szó, nem oly ige, mely testté nem lehetne. Angliában az önkormányzat testté lett oly mértékben, mint még eddig sehol a continensen. Nem az önkormányzat ideáljának teljes megvalósítása ez. Sok hiánya van ennek is s c hiányok eltávolítása lesz a jövő fejlődés feladata, De kétségtelen, hogy az angol önkormányzat nagyszerű jelenség, s beható tanulmányozása nagy befolyással lesz s van már most is a continens kormányzatának szervezésére. Anglia népe megvalósította az ön-

kormányzatot, de nem az által, hogy választja tisztviselőit, mert Angolországban az önkormányzat közegeinek választása ismeretlen, hanem az által, hogy akadt sok ezer intelligens és független ember, a ki ingyen szolgálja az államot, s magára vállalta az ország törvényeinek végrehajtását.

VII

Az angol önkormányzat tanulmányozása valóban nem volt hatás nélkül a continensre, nemcsak az elmélet, hanem a gyakorlat terén is. A continensnek az angolétól teljesen különböző társadalmi viszonyai s történelmi fejlődése természetesen nem engedte az angol intézmények egyszerű átültetését. Az önkormányzat lényegét, mely abban áll, hogy az állam polgárai önmegadóztatás útján önmaguk ingyen valósítják meg az állam feladatait, az angol nép megvalósította a maga módja szerint. A continens nemzeteinek törekvése szintén csak az lehet ezen a téren, hogy megvalósítják az önkormányzat lényegét a maguk módja szerint. S ezt kísértették meg a poroszok az angol önkormányzatból levont tanulságok befolyása alatt, az 1872. évben alkotott Kreisordnungban.

Az önkormányzat az állampolgárok részvéte az állam kormányzatában. A kormány feladatainak összességéből tehát azok, melyek alkalmasak arra, hogy az adott viszonyok között az állami polgárai által teljesíttessenek, külön választatnak, s az önkormányzati körök tevékenységének adatként át. Nagyon természetes tehát, hogy az államban az önkormányzat hatáskörének kiterjedése attól függ, mily feladatokkal és célokkal áll szemben az állam sajátos viszonyainál és történelmi fejlődésénél fogva. Ott a hol az állam nagy erőt kény-

telén kifejteni s a rendelkezésére álló) erőket concen-
trálni, hogy erős actiót fejthessen ki akár kifelé, akár
befelé, ott a kormány hatalma is nagyobb lesz, s na-
gyobbnak kell lennie, s természetes, hogy kisebb hatás-
körre lesz szorítva az önkormányzat, A történelem azt
bizonyítja, hogy az önkormányzat mértéke attól függ
egy államban, vajjon van-e oka nagy mértékben kifej-
teni erejét és hatalmát, akár kifelé, akár befelé, vagy
nem. Hódító, vagy másképp terjeszkedésre törekvő nem-
zeteknél az önkormányzat nem nyerhet nagy kifejlést,
legalább addig nem, míg az az állapot, mely a kormány
hatalmának nagy mérvű kifejlését igényli, fenáll.

Anglia sohasem volt hódító állam, még roppant
kiterjedésű indiai birtokait is egy kereskedő társaság
szerezte. A normannok és szászok összevegyülése után,
s a következő évszázadokban mai napig fejlődött a ten-
ger által körülvelt országban a nagyszerű önkormányzat,
melyet majdnem a kormánytalanság állapotának lehet
nevezni, oly annyira, hogy magok az angolok érezve ez
egyoldalú fejlődésből eredő bajokat, némely állam func-
tio központosított kezelése által igyekeznek azokat orvo-
solni. Egészen ellenkező az irány a continensen. Legjobb
példa e tekintetben Franciaország, mely folytonos há-
borúkba keveredve Európában katonai túlsúlyának fen-
tartása és az államban a társadalmi mozgalmak ellen-
súlyozása végett kénytelen volt hatalmát érvényesíteni
s erős kormányt létesíteni. Poroszország, a társadalmi
osztályok küzdelmét leszámítva, hasonló helyzetben
volt. A nagy missió, mely a poroszoknak Németország-
ban jutott, s melyet oly fényesen töltöttek be, szükség-
kép egy fegyelmeztett, egységesen vezetett nemzetet
igényelt, Egy nemzet, mely az egység rovására nagy
autonómiával látta volna el egyes részeit, nem lett volna

képes e nagy világtörténelmi feladatok megvalósítására. Poroszországnak tehát centralizált közigazgatása volt, ámbár távolról sem oly nagy mértékben, mint Franciaországban. De a mint a Németország egységeért folytatott nagy háborúkat dicsőséggel bevégezte, az állam beligazgatására fordította figyelmét, s látva, hogy közigazgatása nincs harmóniában az állam alkotmánya szellemével, látva, hogy közigazgatása, melyet az abszolút állam szervezett ellentétben áll az alkotmány legfőbb elveivel, hozzáfogott az állami épületének belső kiépítéséhez, hogy külső stylusával összehangzó legyen; szervezte az önkormányzatot s törvényhozása megalkotta 1872-ben a Kreisordnungot, mely egyelőre csak a hat keleti provinciában lépett hatályba.

Az önkormányzat, mely a porosz Kreisordnungban van letéve, egy érdekes kísérlet az önkormányzat lényegének megvalósítására a porosz viszonyok között. A poroszok önkormányzata nem oly impozáns, mint az angoloké. Ezt az angol nemzet öntudatlanul évszázadokon keresztül fejlesztette, esetről esetre intézkedett e téren, a mint a szükség hozta magával, s az angol önkormányzat nincs codificálva, egy organicus törvénybe foglalva. Az angol önkormányzat egy őserdő, mely magától nőtt. A porosz önkormányzat csinált, codexbe foglalt intézmény, mely eszmének öntudatos megvalósítása akar lenni. Ha az angol önkormányzat őserdő, a porosz egy gonddal cultivait fáiskola.

A porosz Kreisordnung a községek és Kreisok önkormányzatát szabályozza.

A porosz állam politikai felosztása nagyon különbözik a mienkétől. Az ország provinciákra van felosztva. A hat keleti provincia legkisebbiké 461, legnagyobbika 1134 négyszög mértföldnyi kiterjedéssel bír. A lakos-

ság számát tekintve a legkisebb 1.583,000, a legnagyobb 3.700,000 lakossal bír. A provineziák több Bezirkre vannak felosztva s e kerületek közigazgatását az úgynevezett Bezirksregierung kezeli. Ezek a kerületek nem felelnek meg a mi megyéinknek, mert nagyobb kiterjedésűek, a mennyiben átlag 230 □ mértföld esik egy Bezirkre, átlag 833 ezer lakossal; de van köztük olyan is, melynek egy milliónál több lakosa van. A Bezirkek ismét Kreisokra vannak felosztva. Ily Kreis van összesen 230. A legkisebb Kreis 2, 8, a legnagyobb 40, 45 mértföldnyi kiterjedésű. Legkevesebb lakos egy Kreisban 14000, legtöbb 192,231. A Kreis tehát szintén nem felel meg a mi megyéinknek, hanem legközelebb áll a mi járásainkhoz, ámbar ezeknél átlag nagyobb s 65,200 lakos jut egy-egyre, míg a mi járásainkban a lakosság száma sokkal kisebb.

A provincia és a Bezirk kormányszata kizárólag az állam közegei által történik. Az önkormányzat tere a Kreis. Lássuk tehát, mikép törekedtek a poroszok megvalósítani az önkormányzatot, s mit tartottak lényegesnek és mellőzhetetlennek az önkormányzat megvalósításánál.

A porosz önkormányzatot s főelveit legjobban jellemzi a Kreisordnung 7, 8 és 9-ik szakasza, mely a Kreishoz tartozók jogait és kötelességeit szabályozza.

A 7. §. azt mondja, hogy a Kreishoz tartozó személyek joga a Kreis közigazgatásban és képviselőletében részt venni s a Kreis közintézteit használni.

A 8. §. azt mondja, hogy a Kreishoz tartozó személyek kötelessége a Kreis igazgatásában s képviselőletében fizet esteien hivatalokat elvállalni, a 9. §. pedig azt, hogy kötelességük a Kreis szükségleteinek kielégítésére fedezetről gondoskodni, magokat

megadóztatni, a mennyiben a Kreis vagyona, vagy egyéb bevételei e célra nem volnának elégségesek.

A Kreis képvisellete, mely nyilvános ülésekben intézi el a hatásköréhez tartozó ügyeket, oly Kreisokban, melyeknek 25000, vagy kevesebb lakosuk van 25 tagból áll. Oly Kreisban, melynek lakossága a 25,000-et meghaladja 100,000 lakosig minden 5000 lakos után; a 100.000 lakosnál többel bíró Kreisban minden 10000 lakos után egy képviselő számíttatik.

A képviselők választása céljából három választócsoport alakíttatik, a nagybirtokosok, falusi községek és városok csoportja.

A nagybirtokosok csoportjába tartoznak azok a falusi nagybirtokosok, erkölcsi személyek, részvénytársaságok stb., melyek a Kreis területén fekvő földbirtok után legalább 75 tallér adót fizetnek; úgyszintén a nagyobb iparosok és bányabirtokosok.

A falusi községek csoportjához tartoznak a Kreis összes falusi községei; önálló birtokok tulajdonosai, jogi személyek, részvénytársaságok, melyek nem tartoznak a nagybirtokosok csoportjába; s végre oly iparosok és bányatulajdonosok, kik az előbbi osztályba nem tartoznak.

A városok csoportja a Kreis összes városi községeit foglalja magában.

A Kreisra a lakosság számának arányában eső képviselők száma a három választó csoport között akként osztatik fel, hogy a városi képviselő száma a városi és falusi lakosság arányában állapíttatik meg, de úgy, hogy a városi képviselők száma nem lehet nagyobb a képviselők összes számának felénél, ott pedig a hol csak egy város van az összes képviselők számának egy harmadánál. A mi a városi képviselők számának levő-

nása után marad, az a szám a nagyobb birtokosok és falusi községek között osztatik meg.

A Kreis képvisellete, mely a választásokból keletkezik a Kreistag, mely tanácskozó és határozó testület. A Kreistag tanácskozásainak és határozatainak tárgya a Kreis közügyei, de fel van jogosítva tanácskozni és határozni más ügyek felett is, melyek törvény, királyi rendeletek, illetőleg az állam felsőbb hatóságai által hozzá utasítatnak.

A Kreistag fel van jogosítva szabályrendeleteket és szabályzatokat alkotni, a törvény által kijelölt csekély jelentőségű esetekben; meghatározni, mily arányban osztandók fel az állam iránti szolgálmányok; a Kreis kötelezettségeinek teljesítésére, vagy a Kreis érdekében szükséges kiadások iránt határozni, s e célra a Kreis vagyona felett intézkedni, kölcsönöket kötni, a Kreis lakosságára adót kivetni, s a hozzájárulás arányát megállapítani s az évi számadásra nézve a felmentvényt megadni, megállapítani az elveket, mely szerint a Kreis ingatlan vagy tőke vagyona, s a Kreis intézetei kezelendők; a Kreis-hivatalok felállítását elhatározni s a hivatalnokok számát és fizetését megállapítani; a Kreisauschuss (választmány) választását s különös bizottságok és biztosok kiküldését foganatosítani; véleményt adni oly ügyekben, melyek e célra az állam hatóságai által hozzá utasítatnak; s teljesíteni a törvény és királyi rendeletek által hozzá utasított egyéb teendőket

A képviselőket a Kreistagra a Kreis főtisztviselője a Landrath hívja össze s elnököl a gyűlésen. A Landrath köteles minden évben legalább két Kreistagot tartani, de annyiszor hívhatja, össze, a hányszor azt az ügyek elintézése kívánja. Az összehívásnak meg kell

történnie, ha a képviselők negyedrésze vagy a Kreisausschuss kívánja.

A Kreis ügyeinek kezelésére s az általános országos közigazgatás teendőinek teljesítésére a Kreistag kebeléből egy állandó választmány (Kreisausschuss) alakítatik. A Kreisausschuss áll a Landrathból és hat tagból, a kik a Kreis lakosai (nem szükségkép a képviselők) közül szótöbbséggel választatnak.

A Kreisausschuss a Kreistaggal szemben, nielv a Kreis közönségének kéj)viselete s melynek kifolyása, a tulajdonképeni végrehajtó közigazgatási testület. Kötelessége és joga a Kreistag határozatait előkészíteni és végrehajtani, a mennyiben ezzel különös bizottságok, hivatalnokok nincsenek megbízva; a Kreis ügyeit a törvény és a Kreistag költségvetésének határain belül kezelni; a Kreis hivatalnokait kinevezni s működésüket vezetni, s arra felügyelni; véleményt adni az állam hatóságai által hozzáutasított ügyekben; végre a törvény által hozzá utasított országos közigazgatási teendők teljesítése.

Az országos közigazgatás terén az állandó választmányhoz van utasítva: a) a felfolyamodások, az Amtsvorsteherek, községi elöljárók és városi rendőri hivatalok határozatai ellen; b) a Kreis hatóságai által megállapított bírságok fogságra való átváltoztatása; c) némely teendők, a szegény-ügy, út-, víz-, mezei ipar-, építészeti- és tűzrendészet terén, s némely telepítési ügyek; d) egy fizetéstelen hivatal visszautasítása feletti határozat; e) a községek és egyesek panaszai, a Kreis szükségletei fedezésére kivetett adóval való túlterhelhetés miatt; f) felügyelet az Amtsbezirkek, falusi községek és az ('málló u. n. Gutsbezirkek felett; befolyása ezeknek némely iskolai ügyeire; egészségügyi intézkedések; g) az esküdtek névsorának összeállítása; h) az állandó választmány

első fokú közigazgatási bíróság közigazgatási vitás ügyekben; i) az állandó választmány fegyelmi büntetéseket szabhat a községi előjárókra, Amtsvorsteherekre s helyetteseikre, s a Kreishivatalnokaira formális fegyelmi eljárás nélkül; a rendes fegyelmi eljárás ugyanazok ellen a hivatalból való eltávolítás céljából. Az elősorolt teendők azonban nem merítik ki a választmány összes feladatait, s a ki a porosz belügyminiszter által 1873. évben a Kreisausschussok számára kiadott szabályzatot elolvassa, arra a meggyőződésre fog jutni, hogy az állandó választmánynak sok fontos teendő jutott a közigazgatás; s kivált a közigazgatási jogszolgáltatás terén.

Azokról a kiadásokról és bevételekről, melvek előre meghatározhatók a Kreisausschuss évenként költségvetést készít, melyet a Kreis gyűlésén a Kreistag állapít meg. A költségvetés előterjesztésénél a Kreisausschuss kötelessége a Kreisközigazgatási ügyeinek állapotáról jelentést tenni. A költségvetés és jelentés másolata a Bezirksregierungnak terjesztendő fel.

A Kreis pénztára minden hónapban egy meghatározott napon s minden évben egyszer rendkívül megvizsgálendő. A vizsgálatot a Kreisausschuss elnöke teljesíti. A rendkívüli vizsgálatnál a Kreisausschuss elnöke közreműködik.

Az évi számadást a pénztárnok minden év május elsejéig tartozik a Kreisausschussnak előterjeszteni. Ez a számadást átvizsgálja s véleményével a Kreistag elé terjeszti határozathozatal végett. A határozat másolata a Bezirksregierunggal közlendő.

A Kreis közigazgatása felett az állami felügyeletet a Bezirksregiungok, magasabb fokokban az Oberpräsidentek s a belügyminister gyakorolja. Oly határozatok ellen, melyek a Kreistag jogkörébe nem tartoznak,

a Kreis főnöke, a Landrath kifogást tesz es a felügyelő hatóságnak előterjeszti. A Kreistag oly határozatai, melyek statutáris rendelkezéseket tartalmaznak, (megjegyzendő, hogy a statutarius jog nagyon szűk körre van szorítva) a Kreis egyes részeinek kisebb vagy nagyobb mértékben leendő terheletésére vonatkoznak, a Kreis ingatlan vagyónának elidegenítésére, kölcsönök kötésére vonatkozó határozatok; végre, melyek a Kreis lakosságának az egyenes adó 5%-nél nagyobb Kreis adóval való megterhelését állapítják meg, vagy a törvényes kötelezettségeken kívül oly terheket ró a lakosságra, melyek 5 évnél tovább tartanak, csak a fejedelem illetőleg a kormány jóváhagyása után lépnek hatályba. A Kreistag az államminiszterium előterjesztésére királyi rendelettel feloszlatható.

A Kreis élén a Landrath áll. E nagy jelentőségű tisztviselet a király nevezi ki. A Kreis képviseletének azonban jogában áll a Landrath állomásának betöltésével a földbirtokosok és Amtsvorsteherék sorából az alkalmas egyéneket ajánlatba hozni. A kinevezés e módja teljesen megfelel a Landrath kettős állásának. A Landrath mindenek el ott az állam legfontosabb és legbefolyásosabb orgánuma s ez okból az állam kormányának biztosnak kell lennie, hogy csak képes s bizalmára méltó egyén foglalja el ezt az állást s szükségkép döntő befolyással kell bírnia a Landrath kinevezésére. De a Landrath egyúttal a Kreis orgánuma is, s e minőségben szüksége van a Kreis lakosságának bizalmára. Szükséges tehát, hogy a kormánynak a Landrath szabad kinevezése biztosíttassék, s egyszersmind a Kreis képviseletének alkalom nyújtassék a kinevezendő' személyiségre vonatkozó óhajok iránt a koronát tájékozni.

A Landrath helyettesítésére a Kreistag a lakosok

közül két képviselőt választ 6 évre, kiket az Oberpräsi-
dent erősít meg. Rövid ideig tartó akadályoztatás esetére
a Landrathot a Kreis titkára is helyettesítheti.

A Landrath hatásköre részletesen körül van írva
az 1816-ban kiadott utasításban. E hatáskör a Kreis-
ordnung által némi változást szenvedett; de egészben
megmaradt eddigi tekintélyű s nagy fontosságú állásá-
ban. Különösen érintetlen maradt az idézett utasítás
azon része, mely a Landrath qualificatiójára vonatkozik.
E szerint általában megkívánatik, hogy a Landrath érett,
művelt, kipróbált becsületességű tekintélyes ember le-
gyen. Különös kellékek, hogy az általános jogi és köz-
igazgatási elvek, az ország és provincia alkotmánya, a
lakosság főfoglalkozása, nevezetesen a mezei gazdaszat,
s katonai ügyek ismereteivel bírjon, s ezeket az ismere-
teket az előirt módon kimutatni képes legyen. Szüksé-
ges tehát kimutatni, hogy oly hivatalban volt, melyhez
a porosz közigazgatás elvei szerint kormány- vagy fő-
törvényszéki tanácsos qualificatiója kívánatik, vagy
Berlinben a fővizsgáló bizottság előtt a jogi vagy ka-
marai nagy vizsgát letette, s e két esetben a Bezirksre-
gierung meggyőződött arról, hogy a szükséges gazdá-
szati, technikai és katonai ismeretekkel bírnak, vagy
végre, hogy kiképeztetésök céljából valamely provin-
ciális hatóságnál, vagy legalább valamely Landrath
irodájában gyakorlati szolgálatot tettek s annyira ha-
ladtak, hogy a provinciális hatóságtól érettségi bizo-
nyítványt nyertek a nagy vizsga letételére.

Ez utóbbi esetben azonban a Landrath egyelőre
csak ű hónapra erősítettik meg hivatalában s ez idő'
alatt tartozik a nagy vizsgát a fővizsgáló bizottság előtt
letenni.

A Landrath segédje a Kreis titkára. Ezt is a Kreis-

regiernng vizsgálja meg s nevezi ki a Landrath ajánlataiba; a Kreispénztárnoka, tisztí orvosa és sebésze szintén a kormány által neveztetik ki a pénzügy- illetőleg a belügyminiszter jóváhagyásával.

A Kreis minden hatósági közege a Landrathnak alá van rendelve s hatásköre általában az egész Kreis közigazgatására, s az Amtsbezirkok és községek felügyeletére terjed ki.

A rendészet a Kreisordnung értelmében a király nevében gyakoroltatik, úgy mint Angolországban. A rendészet kezelése s egyéb közügyek elintézése céljából minden Kreis alkerületekre, Amtsbezirkre osztat ik; oly módon, hogy körülbelül 2000-3000 lakossal bíró községek egyesíttetnek egy Amtsbezirkbe, vagy ha egy községnek van annyi lakosa, ez képez egy külön Amtsbezirket.

Az Amtsbezirk közigazgatásának közegei: az Amtsvorsteher és az Amtsausschuss.

Az Amtsausschuss az összetett alkerületekben a hozzájuk tartozó községek képviselőiből áll. Jogaihoz tartozik az Amtsbezirk által viselt költségek megszavazása s hovaforidításuk ellenőrzése; határozat azokra a a rendőri intézkedésekre nézve, melyeket az Amtsvorsteher az Amtsausschuss hozzájárulásával tartozik tenni; nyilatkozat az Amtsbezirk megváltoztatására vonatkozólag; bizottságok és biztosok választása az Amtsausschuss határozatainak előkészítésére s végrehajtására; határozat hozatal oly ügyekre nézve, melyeket az Amtsvorsteher saját hatásköréből e célra az Amtsausschuss elé terjeszt.

Az Amtsvorsteher a provincia elnöke nevezi ki. A kinevezés a Kreistag előterjesztése alapján történik,

melyek az Amtsbezirk területén lakó alkalmas egyének felveendőek. A kinevezés 6 évre szól.

Az Amtsvorsteher kezeli a rendőrséget; nevezetesen a közbiztosság és rend; az erkölcsi, egészségügyi, cseléd, szegénységügyi, úti, vízi, mezei, erdei, halászati, ipar, tűz, építészeti stb. rendészetet a menyiben különös törvények által a Landrathhoz vagy más tisztviselőhöz utasítva nincs, s az Amtsbezirk egyéb közügyeit a Kreisordnung rendelkezése szerint. Az Amtsvorsteher joga és kötelessége továbbá ott, hol a közrend, béke és biztosság közreműködését igényli, a szükséges intézkedéseket megtenni s foganatosíttatni. A közutak tekintetében tartozik gondoskodni, hogy jó karban tartassanak, s a közlekedés meg ne akadjon, s joga van az arra kötelezetteket a szolgálmányok teljesítésére szorítani. Joga vari továbbá az Amtsbezirk területén az Amtsausschuss hozzájárulásával rendőri rendeleteket kibocsájtani.

A községi előjárók kötelesek az Amtsvorsteher utasításait és meghagyásait teljesíteni nem különben a csendőrök is tartoznak rendőri ügyekben felhívásának megfelelni.

A Landrath és a Kreis Ausschuss fel vannak jogosítva az Amtsvorsteher közvetítő s véleményező tevékenységét igénybe venni. Az eljárásuk elleni panaszok felett a Kreis Ausschuss határoz. Az ügy kezelése feletti felügyelet a Landrathot, mint a Kreis Ausschuss elnökét illeti.

Az Amtsvorsteher fizetést nem húz, de joga van a hivatalos költségek megtérítésére, melyet rendesen az érdekeltek meghallgatása után általány alakjában a Kreis Ausschuss állapít meg. Az Amtsvorsteheren kívül a fizetéstelen hivatalok közé számíttatik a községi elől-

járóság, a Kreistag tagja s a Kreisausschuss tagja, kiknek a hivataloskodásért semmi díj nem jár.

A ki pedig ily fizetéstelen hivatalt a Kreis igazgatásában vagy képviselőjében a törvényben meghatározott mentő okok nélkül elvállalni vonakodik, vagy az el valait hivatalt a törvény által meghatározott idő előtt akarná letenni, a Kreisausschuss által háromtól hat évig terjedhető időtartamra megfoszthatik a Kreis képviselőjében és közigazgatásában gyakorolt jogaitól, és a többi lakosnál egy nyolczadrésztől egynegyedrészig nagyobb mértékben terhelhető a Kreis adójával.

A porosz önkormányzat tehát összehasonlítva az angol önkormányzattal nem látszik ugyan oly impozánsnak. Poroszországban az általános országos közigazgatás orgánumai nem kizárólag az önkormányzat testületei s közegei, hanem a közigazgatás nagyobb és fontosabb feladatait nagy állami hivatalok s hivatásszerű tisztviselők végzik s az állampolgárok ingyen szolgálata csak kényszerítő rendszabályokkal erőszakoltató ki. De mégis tagadhatlan az, hogy a porosz önkormányzat, ha csekélyebb körre van is szorítva, magában hordja az önkormányzat lényeges monumentumait, Az állami polgári fizetéstelen hivatalokban végzik az állam teendőinek egy részét s az önkormányzat költségeit magok fedezik. Az önkormányzati tisztviselők választását pedig a poroszok ép oly kevéssé ismerik, mind az angolok.

Az ingyenszolgálat eszméje uralkodik az igazi európai önkormányzatban, ott a hol megvan valósítva s uralkodik mindenütt, a hol tisztult eszmék alapján törekszenek megvalósítására, Az angolok ezt a nagy eszmét megvalósították minden reflectió nélkül s egyedül a nemzeti egyéniségükben rejlő egészséges ösztön vezette őket. A poroszok öntudatosan fogtak az igazi önkormány-

zat megvalósításához, kísérletet tesznek előbb, vajjon mennyi állami funkciót képesek az állami polgárai az önkormányzat útján végezni s eleinte inkább kevesebb terhet raknak vállaikra. Az önkormányzat mértékét kisebbre szabják, de lényegéből nem engednek semmit, s nemcsak az elmélet emberei, hanem a gyakorlati államférfiak is egész határozottsággal követelik az ingyenszolgálat behozatalát, S midőn a porosz kamarában a Kreisordnung feletti vita folyt, Eulenberg gróf a belügyminiszter, a következő érdekes nyilatkozatot tette: »Még egy megjegyzést kell tennem arra a panaszra vonatkozólag, melyet valaki a túrhetetlen kényszer miatt nyilvánított, melylyel az állampolgárok az önkormányzatban arra szoríttatnak, hogy idejüket és erejüket az államnak szenteljék, anélkül, hogy kedvök volna hozzá. E panaszszal szemben a törvényjavaslatot és inteniőt így jellemzem; hogy a z á l t a l á n o s szolgálati kötelezettséget, mely katonai téren oly nagygyá tette Poroszországot, a p o l g á r i t é r r e viszi át, Az általános szolgálati kötelezettség ez a jelszó, melyet kiadok, ez a K r e i s o r d n u n g m o t t ó j a.« –

E nyilatkozatot nagy helyesléssel fogadta a porosz kamara túlnyomó többsége s lelkesedéssel fogadta el a törvényjavaslatot, melyben ily nagy eszmék vannak letéve. Hol a tudomány és a gyakorlat emberei ily nagyszerű felfogásból indulnak ki, ott nem csuda, ha nagy dolgok történnek s nagy eredményeket jegyez fel a történelem.

VIII.

Európa két legjobban kifejtett önkormányzatának száraz és rövid ismertetését azért szőttem be, hogy azoknak, a kik az angol és porosz önkormányzat szervezetét nem ismerik, könnyűvé tegyem az összehasonlítást a mi úgynevezett önkormányzatunkkal.

Első pillanatra észrevehette mindenki, a ki a mi megyei önkormányzatunkat ösmeri, hogy nagyon különbözik a mai európai önkormányzattól. A mi önkormányzatunkban ösmeretlen az ingyenszolgálat, a fizetéstelen hivatal; nincs megvalósítva a közigazgatási költségek fedezése önmegadóztatás útján; a mi önkormányzatunkban a tisztviselők választása az uralkodó elv. Ami tehát önkormányzatunkban hiányzik, az az önkormányzat lényege, azaz: önkormányzatunk nem is igazi önkormányzat.

Ha az angolok büszkék nagyszerű önkormányzatukra, melyet irigyel tőlök a continens, azt természetesen fogja találni mindenki, mert nagy eszmék vannak benne megvalósítva. Ha a porosz államférfiak lelkesen

mészetes, mert valóban nagy eszméket akarnak benne megvalósítani. De ha mi vagyunk nagyra a mi önkormányzatunkkal, ha mi akarunk büszkék lenni erre az önkormányzatra, melyben az európai önkormányzat egy magasztos eszméje sincs megvalósítva, az valóban

majdnem megfoghatatlan. Az a fogalomzavar, mely a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megalkotásakor uralkodott a törvényhozásban, nem egy tiszta egész alkotást, hanem chaost hozott létre, s mert az önkormányzat lényegét ott keressük a hol nincs, s megvalósítására irányzott kísérleteinknél egészen másra fektettük a súlyt, mint a mire kellett volna; lélekemelő' és lelkesítő eszméket megvalósító intézmény helyett az önkormányzat undorító torzképét mutathatjuk csak fél. Midőn a törvényhozás a megyei közigazgatás szervezését tűzte ki macának feladatul, három út állott előtte. Vagy a magyar állam egységét tartva szem előtt, egy nagyszerű közigazgatási gépezet alkotása, francia minta szerint, mely nem ismeri el a részek önállóságát; s ez esetben meglehet tévedett volna a törvényhozás; de mindenki látta volna, hogy valami tiszta kézzelfogható cél megvalósítására törekszik a megfelelő eszközökkel s bizonyára elismerésére talált volna a rendkívüli erély és következetesség, melylyel az állam egységét megóvni törekszik.

Vagy figyelmen kívül hagyva az állam egységét s a részek önállóságából eredő veszélyeket, a legtágabb körű önkormányzat életbeléptetése angol minta szerint. Ez esetben meglehet tévedett volna, mert a nemzet legfőbb érdekeit és az állam lételét veszélyeztette volna, a szabadság kedvéért a közigazgatás terén, de legalább senki sem tagadhatta volna meg tőle az elismerést, hogy a szabadságot, az igazi szabadságot akarja megvalósítani s hogy a szabadság megvalósítására helyes és célra vezető eszközöket is használja.

Vége a harmadik út az volt, mely az előbbi között a középre esik. A magyar állani egysége, a magyar nemzet uralma a legfőbb állami cél. De ebből nem követ-

zik az, hogy a község, a megye önkormányzati önállóságát meg kell ölni. Életben tartani s csak alárendelni kell az önkormányzat közegeit az állam egységének s csak oly mértékben, a mint azt az állam egysége s a magyar nemzet érdeke megóvására s érvényesítésére szükséges. A feladat tehát ezen az utón az lett volna, hogy a törvényhozás sajátos viszonyaink és szükleteink beható s lelkiismeretes tanulmányozása s számbavétele alapján szem előtt tartva azt, hogy létünkért küzdő, assimiláló s terjeszkedő nemzet vagyunk, úgy szervezze a közigazgatást, hogy a részek önkormányzati önállóságának csak annyi tér engedessék, a mennyi a magyar nemzet legfőbb érdekei veszélyesztése nélkül lehetséges.

Tudjuk, hogy a törvényhozás a megyék rendezésénél e három út közül egyikre sem lépett. Tudjuk, hogy mindezekről a municipális törvény alkotásáról szó sem volt. Mondjuk ki egymásnak az igazságot nyíltan és őszintén, a magyar nemzet érdekeit akkor nem méltatta figyelemre senki, az önkormányzat európai elfogásáról pedig a törvényhozásnak úgy látszik alig volt sejtelme.

Azt hiszem nem fogja senki rász néven venni az igazság e kíméletlen kimondását. Csak az igazság menthet meg bennünket s nem másoknak s önmagunknak árnítása. Szomorú dolog volna, ha e nemzet kiváló férfiai nem tudnák elviselni az igazságot. Nagy volt az 1870-ki törvényhozás nézeteiben a zavar a közigazgatási ügyekre nézve. De ezen nem lehet csodálkozni. Gyakorlatunk s tapasztalásunk nem volt a közigazgatás terén. A rendi állam, mely nem ismeri a mai értelemben vett közigazgatást, csak 1848-ban szűnt meg Magyarországon. Ezután a nemzet harcza s bukása követte-

zett. Ezután az idegen uralomnak a magyar nemzet elnyomására szervezett központosított közigazgatása, az ennek hatása alatt keletkezett elkeseredés és gyűlölet az elnyomás céljára szolgált intézmények iránt, megfosztotta a nemzetet attól az elfogulatlanságtól és higadságságtól, mely a nagy állami alkotásoknál nélkülözhetetlen. A fenálló rendszert csak gyűlölte, de nem figyelte meg. Mikor a Bach-rendszer megbukott, a nemzet más kérdésekkel volt elfoglalva 1870-ig s teljesen hiányzott az alkalom, hogy a modern közigazgatás terén praxist szerezzen magának. Ép annyira vagyunk hátra az elmélet terén is. A közigazgatás tanának tudományos tárgyalása majdnem teljesen hiányzik irodalmunkban. Más nemzetek tudományos irodalmében jelentékeny helyet foglal el az államigazgatás tudománya s irodalma. De nálunk, ott hol más nemzetek tudományos irodalmában egész erdeje díszlik a világra szóló tudományos műveknek, kopár, művelés alatt nem álló pusztaság terüli el, melyen imitt-amott látható egy-egy silány, tengődő hasznavehetetlen phrasis, mely néhány országgyűlési beszéd vagy hírlapi cikk által elhintett magból kelt ki. A nemzet szelleme tehát még nem fordult e fontos tárgy felé, nem tette komoly, alapos tanulmány tárgyává az államigazgatást. S e hiány, mely első pillanatra csak elméletének látszik sajnosán érezhető a gyakorlat terén is. Az elmélet készíti a tiszta fogalmat; a gyakorlat pedig megvalósítja. De a hol a nemzet szelleme a közigazgatással elméletileg nem foglalkozik, ott nem lehetnek tiszta fogalmak; s a hol az emberek a közigazgatási, gyakorlat terén járatlanak, ott nem várható a legtisztább fogalmak czélszerű megvalósítása sem. Mi a közigazgatás terén nem vagyunk se theoretikusok se practikusok. S azért mai napig sem voltunk képesek oly közigazga-

tási szervezetet alkotni, mely bármely irányban megfelelné az ország szükségleteinek. Nem tudtuk megóvni a magyar nemzet érdekeit, biztosítani az állam egységét; de nem voltunk képesek megvalósítani a szabadságot sem a közigazgatásban, az önkormányzatot.

Alakítottunk minden, megyében egy nagy testületet, mely néhol 600 tagból is állhat. Ez képviseli a törvényhatóságot s gyakorolja a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében. Erre rá van ruházva az állami közigazgatás közvetítése; az önkormányzat jogánál fogva pedig saját belügyeiben önállóan intézkedik, határoz és szabályrendeleteket alkot; határozatait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja s a fedezetről gondolkodik, s erről aztán azt tartottuk, hogy ez már valóban önkormányzat.

Ez az önkormányzat csupa jogokból áll, de a megfelelő köteleességeket nem ösmeri. Ez az önkormányzat nagyon kényelmes dolog. A törvényhatósági bizottság tagjainak fele részét megválasztják, másik felét egyszerűen kiírják a legfőbb adót fizetők névsorából. Ez a bizottság választja a tisztviselőket, jó fizetést ad nekik s végezteti velök a közigazgatási ügyek elintézését. A közigazgatási szükségletek fedezéséről se kell gondoskodnia, mert a szükséges pénzüsszeget megkapja havonként az adóhivatalból. De hogy a megye arra való lakosai az úgynevezett értelmiség terheket vállalna magára, hogy ingyen szolgálná a megyét s végezné az állam funkcióit, arról a mi önkormányzatunk nem tud semmit.

Midőn az ország közvéleményét s törvényhozását a megyei önkormányzat szervezése foglalkoztatta, egy momentumra se helyeztek oly nagy súlyt, mint a tisztviselők választására s a házi adó behozatalára. De külö-

nösen a tisztviselők választása nélkül a magyar ember nem is tud magának önkormányzatot képzelni. Pedig ép ez vetköztette ki önkormányzatunkat az igazi önkormányzat jellegéből.

A nemzet törvényhozásában túlsúlyban levő táblabíró elem, idegenkedett a hivatásszerű tisztviselőségtől, s azért nem kötötte a hivatalba léphetést bizonyos qualificációhoz. Ez természetes is volt, mert a kellő qualificáció követelése által önmagát és rokonait és barátait zárta volna ki a megyei hivatalokból. De a hivatal, e jó emberek felfogása szerint, nem is hivatal ha fizetés nincs vele összekötve, s azért lehetőleg sok és lehetőleg nagy fizetéssel ellátott hivatalt igyekeztek felállítani, hogy minél több hivatal és fizetés jusson az arra hivatottaknak, már t. i. azoknak, a kik nyakára hágván az ősi vagyonnak, nem tudnak másképp megélni. Ily módon nem részesülünk ugyan a hivatásszerű, tanult, fegyelmezett tisztviselőség által nyújtott előnyökben, de nagy megnyugtatónkra szolgálhat az, hogy oly gyönyörű önkormányzati intézményeink vannak, melyekben a gentry közszolgálatához nem értő tagjainak biztosítva van az az előny, hogy fizetést húzhatnak az állam pénztárából oly szolgálatokért, melyeket nem teljesítenek és pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert erre nem képesek. S így igen ügyesen egyesítettük azt, a mit az angol és francia rendszerből átvettünk. Az angoloktól átvettük a dilettantismust, a függetlenség és tekintély nélkül; a francziáktól átvettük a hivatalnok fizetését, de pontosság és rend nélkül, megfűszerezve a választással, mely egészen a mi sajátunk.

S az önkormányzat lényegének e teljes félreismerése nem maradhatott szomorú következmények nélkül az életben és gyakorlatban. Ez az önkormányzat, a me-

lyet mi alkottunk, egyenesen corrupálta közéletünket. Míg Angliában az önkormányzat terét az intelligens, vagyos, független és tekintélyes gentry tagjai foglalják el, a kik, mert áldozatokat hoznak a közügynek, mert ingyen szolgálják az államot, a közönség tiszteletében és elismerésében részesülnek, s büszkén hordják fejüket e nagy kötelességek teljesítése, a hozott áldozatok lélekemelő tudatában; míg Poroszország államférfiai e példán lelkesedve, a nép erkölcsi emelése, az állam egészséges fejlődése s a politikai szabadság biztosítékainak megszerzése végett kísérleteket tesznek az igazi önkormányzat meghonosítására; addig nálunk az önkormányzat terén a durva önzés, a hivatalhajhászás ütötte fel tanyáját s kiszorított minden komolyabb feladatot, s a fizetéses tisztviselők választása az érdeklődés majdnem egyedüli tárgya a törvényhatóságok életében. A mint a tisztújítás időpontja közeledik vagy egy hivatal megürült, azonnal megkezdődik az a sajátságos zsongás-bongás, susogás, járás-keelés, a sok jelentőségteljes pillantás, kézszorítás, összejövetelek s intrigua stb., s mindezt hallani és látni kell, hogy megtudja az ember, hogy mi az a megyei élet. Vannak emberek a kiknek nagy mulatságot okoz, ha egy csoport cigánygyerek közé egy krajczárt dobnak s nézhetik dulakodásukat a krajczár elnyeréseért. Ezek kitűnően mulathatnának megyei hivatalok megüresedése alkalmával, mert ekkor ép oly érdekes dulakodás fejlődik ki a hivatal elnyeréseért.

A ki látta, mikép jön össze néhány száz jogosított az önkormányzat tanácskozó termébe, hogy szavazatát adja egy vagy több emberre, oly célból; hogy rá ruházza egy bizonyos hivatal functióit, melyekről rendszeren megfeledekzik, s a hivatallal járó fizetést, melyről sohasem feledekzik meg, s azután a tömeg haza megy a

nélkül, hogy közülök többé valamely kötelességet teljesítene az önkormányzat körében. A ki látta miképp osztottnak bizonyos családok és cliquek a fizetéses hivatalokon, miképp számítják ki vajjon érdemes-e és mennyit költeni bizonyos hivatalok elnyeréséért; a ki látta a jelölteket és pedig országos nevű családok tagjait, egy 1000-1200 frtos hivatalért hajlongni a befolyásos egyének előtt, faluzni, házról házra menni és szavazatot koldulni, paraszttal kezét szorítani és csókolkozni, kétes jellemű de nagy torkú emberekkel ivás közben barátságot kötni, magát mindenképen megalázni, a porban csúszni egy nyomorult megyei hivattalal járó fizetésért; a ki látta, mennyire tódulnak az önkormányzatra jogosítottak a megyeház termébe, mikor fizetéses hivatal elnyeréséről van szó, s mily nehéz embert kapni a legcsekélyebb functióra, ha jutalom nem jár érte, mint például a választók összeírására, mely leginkább ezen akadt meg: az ha csak egy kis erkölcsi érzék van benne lehetetlen, hogy undorral ne forduljon el e jelenségektől, melyeknek összeségét mi ugyan önkormányzatnak nevezük, de mely egyenes ellentéte az igazi önkormányzatnak, a mint ez Angol- és Poroszországban megvalósult.

Mi az önkormányzat hanyatlását, a közügyek iránti részvétlenséget abban látjuk, hogy a bizottsági tagok nem látogatják a közgyűléseket s az állandó választmány üléseit s vannak a kik igen sokat várnak a házi pénztár behozatalától, mely nézetök szerint alkalmas lesz arra, hogy érdeklődést ébresszen a bizottsági tagokban s őket a közgyűlésekbe vonzza. A kik ezt várják, csalatkozni fognak. Az önkormányzat pénzügyi oldala, különösen a mi viszonyaink között nem játszhatik nagy szerepet a megyei életben, de különben sem meríti ki az

önkormányzatot. A megyei önkormányzat legfontosabb részét mindenütt a hatósági funkciók, a közigazgatási intézkedések, rendőri bírásokozás képezik. Nem a testületi tanácskozás az önkormányzat legfontosabb momentuma, hanem az egyéni tevékenység a közigazgatás terén. Míg a tevékenységet fizetett orgánumokra bízunk s nem vonjuk bele a megyék művelt, független és vagyonos osztályait egyéenként, mint a poroszok tették kényszer útján is, míg ezek az osztályok helyettesítetik magukat fizetett tisztviselők által az állami funkciók teljesítésében, míg azt fogjuk hinni, hogy a fizetett tisztviselők választása az önkormányzat egyik leglényegesebb funkciója, addig nem fogunk életet lehelni az önkormányzatba, még ha különben meg is volnának nálunk az erőteljes önkormányzat feltételei.

A fizetéses önkormányzati hivatalok felállítása s választás útján való betöltése folytán súlyedtt annyira a hatóság tekintélye a megyékben. A képzett emberek másutt keresnek alkalmazást, a vagyonos földbirtokosok mint függetlenek visszavonulnak a hivataloktól, tehát ép azok, a kik másutt hivatva vannak ingyen szolgálni az államot, s megelégszenek azzal, hogy befolyásukat éreztetik az önkormányzati tisztikarral, hogy függésbe hozzák maguktól legalább a járási tisztviselőt, hogy igazságot szolgáltatson nekik a cselédek, szomszédok stb., ellenében az ő kívánságuk szerint, támogassa őket politikai s egyéb céljaik elérésében, s lin talán nem tenné a legközelebbi tisztújítás alkalmával éreztessék vele azt, mily kellemes önkormányzati jog a tisztviselők választásának 100-%a annak kezében, a kinek befolyása van s magának nincs szüksége hivatalra.

De a mi önkormányzatunk rendszere nemcsak a magán érdektől, hanem a pártpolitikától, de sőt a nem-

zetiségi törekvésektől is függésbe hozta az állami funkciók orgánumát, s ezáltal nagy veszélyévé lett a politikai szabadságnak, holott az igazi önkormányzat a politikai szabadságnak s a parlamentarizmusnak legerősebb alapja,

Általánosan ösmert dolog, hogy az angol Parlamentarizmus alapja az angol önkormányzat. Az angol kormány pártjellege erősebben van kifejlődve, mint bármely más országban s Angliában meg van az erős hajlam, a hivatalok tisztán pártszempontból való betöltésére. E hajlam hatalmas ellensúlyozása az önkormányzat, fizetéstelen tisztviselőivel. A békebíró, az angol közigazgatás a legfontosabb közege, ép azért, mert fizetést nem kap, s mert évszázados szokásnál fogva, nem az uralkodó párt érdeke szempontjából, hanem pártállásra való tekintet nélkül nevezetik ki, nem is eszköze az uralkodó pártnak, s Angliában nem ösmerik az adminisztratív közegek döntő befolyását a parlamenti választásokra, s ezáltal vált az angol önkormányzat a szabad választásoknak, a valódi parlamentarizmusnak egyik főbiztosítékává.

Úgy látszik, hogy e cél elérése lebegett a mi politikusaink s törvényhozóink szeme előtt is, csak hogy nem tudták a módját megtalálni. Az igaz, hogy a választott tisztviselő nem függ annyira a kormánytól, mint a ki a kormánytól nyerte kinevezését; de tagadhatatlan, hogy azért nem független, hanem még nagyobb mértékben függ a megyei pártoktól s a megyében döntő befolyással bíró tényezőktől. Az igaz, hogy a kormánynak nem szolgálja; de annál inkább szolgálja a tisztújításoknál döntő megyei nagyságoknak.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a megyékben a pártok az országos pártállás szerint alakultak. A politikai

pártok első sorban a megyékben törekedtek többségre jutni, hogy többségre juthassanak az országban s az országgyűlésen. Minden megyének meg volt a maga Deákpartja s balpartja, sőt sok megyének volt nemzeti-ségi partja is. A mely part többségben volt a megyében, rendesen teljesen kizárta a többi minden hivatalból, az alispántól a legutolsó díjnokig csak saját partjához tartozó egyéneket alkalmazott tisztviselőkül, ép úgy, mint a part kormányok szoktak tenni egész országokra nézve. A képviselők választása pedig e tisztviselők befolyása és nyomása alatt ment végbe s a mi a tisztviselők pressió-ját illeti a képviselőválasztásoknál önkormányzatunk daczára bizvást vetekedhetünk e téren Franciaország mereven központosított közigazgatási organismusával. S hogy a zavar a politikai szabadság veszélye még nagyobb legyen, hozzájárult az államellenes nemzetiségi agitáció, melynek természetes törekvése a törvényhatóságban szintén a többségre jutás partczéljai elérésére. Itt már a mi úgynevezett önkormányzatunk nem valamelyik országos partnak, hanem az országot s a magyar nemzetet megrontani akaró elemeknek s a nemzeti fanatismusnak adta kezébe az eszközöket a hazaellenes törekvéseknek hivatallal való megjutalmazására, hatósági terrorismusra s a magyar államhoz hű lakosság-üldözésére.

Végre a fizetési tisztviselők alkalmazása az önkormányzatban kivihetlenné tette az önmegadóztatás, az úgynevezett megyei háziadó életbeléptetését is. A municipális törvényben ki van ugyan mondva, hogy a háziadó miként vetendő ki s szedendő be. De a törvényhozás ezt a tisztán fináncziális intézkedést (a mi nagyon jellemző) minden előleges tájékozás s positiv adatok nélkül tette. S midőn a kivitelre került a sor kiderült,

hogy ha a megyéknek a közigazgatás eddigi költségeit önmegadóztatás útján kellene fedezni, nagyobb részére elviselhetetlen adóterhet hárítana a törvényhozás. A háziadó behozatala tehát mindeddig elmaradt s kivihetetlen mindaddig, míg a megyék nagy tisztviselői fizetést húznak. A megyei tisztviselők fizetése átlag 50%-át képezi a kisebb és középnagyságú megyék költségvetésének s a közigazgatás költségei nem állnak oly arányban a megyékben az egyenes adó mennyiségéhez, hogy tetemes adófelemelés nélkül lehetne a költségeket fedezni. A háziadó azonban könnyen léptethető életbe, a mint a megyei gentry ingyen fog szolgálni s az az összeg, melyet most a tisztviselők fizetése igényel, a fizetéstelen tisztviselők behozatala által egyszerűen el fog esni. Az önkormányzatban az önmegadóztatással együtt jár az ingyenszolgálat nemcsak finandziális okokból, hanem az igazi önkormányzat szempontjából is. Az ingyenszolgálat, de nem a tisztviselők választása, lényeges az önkormányzatban.

Európa legkifejtettebb, legerőteljesebb önkormányzata az angol; de az az önkormányzat nem ösmeri a tisztviselők választását. Az angol nem tudja magának még csak képzelni sem, hogy állami hatóságok más végezessen, mint a korona által e célra megbízott, kinevezett közege. Ugyanez az elv uralkodik a porosz önkormányzatban is. S e helyütt eszembe jut egy nagy magyar politikai lapnak egy cikke, melynek írója meglehetősen hauteurrel állította azt, hogy a közigazgatási tisztviselők kinevezése hátralepés, hogy azt a tudomány már elítélte.

Erre egyszerűen azt lehetne felelni, hogy az önkormányzat praxisa pedig az önkormányzat hazájában a közigazgatási tisztviselők választását ítélte el. De a tudo-

many az egyszer teljes öszhangzásban van a gyakorlat-
tal s igen érdekes olvasni, miként nyilatkozik műveiben
Európa egyik legnagyobb tudósa, Gneist, kinek nézetei
a porosz Kreisordnungban vannak megvalósítva az ön-
kormányzat közegeinek választásáról. Nem állhatom
meg, hogy ide ne iktassak néhány idézetet, hogy a ma-
gyar közönségnek az a része, mely csak nevével ismeri,
megősmarkedjék e híres tudós felfogásával, mely rend-
kívül tanulságos reánk nézve.

»Az önkormányzat politikai súlypontja abban a
gondolatban fekszik, hogy a rendőri hatalmat nem sza-
bad sem bizonyos jószágokhoz kötve feudalizálni, sem
a miniszteri kormányzattól közvetlenül függő hivatal-
nokokban centralisálni, hanem nagyobb számú t á r s a -
d a l m i l a g f ü g g e t l e n tisztviselő között kell fel-
osztani.«

»A rendészet teendőinek átnézetéből következik,
hogy a hivatal nem választás útján, hanem azon elvek
szerint töltendő be, melyeket a városok rendezésére vo-
natkozó törvények a t ö r v é n y e s r e n d f e n t a r t á s á r a
nézve az államban elismertek.«

»A városi rend 1808-ban a tanács megerősített
elnökére bízta a rendészeti teendőket, de azzal a fentar-
tással, hogy közvetlen állami közegek által is végeztet-
hesse. A későbbi törvények e rendszert tartották fen,
melyből a következő elvek folynak:«

»Első elv az, hogy a tisztviselő állandóan tartoz-
zék az önkormányzat köréhez, ellentétben a bureaucra-
ticus rendszerrel, mely hivatalnokait az ország minden
részébe szétszórni s születésük helyétől minél távolabb
szereti alkalmazni. Ez az elv teljesen megvalósítható a
tiszteletbeli hivatalok rendszere által, mely csak oly

egyéneket alkalmaz, akik az önkormányzat kerületében állandóan tartózkodnak. «

»A második elv az, hogy a közigazgatási tisztviselő' lehetőleg egy nagyobb önkormányzati kör bizalmi férfia legyen, melyen belül hatóságot gyakorol, de a rendőri hatóság közege a kerület érdekeltjei á 11 a 1 ne v á l a s z t a s s é k.«

»A harmadik elv az, hogy a hatósági hivatalnál az állami megbízás jellege fentartassék, a mi kizárja annak lehetőségét, hogy az államra oly hatósági közeg erőszakoltassék, a kit a közigazgatási ügyek megfelelő és részrehajlatlan kezelésére képtelennek tart. A városok rendezésére vonatkozó törvények fentartották az államnak az egyenes kinevezés jogát. Valamennyi törvény, úgy mint az angol önkormányzat is, a rendes hivatalnokok közé sorozta a rendőri tisztviselőket, mint közvetett állami tisztviselőket, a kinevezés és elbocsátás, a polgári és büntető elbánás tekintetében.«

»A félreértések a hatósági hivatal természete iránt, a «közigazgatás» szó értelmének sokféleségéből származnak s átmentek az önkormányzat körébe is. A közigazgatási határozatok legfőbb alkatrészét a jogszolgáltatás képezi. A határozatok, melyek az elfogatásra és szabadlábraállításra, a rendőri elővizsgálatra, a közbiztosság és jólét rendészetének s kényszereszközeinek alkalmazására vonatkoznak, a rendőri engedélyek, a bíraskodás a mezei rendőrség terén, a kihágások büntetése, a bíraskodás a cselédek, gyárimunkások stb. ügyekben, mind ez valóságos jurisdictió. Az angol közigazgatási jog is így fogta fel. Minden haladás közjogi téren annak belátásától van feltételezve, hogy a közigazgatási határozatok jogszolgáltatást tartalmaznak, mely által az

egyéni jognak összeütközése a közjoggal a fenálló törvények értelmében döntenek el.«

»Következőleg a hatósági hivatal nem tölthető be a g a z d á s z a t i közigazgatás elvei szer i n t az érdekeltek választása által, hanem a jogi közigazgatás elvei szerint, úgy mint a bírói hivatal és a jury. Véghetetlen nehéz dolgot követelünk a hatóságtól, midőn azt kívánjuk, hogy igazságot szolgáltatson a munkásnak, a cselédeknek s általában az alárendelt osztályoknak, a tekintélyes szomszéd, a barát ellen; hogy büntetést szabjon a nagyrabecsült szomszédra, a polgári rend megsértése, a rendőri szabályok parancsainak elmulasztása miatt, hogy az adó bebecslését, a beszállásolást, katona állítást s hasonló ügyeket elintézzé a személyre való tekintet nélkül. A rendőri határozatok legnagyobb része mindennapi össze ütközésben áll a társadalom előítéleteivel és érdekeivel. Az a folytonos önmegtagadás, mely e jogszolgáltatáshoz szükséges, csak a hivatalos kötelesség teljes tudatából meríthető. A porosz igazságszolgáltatás és közigazgatás egész dicsősége orgánumainak azon tudatán alapszik, hogy a legmagasabb hatóság által kítűzött szent kötelességet teljesítene. Ezt a tudatot nem lehet a helyi érdekelteknek választásával, rövid időre adott s ismét elvont bizalmi mandátumával pótolni, legkevésbé a helyi körök kicsinyes pártviszonyai és szokásai között. A hatóság állása tehát azonnal megromlik, a mint már felállítása a többség és kisebbség pártküzdelmének eredménye. Elfogulatlan kezelése lehetetlen, a mint minden rendőri intézkedés a választók bizalma megsértésének, vagy saját pártja iránti kedvezésnek vagy az ellenpárt elnyomásának tekinthető. Csak a legmagasabb államhatalom tekintélyével képes a polgári hatóság a munka és ipar-

rendészet, az adóbebecslés, katonaállítás, a választások vezetése, az esküdtek megválasztása körüli functióit s discretionarius hatalmát a bíróság részrehajlatlanságával teljesíteni.«

»Az önkormányzat az alkalmazott rendészet terén soha sem képes gyökeret verni oly tisztviselőkkal, a kik közvetve vagy közvetlenül pusztán helyi választásoknak köszönik alkalmazásukat. A jogszolgáltatás a nyilvános jog terén sehol sem valósítható meg választott tisztviselőkkal. Az ily alakulás szükségkép azt vonja maga után, hogy a hol a közigazgatási hatóság választatik, ezzel vége az egész rendszernek s a közigazgatási jog magasabb orgánumaként az állami hivatalok lépnek föl, mint azt a francia kísérletek 1790-ben bizonyítják.«

»Amint az államtól megtagadjuk a döntő befolyást felelős orgánumainak kinevezésére az ország minden pontján: kénytelen az önkormányzati közigazgatás mellé saját szolgálit felállítani, a kik az államhatalom magasabb jogánál fogva az önkormányzati közigazgatás fölé állanak s a préfet-rendszert léptetik életbe. A mai államban semminemű hatósági kényszerhatalom nem gyakorolható másként, mint törvények szerint állami megbízással bíró személyes hivatalok által.....«

»Végre ez a kérdés merül föl, vajjon feltalálhatók-e azok az elemek, melyek a magasabb tiszteletbeli hivatalok ellátására szükségesek?«

»Ez a kétely növekszik mindenütt a közszellem csökkenésével, mely az önkormányzat személyes fáradaimaitól idegenkedik s ezt inkább megyei parlamentekkel hajlandó felcserélni. De ép a német viszonyok jogosítanak fel arra, hogy ellenmondjunk c kételynek. A német

polgárság és parasztság ily személyes kötelességeket teljesített mindig s teljesít most is. Most csak arról van szó, hogy a vidék arra alkalmas elemei a tiszteletbeli kötelességek teljesítésében szintén megtegyék a magukét. Igaz, hogy sok gazdasági munka és gond nehezedik rajok, de a nyilvános tevékenység bizonyos része ép úgy a szükséges munkához tartozik, mint az adók a háztartás szükséges kiadásaihoz.«

»E nehéz feladat azonban csak is komolyan elhatározott és komolyan alkalmazott kényszer által oldható meg ... E kényszer ily módon alkalmazva, a polgári önkormányzatra nézve nem jelent kevesebbet, mint az általános védkötelezettség a katonai szervezetre nézve. A katonai és iskolai kényszert ki kell egészítenünk a polgári tiszteletbeli hivatal kényszerével, hogy a teljes politikai szabadság feltételeihez juthassunk.«

»A Kreisordnung tárgyalásánál a választás és megerősítés jogának kérdése lesz a súlypont. E kérdés sarkpontja a fontos s méltánylatra méltó okokból keletkezett előkérdés: mily módon szüntethető meg az alkotmányos államban a hatósági hivatalok pártszempontból való betöltésénél tapasztalt visszaélés. Ezt a kérdést leplezetlenül egész fontosságban kell méltányolni.«

»Habár a most (Poroszországban) uralkodó bizalmatlanságot az alkotmányos conflictus idézte elő, mégis a pártirány annyira az alkotmányos államhatalom természetében fekszik, hogy az alkotmányos kormány minden haladásával erősebbé válik. Fokozódik minden rendszeres miniszterváltásnál, minthogy a következő kormányfő elődje egyoldalúságát a kinevezések által akarja jóvátenni. Ez az út minden írrok és küldönc?

párt szemponttól való kinevezésére vezet, mint Angliában.

»Ez a baj elválaszthatatlan a pártok életétől az alkotmányos kormányformában s gyógyíthatatlan mindaddig, míg kizárólag a hivatásszerű tisztviselőség kezében marad a közigazgatás. A probléma megoldása a tiszteletbeli hivatalban rejlik. A hivatásszerű tisztviselőség a pártszempontból való kinevezések által teljes függésbe jut, mely minden miniszterváltásnál érezhetőbb. Egész élete hivatásával, polgári állásával a hivatalra levén utalva, majdnem lehetetlen reá nézve a személyes függetlenséget megőrizni s meggyőződéseket képviselni, melyek legalább az egyik főpárttal nem kötnek békét.«

»A tiszteletbeli hivatalnok egészen ellenkező helyzetben van. Kegyet, polgári állást nem keres, hanem szabadon ajánlkozik a polgári kötelességek legnehezebbikének teljesítésére. Az ily ajánlat vissza nem utasítható, csak a képtelenség tárgyilagos s notórius okainál fogva. A tiszteletbeli hivatalnok pártszerű meg nem erősítésének tehát egészen más a hatása. Nem károsít meg senkit polgári existenciájában, nem ijeszt meg, nem fenyeget s nem félemlít meg senkit. De megbánt, sért és elkeserít. S nemcsak azokat a kiket ér, hanem azokat is a kik tisztelik és bizalommal viseltetnek irántok; mindazokat, a kik hasonló helyzetben vannak, azaz végtére is a nemzet javát, a mint a tiszteletbeli hivatalok rendszere életbe van léptetve a közigazgatásban s a legbefolyásosabb osztály tiszteletbeli hivatásává vált. Egy belügyminiszter sem fog dicsekedni azokkal az eredményekkel, melyeket a fizetéstelen városi tanácsnokok meg nem erősítése által ért el. Az ily pártrendszer által az ellentétes irányokat is egyesíti s már az egyes városban

oly ellenállhatatlan nyomást gyakorol, hogy erkölcsileg lehetetlen a visszautasítottat pótló egyént találni. A tiszteletbeli hivatalok életbeléptetése által ez az ellen-yomás minden ponton, városban és vidéken meg van sokszorozva egész a közigazgatás folytatásának lehetetlenségéig. A parlamentáris alkotmányos küzdelmek kimenetele ezen az eljáráson alapszik, s az angol parlamenti kormány ma, úgy mint 200 év előtt azt bizonyítja, hogy tiszteletbeli hivataloknál a pártszerű kinevezés és elbocsátás rendszere kivihetetlen s hogy itt van az alkotmánykérdés sarkpontja: a legszabadabb pártmozgalom az állam centrumában, összekötve a folytonos pártatlan helyi közigazgatással.«

»Saját tapasztalatok híján e kérdésben nem kellene figyelmen kívül hagynunk annak az országnak gyakorlati tapasztalatait, melynek alkotmányát külsőleg utánoztuk. Az angol történelem mondja nekünk min szenvedett hajótörést Károly és Jakab kormánya: a törvénytelen rendőri közigazgatás lehetetlenségén tiszteletbeli hivatalokkal. Ugyanaz a történelem bizonyítja, hogy III. György 60 évig tartó uralkodása alatt még kétszer kísérletre meg egy békebírónak pártszempontból való elbocsátását, s hogy mind a két esetben rosszul járt. Ily módon meg van oldva a rejtvény, hogy oly országban, melyben minden írnok és küldöncz párt szempontból neveztetik ki, a tiszteletbeli hivatalnokok kinevezésénél és elbocsátásánál pártbefolyásról soha sincs szó; hogy a tiszteletbeli és hivatásszerű tisztviselőség egyforma romlatlanságban állnak egymás mellett; hogy oly országban, hol a választásoknál minden befolyás szabadon érvényesül, a rendőri hatalomról soha sincs szó a választásoknál. Ez a szabad parlamenti választás archimedesi pontja. Csak ez az oka, hogy ott nem történik az, a

mi Franciaországban, hogy a fennálló közigazgatási organismus nyomása határoz a választásoknál s ezt a befolyást addig tartja fenn, míg a félelem a forradalomtól az ellenkező áramlatba nem hajtja.«

Világos mindezekből, hogy a mi önkormányzatunkkal se a közigazgatás, se a politikai szabadság, se a pénzügyi szempont tekintetében nem voltunk képesek elérni azokat az eredményeket, melyek az igazi, teljes önkormányzat következményei szoktak lenni. Világos lehet most már mindenki előtt az is, hogy ennek oka nem lehet egyéb, mint az, hogy önkormányzatunk nem igazi, nem teljes önkormányzat.

Nem azért hoztam elő mindezeket, hogy a fizetésteleii hivatalok életbeléptetését ajánljam az önkormányzat terén. Ha ezt tenném, az egész ország egy óriási hahotával fogadná ezt az indítványt. Magyarország, hol a közügyek terén ingyen nem akar szolgálni senki, a hol minden megürült állomásért tömérdek ember folyomodik, hol a hivatal keresők száma rendkívül nagy s bátran azt lehet mondani rólunk, amit a francziákról mondott valaki, hogy két osztályba sorozhatók, az egyik osztályba tartoznak azok, a kik hivatalban vannak, a másikba azok, a kik hivatalba akarnak jutni; a hol még a választók összeírását sem akarta a megyei gentry ingyen végezni s az összeírás abbahagyásával fenyegetődött, ha napidíjakban nem részesítették; az ily országban nem is lehet a mai társadalmi viszonyok között a fizetéstelen önkormányzati hivatalok életbeléptetésére gondolni.

De előhoztam mindezeket azért, hogy kimutassam, hogy nagyon távol állunk még a tiszta fogalmaktól az önkormányzat terén, melyek a külföldi irodalmakat jel-

lemzik; hogy nem emelkedtünk a nagyszerű felfogás magaslatára, mely a külföld önkormányzati intézményeiben meg van valósulva; hogy az, a mit mi önkormányzatnak tartunk, tulajdonkép nem is önkormányzat s hogy ennek a kedvéért csakugyan nem volt érdemes nemzeti érdekeinket feláldozni.

IX.

A szabadságot a közigazgatásban, az önkormányzatot nem voltunk képesek megvalósítani, mert az önkormányzat lényegét jogok gyakorlásában, nevezetesen a választás jogában, s nem nehéz kötelességek teljesítésében, nem a művelt, vagyonos, független osztályok egyéni tevékenységében kerestük. S most az a kérdés, hogy ha nemzeti érdekeinkből annyit áldoztunk a szabadság kedvéért, sikerült-e más irányban elérnünk a szabadság jótéteményeit?

E helyen csupán közigazgatásról levén szó, természetes, hogy a szabadságnak csak az a formája jöhet tekintetbe, melyet egyéni szabadságnak nevezünk s melynek megvalósítása az államok életében, a mai igazi szabadelvűségnek legszebb és legnemesebb törekvése. Egy nemzetnek, mint egésznek szabadsága biztosítva van a végrehajtó hatalommal szemben a parlamentáris kormányforma által. De ez nem elég. A tapasztalat azt mutatja, hogy a legszabadelvűbb alkotmány mellett is lehetséges az egyes állampolgár jogainak érzékeny és folytonos sérelme a parlament többségéből egészen alkotmányos módon alakult kormány közegei, az ország hatóságai önkénye által s leginkább parlamentáris célokból, t. i. az uralkodó párt többségének fentartása érdekében. De a hol egyéni szabadság nincs, a hol az állampolgárok törvényes védelem nélkül állnak a ható-

ságokkal szemben, ott nincs igazi szabadság. S azért a szabadelvű irány képviselői minden államban arra törekcsenek, hogy az egyén jogait és szabadságát minden módon megóvják a hatóságok önkényétől.

Ha valami idegen hallotta és olvasta azokat a liberális phrásisokkal telt beszédeket és hírlapi czikkeket, melyekkel a municipális törvény tárgyalása alkalmával és azután is elárasztották a magyar közönséget, azt hihette volna, hogy azt az országot, melyet ily szabadelvű szellem leng át, csak nem hagyhatta a törvényhozás az egyéni szabadság jótéteményei nélkül s bizonyára gondoskodott arról, hogy az állam polgárai a hatósági önkénynyel szemben a legerősebb biztosítékok által legyenek körülvéve.

De pirulva kell bevallanunk, hogy törvényhozásunk ez irányban sem gondoskodott a szabadságnak, a modern szabadelvűség követelményének megvalósításáról.

Meglehet, hogy a legszebb, legtisztább szándékkal volt eltelve. De itt is bebizonyult annak a régi tapasztalásnak helyes volta, hogy más a szabadságot akarni, és más a szabadságot megvalósítani. A szabadság utáni vágy, a szabadság iránti lelkesedés még nem biztosítéka a szabadság megvalósításának. A szabadságot ismerni kell és pedig elméletileg és gyakorlatilag. A szabadságnak megvan a maga elmélete, gyakorlata és routine-ja, mint mindennek a világon. A kinek az elmélet nem világít, a ki a szabadság útjait és eszközeit nem ismeri, az a szabadságot ott fogja keresni a hol nincs, s oly utakon és eszközökkel fogja megvalósítani akarni, melyek a szabadság megvalósításához nem vezetnek. S úgy látszik, hogy törvényhozásunk épen ebben a helyzetben volt a municipális törvény alkotásakor.

Általános nézet, melynek helyességét nem vonta kétségbe senki, volt a törvényhozásban s az országban, hogy a municipium a szabadság legfőbb biztosítója s a municipális szabadság, a szabadság legtökéletesebb formája.

De ez nagy tévedés volt.

A municipális törvényekkel csak az Volt elérve, hogy a municipium mint önkormányzati testület jogai és szabadsága biztosítottak a kormánnyal szemben; de teljesen figyelmen kívül hagyták azt, hogy midőn a törvényhozás a municipiumok a közigazgatási teendők' legnagyobb részét s a rendőri hatóságot átengedte, ez által a municipium közigazgatási s rendőri hatósággá lett, következésképp, hogy a municipium e minőségben ép ép úgy Veszélyeztetheti a személyes szabadságot, mint minden más közigazgatási és rendőri hatóság.

Ezt a sajátságos jelenséget azonban nagyon könnyen meg lehet magyarázni. Azok az elemek, melyeknek befolyása alatt a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény létrejött, magok is az 1848. előtti idők reminiscenciáinak befolyása alatt állottak. Akkor a bizalmatlanság a kormány iránt az uralkodó hangulat volt, s az oppositót a kormány ellen hazafiúi kötelességnek s a szabadelvűség jelének tartották. Ez a hangulat akkor a megyékben nyert kifejezést s az oppositót a kormány ellen töltötte be a megyék életét. Az a nemzedék tehát, mely azoknak az időknek politikai életében tevékeny részt vett, megszokta a kormányban, — még most is, midőn már saját nemzeti felelős kormányunk van — a szabadság legnagyobb veszélyét, ellenben a municipiumban a szabadság legerősebb védőbástyáját látni. Arra nem is gondolt senki, hogy a municipium a szabadságot fenyegethetné s azért 1870-ben sem gon-

dolt a törvényhozás arra, hogy a municipiummal szemben a személyes szabadság biztosítékairól kellene gondoskodni. S valóban melyik lelkesült municipalista jöhetett volna arra a gondolatra, hogy szabadság védbástyája a szabadság veszélye lehetne?

A magyar nemzeti génus tehát kedvenczét a municipiumot árasztotta el jogokkal és szabadsággal, de az egyes állampolgárról egészen megfelejtkezett, ennek nem jutott semmi. Az igazi szabadság, az egyéni szabadság biztosítékainak életbeléptetésére nem gondolt a törvényhozás s a magyar állampolgár egyéni szabadságát ezer meg ezer veszély fenyegeti s ugyanannyi sérelem éri a választott, de mindamellettt törvény által nem korlátozott s majdnem absolut hatalommal felruházott hatóságok részéről. Ez az állapot nekünk természetesnek látszik ugyan, de Európának nincs oly állama, melynek polgárai az egyéni szabadság nagyobb mértékében ne részesülnének s fel ne tűnnék, különösen a liberális phrasisok mellett, a hatóságoknak korlátlan önkénye, melyet szó nélkül tűr az egész ország, anélkül, hogy az egyéni szabadság biztosítékainak létesítését akár a sajtó, akár a törvényhozás követelné.

S ez az állapot diametrális ellentétben áll korunk liberális irányával. Mióta a kormány felelősségének elve az államok alkotmányában általános érvényre jutott, a politikusok a szabadságra nézve kevesebb veszélyt látnak a kormány hatalmában s arra a meggyőződésre jutottak, hogy bármennyire korlátozzuk is a kormány hatalmát, ez által az egyéni szabadság még nincs biztosítva. A közigazgatást és rendészetet kezelő hatóságok azok, melyek az egyéni szabadságot veszélyeztetik s melyekkel szemben az egyes állampolgárok jogait és szabadságát a közigazgatás terén a sérelemtől meg kell

óvni. Nem a kormány rendeletei, hanem a hatóságok intézkedései, határozatai, egyes tényei veszélyeztetik a személyes szabadságot s általános a törekvés a hatóságok önkényének törvényes korlátokat szabni.

Az állam nagy feladatainak megvalósítása az államban élő egyesek közös nagy céljai az egyes állampolgárok szabadságának jelentékeny megszorítását teszi szükségessé. Mennél fejlettebb az államélet, mennél számosabbak a közös célok, annál számosabbak e megszorítások is.

Az állam feladatait a közigazgatás terén a hatóságok vannak hivatva megvalósítani, ők képviselik az általános érdeket, a közjót, a rendet, s természetes, hogy e minőségben a közigazgatás és rendészet terén tömérédek alkalom nyílik a hatóságoknak belenyúlni az egyesek életkörébe s nagy mértékben korlátozni az egyesek szabadságát. A közjólét előmozdítása, a rend fentartása, az egyesek fejlődése akadályainak elhárítása mind megannyi alkalom és ürügy lehet a szabadság korlátozására, a szabad fejlődés megakadályozására. A hatóságok túlságos beavatkozása az állampolgárok minden viszonyaiba, a hatóságok gyámkodása, mely az egyest minden önállóságtól, a szabadabb mozgástól megfosztotta a közjólét nevében, a közigazgatási és rendőri hatóságok mindenhatósága, melylyel szemben semmi anyagi és alaki törvény nem védte az egyeseket, gyűlöletessé tette a hatóságokat s azokat az államokat, melyekben a hatóságok minden törvényes korlátozás nélkül intézkedtek közigazgatási és rendőri ügyekben, nevezik rendőri államoknak.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a hatóságoknak a közérdek megvalósítására irányzott tevékenységében teljesen jogosult az egyes állampolgárok szabadságának

megszorítása. De tagadhatatlan az is, hogy e megszorításnak is határának kell lenni s hogy e megszorítás határa ott van, a hol az állam céljainak megvalósítása érdekében a megszorítás nem szükséges. Ezen túl minden megszorítás káros, mert az egyénnek szabad mozgása saját jogkörében egyike az egészséges fejlődés alapfeltételeinek. A szabadság azt követeli tehát, hogy a közérdek szempontjából szükséges rendőri korlátozások ne a hatóság önkényétől fűggenek, hanem törvényen alapuljanak. Egyike a polgári szabadság alapfeltételeinek, hogy ne legyen rendőri tevékenység, melynek megfelelő törvény ne szolgálja alapul.

A hatóságok önkényének legnagyobb és legbiztosabb korlátozása a közigazgatási és rendőri jogban található. Mennél jobban van e jog kifejlődve, annál szűkebb körre van szorítva a hatóság önkénye, annál kevesebb veszély fenyegeti az egyéni szabadságot. A hatóságok intézkedései és határozatai ez esetben nem a bölcs belátásból, hanem a mennyiben ez a közigazgatási és rendőri ügyek sokféleségénél lehetséges, positiv törvényből vannak merítve s a hatóságok, a mennyiben közigazgatási és rendőri bíraskodást végeznek, megállapított eljáráshoz vannak kötve.

A közigazgatási és rendőri jog más országokban nagyszerűen ki van fejlődve. Anglia közigazgatási joga, ha nincs is codificálva, de teljesség tekintetében felülmúlja a continens törvényhozásait. Francia- és Németország anyagi, közigazgatási és rendőri joga szintén nagy mérvben van kifejlődve s különösen az utóbbi folyvást és öntudatosan halad ezen a téren s napról napra szaporítja a közigazgatási törvények számát s több biztosítékot szerez az egyéni szabadságnak.

Az ide vágó törvényhozás egy nevezetes ága a

rendőri büntető törvénykönyvnek alkotása s a rendőri eljárás szabályozása. A rendőri kihágások vannak ezekben a törvénykönyvekben elősorolva, melyeket az állam büntetni akar. E törvénykönyvekben mindenekelőtt az az elv nyer kifejezést, hogy rendőri úton csak az a cselekvény vagy mulasztás büntethető, melyre valamely törvény rendőri büntetést szab. Ez által ki van zárva az, hogy a hatóság kénye-kedve szerint zaklasson oly cselekvényért vagy mulasztásért, mely nem rendőri kihágás s a törvényhozás büntetéssel nem akar sújtani.

De nevezetes biztosítéka a személyes szabadságnak a rendőri eljárás szabályozása is. E téren különösen Németország államai járnak elől s az anyagi rendőri joggal egyidejűleg gondoskodtak a rendőri eljárásról is. Az illetőség megállapítása, a bizonyítási eljárás, a beszámítás, a házkutatás, elfogatás, a fellebezés szabályozása már magában nagyon fontos ha meggondoljuk, hogy a hatóságoknak mily nagy hatalom van kezökbe adva az egyes állampolgárral szemben. A hatóság joga intézkedéseinek és határozatainak érvényt szerezni, az ellenszegülést megtörni, maga után vonja a jogot az állampolgár házába behatolni, őt személyes szabadságától megfosztani, de sőt ellenszegülés esetében fegyvert is használni. Mindezek a jogok szükségessé teszik azt, hogy a törvényhozás gondoskodjék arról is, hogy gyakorlatuknál a visszaélésnek lehetőleg eleje vétéssék. Némely államok annyira mentek, hogy a rendőri bíráskodást egészen kivették a rendőri hatóságok hatásköréből s külön bíróságokra bízta, abból az elvből indulva ki, hogy a rendőrség, mely vádló, nem lehet bíró is egyzersmind.

Vége nagy fontosságot tulajdonítanak Európa államaiban az egyéni szabadság szempontjából a közigaz-

gatási és rendőri hatóságok felelőségének s azoknak az intézményeknek, melyek a felelőség megvalósítására szolgálnak. Ez különben az előbbiekből szükségkép foly. Mennél jobban van a közigazgatási és rendőri jog kifejlődve, annál több jogtalanságot követhet el a hatóság, annál több törvényt és szabályt sérthet meg eljárása által. A közigazgatási jog tehát szükségkép maga után vonja a hatóságok legszigorúbb felelőségét is, mert a közigazgatási jog csak az által válik gyakorlati jelentőségűvé a személyes szabadság biztosítása szempontjából, ha a hatóságnak nem lehet büntetlenül mellőzni vagy megsérteni, s ha az egyes állampolgár könnyen és biztosan érvényesítheti a hatóság által megsértett jogait. Mindezeknek a törekvéseknek az a meggyőződés szolgál alapul, hogy a személyes szabadság biztosítéka nem annyira az alkotmányjog, mint inkább a közigazgatási jog nagy kifejlődésében található fel.

De hasztalanul keresnők e törekvések nyomát a mi államéletünkben. Irodalmunk nem foglalkozott velök, hírlapíróink nem tárgyalták, törvényhozásunk nem vitatkozott felettök. Természetes tehát, hogy az életben nem tapasztalhatunk egyebet, a közigazgatási hatóságok korlátlan önkényénél, melynek a magyar állampolgár védelem nélkül van kitéve. Ez az élet különben nincs minden báj nélkül. Bizonyos eredeti jelleget kölcsönöz az országnak, mely ha nem is nagyon kellemes az állandóan itt lakó honpolgárookra nézve, minden esetre nagyban mulattathatja a turistát. Mit is jegyezhetne fel az utazó, ha itt is csak ugyanazt találná a mit nyugoti Európa civilizált nemzeteinél. Így például azt a sajátságát hatósági életünknek, hogy a szolgabírák, csendbírtosok egész önállóan fejthetik ki a legnagyobb leleményeséget, kalodák, ketreczek, sötét kamarák,

különös kínzó, vallató eszközök kigondolásában, egy pozitív törvény kijátszására, bizonyára nagyon érdekesnek fogja találni az európai utazó. Hogyha pedig még azt fogja látni, hogy mily jó egyetértés áll fenn az alispán és szolgabíró között a fent dicsért eszközök alkalmazására nézve; ha még azt is fogja látni, hogy a kormány egyedüli közege a megyei közigazgatásban, a főispán, mennyire egyetért az ily rendszabályok alkalmazására nézve a municipális közegekkel; s ha látja, hogy a kormány a nagy önkormányzattól miként nem tud mindezekről semmit, vagy ha tud is, miként nézi el a vármegyének e kedves elkényeztetett gyermeknek ezeket az ártatlan neveletlenségeket, s hogy a király közbelépése s n a g y o n e r é l y e s közbelépése volt szükséges, hogy a v i z s g á l a t indíttassék meg az illető hatósági közeg ellen, kétségkívül még érdekesebbnek fogja tartani hatósági életünket. Mily boldog ország, mely még nem honosította meg a merev rendet, s helyet adott még a Harun al Rasidoknak is s alkalmat, hogy közbelépésük által megvédjék a jogsérelmekről, erőszakról és sanyargatástól az ország lakosait, a mint az a keleti mesékben oly szépen van elbeszélve. Mily boldog ország, hol a jogszolgáltatás prózai biztossága és rendje még nem szorította ki az önkény és erőszak költészetét az állam életéből.

Ebben az országban az állam még nem mondotta ki mit tart rendőri kihágásnak, mily büntetést szab rá, s mily eljárást kell követnie az illető hatóságnak. Mind ezt még a hivatalnok dönti el bölcs belátása szerint. Tőle függ még kimondani, vajjon valamely cselekvény vagy mulasztás rendőri, kihágás-e s büntetendő-e; tőle függ a büntetés mértékének kiszabása, minden formális eljárás nélkül. A közigazgatási tisztviselő törvényhozó

és bíró egyszerre, s ezt nevezzük mi patriarchális és liberális megyei állapotnak. Pedig ez nem egyéb a hatósági önkényuralmánál, mint a rendőri állam virágzó korszakában. S ha közigazgatásunk állapotára az egyéni szabadság szempontjából, más államokban, valóban liberális törvényhozások által a személyes szabadság biztosítására alkotott intézmények mértékét alkalmazza valaki, minden szabadelvű phrásisaink s municipális szabadságunk daczára is tiszta reactionariusoknak fog bennünket tartani. Fent felelős kormányunk van ugyan, de lent felelőség nélküli hatóságaink. Kiderült, hogy nem vagyunk se theoretikusok, se praktikusok a szabadságban. Azt hittük, hogy az igazi szabadság birtokában vagyunk, s a mink van, az a hatóság korlátlan önkénye. Kiderült, hogy felfogásunk a szabadságról korlátolt és téves, hogy szabadságunk nem egyéb egy nagy illuziónál.

X.

Hogy közigazgatási jogunk fejletlen, hogy se törvények, se rendeletek nem szabályozzák a közigazgatási viszonyok legnagyobb részét, a hatóságok eljárását, hogy ez irányban majdnem teljesen hiányzanak nálunk a szabadság feltételei, azt nem fogja tagadni senki. De meglehet, hogy találkoznak olyanok, a kik túlzottnak, tévesnek fogják mondani azt az állítást, hogy nincs törvényünk, mely a hatóságok felelősségét szabályozta, s az állam polgárainak szabadságát s jogait a hatóságok ellenében védelme alá vette volna. íme, itt van a municipális törvény, melynek VI. fejezete a tisztviselők felelősségéről szól, van tehát törvény, mely a hatóságok felelősségét szabályozza s az állampolgárok szabadságát és jogait oltalmazza.

S ez valóban így van. Csakugyan ott van a municipális törvényben egy fejezet, melynek czíme »a bizottsági tagok és tisztviselők felelősségéről«; ez tény, ezt nem lehet tagadni. Egész 15 paragraphus van ott, s más helyen még egy erről a fontos tárgyról. Tehát 16 csinos rövidke paragraphusban oldotta meg a magyar törvényhozás a hatóságok felelősségének nagy kérdését s ebben a 16 paragraphusban van letéve az állampolgárok egyéni szabadságának egyik legfőbb biztosítéka.

Nagyon feltűnő, hogy e rövidség nem ejtette gondolkodóba liberális államférfiainkat és hírlapíróinkat.

16 paragraphussal rendezni a hatósági felelősséget mindenetre új és feltűnő jelenség. A tisztviselők vagyoni felelősségének kényes kérdését, a büntetőjogi felelősség-részletes szabályozását, a hatósági közegek felelősségét a szolgálat érdekeinek szempontjából s végre a hatósági felelősséget, a közigazgatási határozatokért, a rendőri bírászkodás terén, szabályozni tudni 16 törvényszakaszszál, bámulatot gerjesztő eredmény. S valóban csodálatos, hogy nem tűnt fel senkinek s mindekkoráig nem kutatta senki, mi van hát abban a 16 paragraphusban? meg van-e valósítva benne a hatóságok felelőssége? Csakugyan garanciája-e az egyesek jogainak szabadságnak a hatósági közegek irányában?

Pedig ideje már, hogy kibontakozzunk a megyei eszmekörből, megnyissuk ezt az országot az európai igazi liberalismus elveinek a közigazgatás terén, s hogy ezeket az elveket használva mértékül közigazgatásunk állapotának megítélésénél elfogulatlanul vizsgáljuk, mily. mértékben jutottak érvényre az egyéni szabadság követelményei közigazgatásunkban?

Az eredmény, melyre az ember a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvénynek a hatóságok felelősségére vonatkozó fejezete elfogulatlan analysise folytán jut nagyon érdekes és jellemző. Szükséges azonban, hogy az olvasók azon része, kiknek nem volt alkalmuk e kérdést alaposan tárgyaló szakkönyveket vagy törvényeket olvasni, előbb megtudják, hogy áll jelenleg a hatóságok felelősségének kérdése Európában az elmélet és gyakorlat terén. Csak így fogja megtudni a be nem avatott olvasó, miről van itt tulajdonképp szó, csak így fogja kezébe kapni a mértéket, mely nélkül viszonyainkról helyes ítéletet mondani lehetetlen.

Az állam törvényhozó hatalmának akarata a tör-

vényben, a végrehajtó hatalom legfőbb orgánumának a kormánynak akarata a rendeletben nyilvánul. A kormány csakis rendeletek útján kormányoz, s nem bocsát ki csupán helyi és ideiglenes érvényű intézkedéseket, hanem legfőlebb utasítást a hatóságoknak, mikép intézkedjenek; a minisztérium maga közvetlenül nem hajt végre semmit, hanem meghagyja a végrehajtást rendeletével az alárendelt hatóságnak. A rendelet kiadása specifikus funkciója a kormánynak, melyre semmi más orgánumnak nincs joga az államban. A kormány a rendeletben törvényeket léptet életbe, végrehajtásukra nézve utasításokat ad, elveket és szabályokat állít fel s ezek értelmében utasítja a hatóságokat, de egyes esetekben nem intézkedik. De akár vonatkozzék a kormány rendelete valamely törvény végrehajtására, akár pótolja a hiányzó törvényt, mindig egy főelvet kell tartania szem előtt, mely az alkotmányos kormányzat alapja, azt, hogy a rendelet nem változtathatja s nem szüntetheti meg a törvényes jogot. Ott, hol törvényes jog hiányzik a kormány rendeletei a törvényvel egyforma érvényűek, s itt nem a rendelet törvényességéről, hanem legfeljebb czélszerű voltáról lehetne szó.

A rendelet jogának határa tehát a törvény s e hárt a kormány respectálni tartozik rendeletei kiadásánál. Ez a harmónia a kormány s a törvényhozás között. E harmónia biztosítékait az alkotmányjog foglalja magában. S e biztosíték a kormány felelőssége. E felelőség lehet a különböző alkotmányok szerint kisebb vagy nagy oly mértékben biztosítva, de valamennyi alkotmány megegyez abban, hogy a miniszteri felelőség célja a törvényes jog uralnia, a törvény s a kormány rendeletei közötti öszhangzás biztosítása, s hogy a miniszteri felelőség megvalósításának orgánuma a törvényho-

zás. A felett vajjon a kormányrendeletei öszhangzásban vannak-e a törvényes joggal vagy nem, a törvényhozás örökdik, s ez utóbbi esetben a kormányt egyedül a törvényhozás vonhatja felelősségre.

A kormány jogi felelőssége azonban nem meríti ki a törvényszerű kormányzat biztosítékait. A törvényeknek s a kormány rendeleteinek végrehajtását ugyanis az állam területén szétosztott hatóságok eszközlik. A hatóság, a miniszterri rendszerrel szemben, oly helyi és állandó hivatalos közeg, a mely egy vagy több minisztérium feladatait van hivatva végrehajtani.

»A hatóságok összesége tehát a végrehajtó hatalom testét képezi. Az állam akarata, a hatóságok közvetítésével érintkezik a nép életével, ok az állam tevékenységének tulajdonképi tényezői s a közigazgatás nagy elvei ez ő kezökben testesülnek meg közigazgatási tényékké. A kormány functiója tehát, a mint már többször volt érintve, az általános vezérelvek felállítása s keresztülvitele a végrehajtás körében; a hatóság functiója e vezérelvek helyi alkalmazása és megvalósítása az egyes esetekben s az egyes állampolgárok irányában.«

A hatóság e szerint nem adhat ki rendeleteket, ez kizárólag a kormány joga. De kétséget nem szenvedhet hogy intézkedéseket kibocsátani ép úgy van joga, mint a kormánynak rendeleteket kiadni. A hatóság intézkedési joga szükségképi kiegészítése a kormányrendelet kibocsátási jogának. Ép oly kétségtelen, hogy a hatóságnak fel kell ruházva lennie a kényszer jogával is, mely nem egyéb, mint azoknak a rendszabályoknak összesége, melyekkel a végrehajtó hatalom akaratát az egyes állampolgár irányában juttatja érvényre. A törvény, a kormány rendelete csak üres szó volna, ha a

hatóság nem volna feljogosítva végrehajtani anyagi eszközökkel is az egyes állampolgár passiv vagy activ ellenállása ellenére.

Nem csoda tehát, hogy a hatóságok, ily hatáskörrel, ily nagy hatalommal felruházva, mélyen nyúlnak bele az állampolgárok életébe s nagy mértékben veszélyeztethetik az állampolgárok önállóságát és szabadságát. Nem csoda tehát, hogy a civilisait államok liberális államférfiai a múlt tapasztalatain okulva, a hatóságok önkényének korlátozásában a hatóságok felelősségének megvalósításában keresik az egyéni szabadság legfőbb biztosítékát.

A kormány jogi felelőssége (nem a politikai) azon az elven alapszik, hogy rendeletei a fennálló törvényes jogba ne ütközzenek. A hatóság felelőssége pedig azon az elven alapszik, hogy intézkedései a fennálló törvényekbe és rendeletekbe ne ütközzenek. A hatóság feladata intézkedéseiben egy törvényt vagy rendeletet foganatosítani.

A hatóság felelősségéről tehát nem lehet szó ott, a hol az egyes tisztviselő se egy törvényt, se egy rendeletet nem hajt végre, hanem egy egészen subjectiv cselekvényt követ el, melylyel vagy a büntető jogba ütközik vagy egyesek magánjogait sérti meg. Ilyenkor nem a hatóság a felelős, hanem az egyes tisztviselő a büntető és magánjog elvei szerint. A hatóság felelőssége ott kezdődik, a hol az intézkedés vagy kény szerrendszabály célja a törvény vagy rendelet végrehajtása.

A közigazgatási jog kútfeje nemcsak a törvény hanem a rendelet is. Mind a kettő jogokat alapíthat az állampolgárokra nézve, melyeknek tiszteletben tartását követelhetik a hatóságoktól, s ha a hatóságok e jogokat megsértenék, kell hogy az állampolgárnak biztosítva

legyen jogai érvényesítésének lehetősége. E lehetőség meg van adva a jogban, a közigazgatási hatóság intézkedéséből eredő jogsérelem miatt keresetet indítani. Ez az ügynevezett közigazgatási kereset. Az egyes joga e keresettel élni a közigazgatási kereseti jog. Ez egyike a leglényegesebb jogoknak az államban, egyike a legnagyobb elveknek, melyeken az államok jóléte és szabadsága nyugszik. A közigazgatási keresetjog állítja helyre a harmóniát a hatóságok intézkedései s közigazgatási jog között. Az egyesek jogai nincsenek a hatóságok önkényének kitéve s a törvény uralma biztosítva van az államban.

A végrehajtás azonban nemcsak az állampolgárok törvényes jogait, hanem érdekeit is tartozik respectálni és figyelembe venni a törvények és rendeletek végrehajtásánál. Gyakran történik meg, hogy a törvény vagy rendeletnek végrehajtásánál a hatóságok nem veszik figyelembe az élet változó és sokféle viszonyait, gyakran a törvény és rendelet szelleme ellenére oly intézkedéseket tesznek, melyek érzékenyen sértik az állampolgárok érdekeit. Természetes tehát, hogy az állampolgárokat nem lehet megfosztani attól a jortól, hogy a hatóság intézkedései ellen panaszt emelhessenek. Az állampolgárok e joga a panasz joga, E jognál nem az egyes jogainak, hanem érdekeinek megsértéséről van szó s azért érvényesítése sem lehet kereset és bírói eljárás tárgya, hanem a panasz felett csakis a felsőbb hatóságok határozhatnak.

A közigazgatási keresetjog tehát legfontosabb momentuma a hatóságok felelőssége rendszerének s a polgári szabadság alapföltétele.

Kereset, a szó általánosan használt értelmében csak ott keletkezhetik, a hol valamely törvény által biztosítva

tott jogot egy harmadik megsért. Ha ily törvényes jogot törvény szüntet meg, természetes, hogy keresetről nem lehet szó. A rendelet nem változtathat, s nem szüntethet meg egyoldalúlag semmiféle törvényes jogot, de a rendelet nem nyúl az egyes jog körébe, s mint ilyen nem lehet a közigazgatási kereset tárgya. A törvényes jog s a rendelet közötti öszhangzás a miniszteri felelősség elvei szerint állítandó helyre. Keresetjog lényegénél fogva csak ott keletkezik, a hol valakinek törvényes joga sértetett meg, s ez csak a hatóság intézkedése által történik. Nincs tehát keresetjog a rendelettel szemben. A keresetjog csakis a hatóság intézkedése ellen érvényesíthető.

Már itt is világos, mily nagy fontossággal bír a közigazgatási jog nagymérvű kifejtése a hatóságok felelőssége szempontjából. A törvények és rendeletek képezik az állampolgárok jogainak alapját a közigazgatás terén, s ezek képezik a hatóságok eljárásának criteriumát. Ott tehát, a hol a közigazgatási viszonyok törvények és rendeletek által részletesen szabályozva nincsenek, a közigazgatási keresetjognak, a polgári szabadság e hatalmas biztosítékának is alig van alapja.

A közigazgatási keresetjog egy további feltétele, a törvény és rendelet szigorú különválasztása. Míg az az elv nincs elismerve, hogy a törvény az államhatalomnak csak az az akarata lehet, mely a népképviselőlet hozzájárulásával jön létre, addig szó sem lehet közigazgatási keresetjogról, vagyis nem képzelhető közigazgatási keresetjog alkotmány nélkül.

Egy további feltétele a közigazgatási keresetjognak, hogy el legyen ismerve, hogy a rendelet törvény erejével bír, a mennyiben egy fenálló törvénnyel nem áll ellentétben, s hogy a rendelet ép úgy lehet jogsérelem

tárgya a hatóságok intézkedései által, mint a törvény maga.

Végre a közigazgatási keresetjog egyik nagy feltétele abban áll, hogy az intézkedés a hatóság által ne csupán elrendelve legyen, hanem hogy az egyes állampolgár, akár az intézkedés tartalma, akár valóságos kényszer által az engedelmességre tényleg szoríttassák is.

A közigazgatási keresetjog momentumai pedig a következők:

Az első a kereset alapja, mely nagy jelentőségű az adminisztratív pörben. Erre nézve az első elv az, hogy a kereset indokolása ne az érdekekre vagy a célszerűségre, hanem egy törvény vagy rendelet által biztosított jog megsértésére hivatkozzék. E sérelem pedig csak ott történhetik, a hol az intézkedés tartalma egy törvény vagy rendelet tartalmába ütközik. A második elv akkor keletkezik, mikor a hatóság intézkedése oly rendeleten alapszik, mely maga ütközik egy fenálló törvénybe. Itt egészen más viszony áll be, mert a rendelet nem változtathatja meg a törvényes jogot, azért nem is képezheti az intézkedés jogcímét. A keresetben tehát nem is szükséges a törvénybe ütköző rendeletet a tárgyalásba belevonni, hanem a keresetnek egyedül a törvényre kell hivatkoznia, mintha a rendelet jogilag nem is léteznék. Ha a kereset az intézkedés ellentétét a törvénnyel nem állítja s az illető törvényre nem hivatkozik, a kereset elutasítandó.

A kereset petituma nem a rendelet érvényessége elismerését vagy el nem ismerését kérelmezheti, melyre a hatósági intézkedés hivatkozik, hanem kizárólag csak annak az intézkedésnek tartalmára s következményeire vonatkozhatnak, mely a kereset tárgya. A rendelet és törvény között fenálló ellentét tehát sohasem tárgya vagy

tartalma a petitumnak, hanem csak jogi indokolása s csakis a végrehajtott cselekvény semmiségére vagy kártalanítás követelésére vonatkozhatik.

A közigazgatási pör következményeinek fontossága kívánatosá teszi, hogy a törvényhozás azt követelje, hogy a per megkezdését a panaszló részéről tiltakozás előzze meg, melyben hivatkozás történjék az intézkedés által megsértett törvényre, s a kereset csak akkor indíthatatik meg, ha e tiltakozásnak nem volt eredménye. Ha a megtörtént tiltakozás után a formaszzerű kereset meg van indítva, az a kérdés merül fel, mi e lépés legközelebbi jogi következménye? A közigazgatás természete azt hozza magával, hogy a közigazgatási pör szükségkép különbözik a polgáritól e tekintetben is. A következmény a közigazgatási pörben nem lehet az, hogy az állampolgárt felmentse a hatóság iránti engedelmesség alól, míg a hatóság nem döntött.

A mi az eljárást illeti, ez nem lehet más, mint a rendes contradictorius eljárás a polgári törvényszékek előtt, s ennek alapján mondja ki ítéletét az illető bíróság a közigazgatási pörben.

A közigazgatási bíróság ítéleténél különböző szempontok jönnek tekintetbe a rendeletek különböző nemei szerint, melyeket különösen ki kell emelni.

Az első eset az, mikor a bepörölt hatóság azzal védi magát, hogy egy határozott végrehajtó rendelet értelmében járt el. A bíróság ebben az esetben tartozik a panaszolt intézkedést jogi alapjára a végrehajtó rendelethez visszavezetni s e rendelet természete azt hozza magával, hogy az intézkedés öszhangzása a végrehajtó rendelettel, az intézkedés kibocsátására való jogosultság alapjául tekintessék. Hogy az intézkedés czélszerű s a végrehajtó rendelet szellemének megfelelő volt-e, abba

a bíróság nem avatkozhatik. A kérdésekre, melyekre a bíróságnak felelni kell ezek: először, vajjon az intézkedés a rendelettel ellentétben áll-e és másodszor, vajjon az intézkedés egy harmadik, a rendelet által végrehajtandó törvény által hatályon kívül nem helyezett törvénybe nem ütközik-e?

A második eset az, mikor egy tulajdonképi rendeletről van szó, mely egy hiányzó törvényt pótol. Ez esetben az intézkedés jogos voltát az ily rendelettel való összehangzás alapítja meg. Az ítélet tehát a rendelet tartalma alapján mondatik ki ép úgy, mintha a rendelet törvény volna.

A harmadik, a szükségleti rendelet esete. A kérdés itt az, vajjon a bíróság köteles-e a szükségbeli rendelet alapján kibocsátott hatósági intézkedést a törvény vagy a törvényt felfüggesztő szükségbeli rendelet szerint megítélni. Minthogy a miniszteri felelősség a szükségbeli rendelet kibocsátását szabályozza s azzal a szükségbeli rendeletről eredő sérelmekért való felelősség van összekötve, itt azt az elvet kell elismerni, hogy a bíróságnak a szükségbeli rendelet tartalmát kell az ítélet alapjául elfogadni, de a törvény el nem ismerését a rendelettel szemben az ítéletben a szükség valóságos fenállásával akként kell indokolnia, hogy az ítélet megdönthetősége a népképviselőnek vagy az államtörvényszéknek a szükségbeli rendeletről vonatkozó ítéletétől tétetik függővé.

Ezek azok az esetek, midőn az intézkedés felett kimondott bíróság ítélet jogi alapja a rendelet. Midőn azonban az intézkedés egyenesen törvénybe ütközik; akkor a bíróság a törvény szerint ítél. A bíróság azonban sohasem ítélhet a felett, vajjon egy bizonyos törvény vagy rendelet, mint olyan érvényes-e, de e nézetét

föl veheti az egyes, előtte fekvő kérelemre vonatkozó Ítélet indokolásába.

A mi az ítélet következményeit illeti, az harmadik személyre nézve nem alapít jogot s nem alterálja a hatóság jogát, mások irányában ugyanazt a cselekvényt végrehajtani s tőlük engedelmességet követelni.

Kérdés azonban, vajjon a panaszló, a ki egy rendelet törvényteleniségére nézve kedvező' ítéletet nyert, tartozik-e ugyanannak a rendeletnek másodszor is engedelmeskedni? Igen; mert az ítélet, nem a rendelet érvényességére vonatkozik s ha tovább is fenáll, a hatóság tartozik végrehajtani s az állampolgár engedelmeskedni.

A legkomolyabb eset azonban az, midőn egy törvénybe ütköző rendelet végrehajtása oly állandó állapotot idéz elő, mely miatt az egyik állampolgár keresetet indít a hatóság ellen, melyben a kérelem nem kártérítésre, hanem az előidézett állapot megszüntetésére van irányozva. Itt a bíróságnak közigazgatási tevékenységet megtiltó ítéletet kell hoznia. Az ily ítélet azonban nem ad jogot az engedelmség megtagadására vagy ellenszegülésre. Az ítélet végrehajtásának joga csak a bíróságot illeti. Ha e végrehajtás nem volna foganatosítható a hatóság ellenkezése miatt, ez azt bizonyítaná, hogy a jogrend mélyen meg van ingatva s ez oly baj, mely nem orvosolható az által, ha az egyes állampolgár ellenszegüléssel vagy erőszakkal akarná jogait érvényesíteni.

Mindezekkel a kérdésekkel szorosan egybefüggő a hatóságok illetékességének megállapítása s az illetékesből eredő vitás kérdések eldöntése.

Minden hatóságnak meg van a maga hatásköre. A hatóság meghatározott hatásköre, a hatóság illetékesség e. Az illetékesség magában foglalja a köteleiséget a

hatósághoz utasított teendők teljesítésére. De az illetékeség jog is, mely más hatóságok illetékeségét kizárja ugyanazokra a teendőkre nézve. A hatóság felelőssége tehát nem általános felelősség, hanem a hatóság csak is illetékeségi körén belül felelős. A felelősség feltétele te-
liát a hatóság illetékeségének sebből eredő jogainak és kötelességeinek szoros meghatározása. Nem csupán a czélszerűség, hanem egyenesen az alkotmányos szabadság szempontjából jogosult követelés, hogy ott, a hol az illetékeség iránt kétség merül fel, az állam e kérdéseknek határozott elvek szerinti eldöntéséről gondoskodjék. Mert ily elvek s határozó közegek nélkül a felelősség üres s a gyakorlati életre nézve értéktelen elv. Az illetékeségi jog rendszere a hatóságok felelőségének alapja s az alkotmányos kormányzatjog zárköve.

Hogy az illetékeség összeütközése, az illetékeségi vita, az illetékeségi kereset és panasz mily elvek szerint döntendő el, ennek fejtegetése messzire vezetne s Stein művének idevonatkozó részét egészen ki kellene írnom. Gneist ugyan más felfogásból indul ki, s nem ért egyet a Stein fejtegetéseivel, se elméleti részökben, se gyakorlati alkalmazásukban. Nevezetesen ellenzi a felfogást, mely szerint a közigazgatási jogszolgáltatás magán kereseten alapszik. E jogszolgáltatás meghonosítása azonban Gneist főtörekvései közé tartozik.

Az előadottakat azonban szükségesnek találtam legalább kivonatban közölni, hogy a magyar közönség lássa, hogy a szabadság mily fontos kérdéseiről van itt szó s hogy »mennyi bölcsesség van ég és föld között, melyről politikai életünkben nagy liberalismusunk mellett sejtelmünk sem volt.

De még egy fontos kérdés nem volt megérintve, mely nagyban foglalkoztatja az elméket Európa civili-

zált és szabad államaiban. E kérdés az: hogy ki legyen a hatóságok felelősségének bírója, a közigazgatás kereset folytán keletkezett pörnek a hatóságok által megsértett állampolgári jogok érvényesítéseinek hol legyen a fóruma?

Az abszolút államban, a hatóságok korlátlan hatalma korában, legfeljebb panaszt emelhetett a felsőbb hatóságoknál a jogaiban és érdekeiben megsértett állampolgár. Közigazgatási kereset jog nem létezett s nem létezhetett, mert nem voltak meg jogi feltételei. Nem volt alkotmány, a közigazgatást nem törvények, hanem egy abszolút kormány által kiadott rendeletek szabályozták. S ha az állampolgár jogai sérelmeinek orvoslását kereste, azt csak a felsőbb hatóságnál tehetette, tehát ott, honnan legtöbb esetben a jogot sértő meghagyás vagy parancs származott. A tapasztalatok hosszú sora azt bizonyította, hogy ez nem biztosította az állampolgár jogainak, hogy az egyenes megerősítése s szentesítése a hatósági önkénynek, ha a közigazgatási hábár felsőbb hatóság ítél a felett, vajjon a közigazgatási hatóság törvényt és jogot sértett-e, ha a végrehajtás szervezete vádlott és bíró egy személyben. S e tapasztalatok alapján a valódi liberalizmus hívei egész Európában teljesen egyetértenek arra nézve, hogy ki ne bíráskodjék közigazgatási ügyekben elkövetett jogsérelmek felett. A szabadság minden őszinte barátja egyetért arra nézve, hogy e bíráskodás nem bízható a közigazgatási hatóságokra. Hogy a közigazgatási bíráskodás kire bízassék, arra nézve némi eltérés mutatkozik a nézetekben, nemcsak az elmélet, de a gyakorlat terén is. Némelyek a közigazgatási bíráskodást a rendes törvényszékre óhajtják bízni, s így van ez a legfelsőbb fokban Angliában évszázadok

óta, Olaszországban 1865 óta. Mások ismét külön közigazgatási bíróságok felállítását követelik s ily bíróságok életbe vannak léptetve Poroszországban, Badenben s nagyon korlátolt értelemben Franciaországban is.

De bármiként legyen eldöntve egyik vagy másik államban a közigazgatási bíróság kérdése, akár a rendes törvényszékekre, akár külön közigazgatási bíróságokra legyen a bírászkodás ruházva, az elv el van ismerve, meg van valósítva a civilizált államok intézményeiben, hogy a közigazgatási hatóságok által elkövetett jogsérelmek felett nem a közigazgatási hatóság, hanem rendes eljárás szerint külön független bíróság ítél.

S azok az államok, melyek a nagy elvet megvalósították, büszkék lehetnek e nagy vívmányra. A hol ez az elv az intézményekben testesült meg, ott a szabadság maga tartotta diadalmas bevonulását, ott az abszolutismus undorító, legrosszabb neme szenvedett végső vereséget. »A törvénynek és jognak, mondja Bahr, csak ott lehet jelentősége és hatalma, ahol megvalósításánál bírói ítélet áll rendelkezésére.« Ellenben ott, a hol ez az elv még nem jutott uralomra, a hol nemcsak a végrehajtó hatalom akadályozza e fontos elv meghonosítását, hanem a törvényhozás, de sőt maguk a liberális elemek sem követelték e magasztos elv megvalósítását s az e célra szükséges intézmények életbeléptetését, ott csakugyan a rendőri állam uralkodik még, nemcsak külsőleg, hanem a mi még szomorúbb, bensőleg a nemzet szellemében és erkölcsében. Találón mondja Bahr, *Rechtstaat* című munkájában: »az igazságszolgáltatás megtagadása a közjog terén a rendőri állam utolsó búvóhelye.«

XI.

Így áll a kérdés Európában. S e rövid, általános sápokban mozgó, minden részletet kerülő előadásból is láthatja mindenki, hogy ezek eddig nem ismert fogalmak nálunk (már t. i. a nagy közönséget értem), melyekkel a magyar közvélemény nem foglalkozott. Azért maradtam az általánosságok körében, mert a magyar közönség e kérdések szakszerű részletes tárgyalására nincsen előkészítve. A közigazgatási vitás kérdések, melyek az európai civilizált államokban oly élénken foglalkoztatják a közvéleményt, nálunk nem azok, mert a mi municzipális eszmekörünkön kívül esnek s a nemzet életében égető szükségként nem szerepelnek. Mit érdekelheti az most a magyar embert, hogy czélszerűbb-e a közigazgatási bíráskodást külön közigazgatási bíróságokra vagy a rendes törvényszékekre bízni, mikor a közigazgatási kereset, a közigazgatási pör, az illetékességi kereset stb. fogalmai teljesen ismeretlenek előtte?

Reményilem azonban, hogy ez az állapot nem fog sokáig tartani. Az egész ország a szabadelvűség zászlaja alá állt s most már a sajtó kétség kívül kötelelességének fogja ismerni megismertetni az igazi liberalismust a magyar közönséggel. S ha politikusaink s hírlapíróink annak az elmeélnék s buzgalomnak, melyet a mi municzipális rendszerünkben megvalósított képte-

lenségnek, fogalomzavarnak s absolutismusnak igazolására fordítottak, csak ezredrészét fogják az európai – nem a megyei – liberális eszmék terjesztésének szentelni; rövid idő alatt oly haladást tehet a nemzet közvéleménye, hogy hozzá fogunk kezdeni a rend, az egyéni szabadság biztosítása feltételeinek létesítéséhez a nélkül, hogy nagy félreértések támadhatnának e kísérletből s a megyei politikusok a hírlapokban reakciónak hirdessék azt, a mi az igazi szabadság biztosítóka s szabadelvűségnek hirdessék azt, a mi az igazi szabadságot lehetetlenné teszi.

Különben e szerény irat nem akar tankönyv lenni s azt hiszem, hogy az, a mit a hatósági felelősségre vonatkozólag a német irodalom nyomán előadtam, teljesen elégséges a kítűzött célra: a municipális törvénynek a hatóságok felelősségére vonatkozó intézkedéseinek megítélésére. Tekintsük meg tehát közelebbről a municipális törvény ide vágó szakaszait, hogy lássuk, mily biztosítékokat foglalnak magukban a egyéni szabadság, az állampolgári jogok szempontjából.

Ha gondosan átvizsgáljuk a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényt, találunk benne egy szakaszt, mely azt mondja, hogy a tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból ... jogtalanul és illetéktelenül okozott, – ha a kár szabályszerű jogorvoslással elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik, s e kárkeresetek az illetékes hatóságok, a polgári törvényszékek hatásköréhez tartoznak. S ezzel szabályozva van a tisztviselő vagyoni felelőssége.

Továbbá találunk egy szakaszt, melyből azt lehet

kivenni, hogy a tisztviselő, ha büntényt követ el, a büntető törvények által szabályozott eljárás alá esik. S egy másikat, mely azt mondja, hogy a büntető törvény határozza meg, mikor válik bűnössé a tisztviselő és hivatalnok hivatalos kötelességének elhanyagolása vagy az azzal való visszaélés által. Itt úgy látszik a hivatali büntettek lebegtek a törvényhozó előtt, de a nélkül, hogy a büntetteket megállapítaná, mint az 1871. VIII. törvénycikk, hanem e helyett utal egy nem létező büntető törvényre.

Továbbá találunk egy szakaszt, mely felelőssé teszi a tisztviselőt, ha megsérti vagy hanyagul teljesíti a törvény vagy szabály-rendelet által megszabott kötelességét, de tette nem foglal magában a büntető törvények által tiltott cselekvényt. Ezek a fegyelmi vétségek, melyek nem sértenek jogot, de sértik a »közigaztási szolgálat érdekeit.« A fegyelmi eljárást szabályozza azután még néhány szakasz, mely, habár szorosán véve nem tartozik ide, megérdemli a figyelmet. A fegyelmi eljárás sajátzerű neme ez, melyhez hiába keresnénk hasonlót Európa valamennyi államában.

A vizsgálatot egy több tagú bizottmány teljesíti s a vizsgálat eredménye a közgyűlés elé terjesztendő, mely a tiszt kereset megindítása vagy abbahagyása felett szótöbbséggel határoz. A tiszt kereset felett pedig az illetékes első folyamodású királyi törvényszék ítél.

A fegyelmi eljárás ez unicumán kívül, mely a fegyelmi tiszt kereset elrendelése feletti határozat hozatalát egy több száz tagból álló testületre s a korteskedés eredményére bízta, s mely a tisztviselő felsőbb hatóságának még azt a jogot sem engedte, hogy aláren-

deltjét megdorgálhassa, s a közigazgatási szolgálat érdekeinek megóvását nem a közigazgatási szakma képviselőiből alakult hatóságra, hanem egy rendes polgári törvényszékre bízva, nyomára találunk még annak, hogy a szolgabíró sérelmes határozatai az alispánhoz, az alispán és megyei közgyűlés határozatai a minisztériumhoz fellebbezhetők.

Ezek a municipális törvénynek a hatóságok s hatósági személyek felelősségére s a jog és szabadság biztosítékaira vonatkozó határozványai.

S az elfogulatlan olvasó, minden hosszas magyarázat és bizonyítás nélkül, azonnal elfogja ismerni, hogy a municipális törvényben, melyet a szabadelvű gondolkozás remekművének tart a magyar ember, egy szó sincs közigazgatási keresetről, közigazgatási perről és bíróságról, nyoma sincs annak, hogy a törvényhozás az egyéni szabadságot, az állampolgárok jogait megakarta volna védeni a hatóságok önkénye ellen. Arra gondolt a törvényhozás, hogy a hatósági személy felelős magán- és büntetőjogilag; azt sem hagyta figyelmen kívül, hogy felelős fegyelmileg a szolgálat érdekes szempontjából. De hogy a hatóság az állampolgárnak legyen felelős az arra rendelt bíróság előtt, mert megsértette az egyes állampolgár közjogilag biztosított jogait, ez oly szempont, melyre a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény nem emelkedett.

A municipális törvény alkotói még nem ismerték a különbséget a jogsérelem s az érdekek sérelmei között a közigazgatás terén; nem ismerték a különbséget a közigazgatási kereset és panasz között, hanem mind a kettőt összeolvasztva a sérelmi határozat általános fogalmában, eleget véltek tenni, ha fellebbezési jogot en-

gednek a felsőbb közigazgatási hatósághoz, s így a legnagyobb lelkiismerettel, semmi rosszat nem sejtve, s a liberalizmns lélekemelő öntudatával proclamálták a mnnicipális törvényben a rendőri állam egyik főelvét, melynek az igazi liberalizmns már rég hadat izent Európának a szabadságban előrehaladt államiban s melyet sikerült is legyőznie, s helyébe a hatóságoknak a közigazgatási vagy a rendes bíróságok előtt felelőssége nagy elvét állítania.

A magyar állampolgár tehát, habár a magyar alkotmány elfogadta a felelős kormány eszméjét, habár választott municipális tisztviselőink vannak, mégis a közigazgatási hatóságokkal szemben a rendőri állam elveinek uralma alatt él, s a hatóságok korlátatlan önkényének van kitéve. Ez nagy baj ugyan, de még nagy szerencse az egészben az, hogy a magyar ember nem érzi, s meg van róla győződve, hogy ez az igazi liberalismus, ez az igazi szabadság.

S ha e jelenség eredetét kutatjuk, nem nagyon sokáig kell keresnünk. Ez is egyszerű következménye a spécifions megyei felfogásnak, mely nem képes magasabb állami álláspontra, az európai nagy eszmék színvonálára emelkedni, még ott sem, a hol a nagy eszmék nevében akar valamit megvalósítani. így törpült és satynynlt el a megyei légkörben az önkormányzat nagy eszméje. Így semmisült meg a szabadság nevében az egyéni szabadság.

A megyei felfogás szerint a szabadság és jog egyedüli alanya a municzipium. Azért kellett gondoskodni arról, hogy a megyének biztosíttassék a jog, hogy ne legyen köteles a miniszteri rendeletet, ha törvénybe ütközőnek, nem czélszerűnek vagy kivihetetlennek

tartja, azonnal végrehajtani, hanem felírhasson ellene, s ha a kormány Végrehajtását követeli, az országgyűléshez fordulhasson orvoslásért. Azért kellett gondoskodni, hogy a megye választhassa tisztviselőit, s a kormány közege, a főispán teljesen nullificáltassék. A megyét és jogait körülbástyázni, közegeit hozzáférhetetlenné tenni alulról és felülről, ez volt a főczél. De hogy az egyes állampolgárnak is vannak jogai, melyeket még jobban kell oltalmazni és sérelmektől megvédeni a megyei közigazgatási hatóság irányában, arra csakugyan nem gondoltak a megyében, s ennek útján az országgyűlésen uralkodó megyei elemek. S ennek meg volt a maga oka.

Azok az elemek, melyek eddig a megyében uralkodtak, csakugyan nem is érezték szükségét a személyes szabadság biztosítékairól való gondoskodásnak. Nekik, a kik vagy magok voltak megyei tisztviselők, vagy tisztviselőket csináltak a maguk embereiből, nem kellett jogsérelmektől tartani a megyei tisztviselők részéről. Hogy a többi, a ki tisztviselőt nem választ vagy maga nem tisztviselő, mit csinál, annál az igazi táblabírónak legkisebb gondja is nagyobb volt.

S csak így történhetett az a nevezetes eset, hogy míg az állampolgárok jogai és szabadságai biztosítékairól teljesen megfeledezett a törvényhozás, s a rendőri állam szellemében az alsóbb hatóságok sérelmes határozatai ellen intézett fellebbezések legfőbb fórumává, vagyis legmagasabb közigazgatási bírósággá a minisztériumot tette, addig a megyei tisztviselőt a fegyelmi felelősség tekintetében is annyira körülbástyázta, hogy majdnem hozzáférhetetlen positiót foglal el ép úgy, mint a hivatalnok a legabszoltabb kormányok idejében, csak azzal a különbséggel, hogy míg ezeket a kor-

mány tartotta kezében, de védte mint saját eszközeit az alattvalók ellen, addig a megyei tisztviselő meg van védve alulról és felülről is a megye által. Hadd ítéljen az egyes állampolgárok jogai felett a minisztérium, csak a megyei tisztviselő felett ne legyen hatalma! Itt már meg kell óvni a megye jogait, itt már szükséges egy hosszadalmas procedura, melyet rendszeren a minden megyében uralkodó clique emberei vezetnek (ha vezetnek) saját emberök ellen, s az eredmény előterjesztendő egy népes közgyűlésnek, mely ismét ugyanannak a clique-nek eszköze, s hivatva van határozni a felett, váljon az általa választott, s mindenféle kötelekekkel hozzá fűzött tisztviselő ellen a tiszti kereset megindíttassék-e? S arra a nem várt, s az eddigi tapasztalatok szerint alaposan nem várt esetre, ha a közgyűlés a tiszti kereset megindítását elhatározná, isten neki, hadd határozzon hát a törvényszék. S a fegyelmi eljárásnak ez a módja csakugyan gyakorlatinak bizonyult be. Senki se meri azt a bizonytalan kimenetelű nagy zajt és izgalmat előidéző gyűlöletes eljárást megindítani, s legkevésbé a főispán, a ki a megye legbefolyásosabb embereit zúdítaná maga ellen; s annak daczára, hogy a megyei tisztviselők – tisztelet a kevés kivételnek – túlnyomó része alig teljesíti hivatalos kötelességét s a legbotrányosabb mulasztásokat követi el, alig volt eset, hogy valahol szolgabíró vagy más megyei tisztviselő ellen fegyelmi eljárás indíttatott volna meg.

Ez szorosán véve nem tartozik ugyan ide, de csak azt akartam vele kimutatni, hogy a törvényhozás meg tudta találni a törvényszéket, a hol a tisztviselőt kellett megóvni a kormány befolyásától, de nem kereste fel az állampolgári szabadság biztosítása érdekében.

De valaki azt fogja talán mondani, hogy az állam-

polgárok szabadsága nem lehet annyira veszélyeztetve a szabadon választott tisztviselők által, s hogy nekünk nincs szükségünk az egyéni szabadság annyi biztosítékára, mint ott, ahol az egyes állampolgár az állam által kinevezett tisztviselővel áll szemben.

Ez nagy tévedés. A hivatalos zsarnok nem kinevezés vagy választás által lesz azzá, hanem mint minden más zsarnokot, azzá teszi a törvényes korlát s a törvényes felelősség hiánya e korlát átlépéseért. A hol a közigazgatási tisztviselő önkényének korlátozására s az állampolgárok egyéni szabadságának megvédésére nincsenek meg a törvényes eszközök, ott a tisztviselő zsarnok, akár kinevezés, akár választás útján nyerte hivatalát.

Vagy talán azt hiszi valaki, hogy a megye, mely a tisztviselőt választja, eléggé ellenőrzi a tisztviselő működését, s ellensúlyozza visszaéléseit? Ne ámítsuk magunkat, hanem tekintsünk elfogulatlanul a megyei életbe. Ne indentincáljuk a megyével azokat, a kik a tisztviselők választására jogosultak s arra befolyanak. Néhány száz ember ez a lakosság százezreivel szemben. Ez a néhány száz ember, de még ezek sem, hanem az a néhány befolyásos döntő egyén a megyében, csakugyan ellenörködik a felett, hogy a tisztviselő az ő jogait, az ő érdekeit ne sértse, s egy kötelesség teljesítését szigorúan fogja tőle követelni; azt, hogy érdekeit lehetőleg mozdítsa elő – mások rovására. A választott tisztviselő pedig – kevés kivétellel – csakugyan eszközévé aljasult a tisztviselőket választó befolyásos emberek és kortesek érdekeinek s ebből a helyi és személyes érdekek oly rendszere fejlődött ki, melynek uralma demoralizálóbb, undorítóbb és veszedelmesebb a szabadságra nézve az absolutismusnál is.

Az abszolút hatalom közege, bármennyire függött is tőle, mégis csak egy, és pedig nagy és tekintélyes hatalomtól függött. De a mi választott tisztviselők függése sok csupán helyi jelentőségű s személyes érdekeket képviselő tényezőktől, kisszerű, lealacsonyító, a jellemet megrontó, s azt a nagy mérvű erkölcsi rothadást idézte elő, mely megyei életünket oly szomorúan jellemzi. S a tisztviselő függése néhány befolyásos választótól szaporítja a nem választók százezreinek s az egész országban millióinak jogait és szabadságát a tisztviselői önkény folytán különben is fenyegető veszélyeket. Az abszolút kormány közege egy távol álló hatalom s ennek rendszeren politikai céljai érdekében gyakorolt önkényt az állam polgárai irányában. A mi municipális tisztviselők hozzá közel élő, vele folytonosan érintkező személyek kedvéért kénytelen jog- és érdeksérelemeket elkövetni, mit annál büntetlenebbül tehet, mert az a bírāja, a ki nek érdekében a jogsérelemet elkövette.

A fizetési tisztviselők választása tehát nemcsak nem teszi fölöslegessé a jog és szabadság biztosítékait, hanem ép ez főindok ránk nézve a személyes szabadság biztosítékainak s a törvényszerű közigazgatás feltételeinek mennél teljesebb életbeléptetésére. Minél jobban ragaszkodik valaki a fizetett tisztviselők választásához, annál hangosabban és erélyesebben kell követelnie a törvényhozástól a jog és törvény uralmának biztosítékait a közigazgatás terén, ámbár a fizetési tisztviselők választása a demoralisáció oly elemeit hordja magában, hogy e kórnak, a személyes és helyi érdekek uralmának még ez az intézkedés sem fog; véget vetni.

Mert a mély demoralisációt a megyékben csakugyan a fizetési tisztviselők választása idézte elő leerkább s ezáltal lett a megyei élet a helyi és személyes

érdekek dulakodásának színhelyévé, s ez érdekek piszkos hullámai alámosták s elnyelték a magyar állam és nemzetiség magasztos eszméit s az az önkormányzat, szabadelvűség és szabadság, mely a megyében állítólag feltalálható, nem egyéb egy nagy hazugságnál.

XII.

Nagy tévedés volt nemzeti érdekeinket, a szabadságnak feláldozni akarni; de még nagyobb tévedés volt szabadságnak tartani azt, a minek kedve ért nemzeti érdekeinket feláldoztuk.

Kettős veszteség lett reánk nézve az eredmény. Elvesztettük a magyar nemzetiség uralmának, a magyar állam megszilárdításának egyik leghatalmasabb eszközét, s szabadság helyett a hatóságok korlátatlan önkénye lett osztályrészünk.

A legközelebbi jövőnek tehát nem lehet fontosabb feladata, mint visszanyerni mind a kettőt s megvalósítani egymás mellett a nemzet legfőbb érdekeit s az igazi szabadságot.

S szerencse, hogy az egyik nem zárja ki a másikat, s hogy viszonyaink között kivihető a nemzetiségi érdek s a szabadság oly kombinációja, mely a mostani állapothoz képest nagyszerű haladás lesz mind a két irányban.

Az igazi önkormányzat életbeléptetésére, a mint már az előbbieken kimutattam, nem is gondolhatunk. Nem azért, mert nem akarjuk; nem azért mert czélszerűtlen, hanem egyszerűen azért, mert lehetetlen. Gondoljunk a nagy eszmére, mely a, fizetéstelen hivatalban nyilvánul, s mely nélkül igazi önkormányzat nem képzelhető s azonnal belátjuk, hogy társadalmi viszonyaink fejletlenségénél fogva hiányoznak nálunk

azok a tényezők, melyek alapfeltételét képezik az önkormányzat megvalósításának.

S a nemzet annyira e kényszerhelyzet befolyása alatt áll, hogy nem is tud magának fizetéstelen hivatalt képzelni, mely tevékeny és állandó közege legyen az állam funkcióinak, még a legszűkebb körben, a községben sem, s megalkotta a fizetéses hivatalnokokból álló bürocratiát, mely nem állami ugyan, de megyei bürocratia, de csakis abban különbözik az államtól, hogy nincs képzettsége s a bürocratia nem jár.

S azért egészen társadalmi viszonyaink s történelmi fejlődésünk alapján maradunk, ha megtartjuk a fizetéses tisztviselőt. De ha már az országnak néhány milliójába kerül a közigazgatási tisztviselők fizetése, akkor már legalább követeljük tőlök, hogy a közigazgatásban képzettek legyenek, hogy kötelességeket pontosan teljesítsék, hogy a magyar államot híven szolgálják s érdekeinek hű őrei, megszilárdításának megbízható és tevékeny tényezői legyenek: s hogy ez irányban több biztosítékunk legyen mint eddig, a közigazgatási bíráskodás s az állami funkciók közegeinek választását nem az érdeketlenek szűk körére, a magyar állami érdekei őreinek s megszilárdulása fő tényezőinek választását nem a magyar állam ellenségeire, hanem magára az államra bízunk.

Erre sokan azt fogják mondani, hogy ez bürocratia! Kétségtelenül. De nem a közigazgatási tisztviselők állami kinevezése teszi a z z z á, hanem a fizetés.

Anglia önkormányzatát a bürocratia ellentétéként hozzák föl mindenütt, pedig nem ismer mást kinevezett tisztviselőnél. Mi pedig bürocraták vagyunk fizetéses függő tisztviselőinkkel, habár választjuk is őket.

A b u r e a u c r a t i a n e m a k i n e v e z e t t , h a n e m a f i z e t e t t t i s z t v i s e l ő v e l k e z d ő d i k .

Ez a mi jelenlegi állapotunk; s a mint már előbb említettem, teljes harmóniában maradunk a történelmi fejlődéssel, ha a fenálló burocratiából indulva ki, megtisztítjuk s felemeljük az által, hogy nem csak képessé tesszük arra, hogy az állam erkölcsi méltóságát nagyobb mértékben képviselje, hanem arra is, hogy nagy nemzeti céljainknak egyik hatalmas tényezője lehessen.

S ezt kellene tennünk, még ha meg is volnának nálunk azok az elemek, azok a társadalmi osztályok, melyek kivihetővé teszik az ingyen szolgálatot a közgazgatás terén. Nekünk sajtószertű viszonyaink között nemzeti céljaink elérésére egy képzett, fegyelmezett hazafias egyénekből álló, egységesen vezetett s nemzeti céljainktól áthatott közigazgatási organismusra volna szükségünk még akkor is, ha az angol gentry, minden jó politikai tulajdonságaival, állna rendelkezésünkre.

Ne feledjük el, hogy terjeszkedő, assimiláló, küzdő és hódító nemzet vagyunk, s hogy e munkának most kellene javában folynia, mert ép most van rá ok és alkalom, de még erő és hatalom is.

Ezt az erőt és hatalmat szervezni, egységesen és tervszerűen vezetni a küzdelemben a nemzet legfőbb célja elérésére, ez a most élő nemzedék feladata. A mely nemzet küzd és hódítani akar, az nem lehet el egy fegyelmezett, egységes vezetés alatt álló organismus nélkül; ily szervezet nélkül nincs siker, nem lehet diadal; ily szervezet nélkül nem hódítjuk meg ezt az országot, nem tiporhatjuk el belső ellenségeit. Nekünk a nemzet céljaihoz kell alkalmaznunk az elérésökre szükséges eszközöket. A mely nemzetnek (málló nemzeti léte biztosítva van, melynek nem kell az állam határain belül

lakó ellenségeit ártalmatlanná tenni s megsemmisíteni, az szervezze közigazgatását úgy a mint az az ő viszonyainak és céljainak megfelel. Mi pedig, kik lételünkért küzdünk, kiknek még ezt az államot meg kell hódítanunk, szervezzük a mi közigazgatásunkat úgy, a mint az a mi viszonyainknak és céljainknak megfelel.

S ezzel az is ki van mondva, hogy e szervezet szükségé csak addig forog fenn, míg a cél, melynek kedvéért alkottuk, el van érve. A mint a küzdelem megszűnik, a mint diadallal végezzük be a küzdelmet a nemzet lételeért, abban a pillanatban megszűnik az ok, hogy a közigazgatási szervezetben a nemzet legfőbb érdekeiért küzdő polgári hadsereget lássunk.

Ha majd 20-30 év múlva azt látja a magyar nemzet, hogy sikerült az állam egységét és tekintélyét helyre állítania, az állam belenségeit ártalmatlanná tennie; hogy az ország területén lakó idegen népfajokat sikerült kiszakítani a rokon népfajok testéből s a magyar nemzettel és állammal összeforrasztani úgy, mint a francia az elsassi németet; ha a tervszerűen szervezett közoktatás befolyása által sikerült a nem-magyar lakosság értelmiségét, szellemi munkával foglalkozó osztályait assimilálni s ezáltal oly közszellemet alkotni az országban, mely nem ismer solidaritást csak a magyar államot fentartó tényezőkkel; ha sikerült biztosítani a magyar állam fenállását s a magyar nemzetiség fensőségét a magyar államban oly módon, hogy belülről ne jöhessen többé kérdés alá; s ha végre az alatt megváltoznak társadalmi viszonyaink, s a magyar gentrynek, mely most bolondnak tartja azt, a ki fizetéstelen hivatalról beszél, legnagyobb ambíciója az lesz, hogy ingyen szolgálhassa az államot: akkor azután léptesse életbe az igazi önkormányzatot, szüntesse meg a burocratiát, s

vegye igénybe az állampolgárok öntevékenységét a közigazgatás terén, mint azt Poroszországban próbálták meg. A mint a veszély megszűnt, a mint a küzdelemnek vége, fölöslegessé válnak a küzdelem eszközei is. De valamint a befejezett háború után mindenki természetesnek találja, hogy a hadsereget szétbocsátják, ép úgy természetesnek találja mindenki, hogy a háború tartama alatt a legkivételesebb intézkedéseket teszik, a küzdelem kedvező kimenetele érdekében.

Sokan azt hiszik, hogy az a szervezet, melyet a magyar nemzet legfőbb céljai érdekében követelnek, teljesen megsemmisíti az önkormányzatot s a merev, minden önálló localis életet megölő francia központosítást hozza be hazánkba.

E téves felfogás onnan ered, hogy nem tesznek különbséget az önkormányzat állami, hatósági és tisztán helyi és gazdasági oldala között. Ha a hatósági funkciókat az állam által kinevezett közegekre bizzuk, ezzel nem teszünk egyebet, mint hódolunk annak az elvnek, mely az önkormányzat és szabadság hazájában Angliában a legkövetkezetesebben van megvalósítva: hogy hatósági funkciókat csak az állam megbízottja végezhet.

Ez legkevésbé sem vonja maga után a megye és község megsemmisítését. A gazdasági önkormányzat terén a vagyon kezelése, utak, hidak építése s fentartása, kórházak, tébolydák s egyéb humanitárius intézetek felállítása s kezelése, az önmegadóztatás e célokra, a szükséges közegek: mint a pénztárnok, ügyész, ellenőr, felügyelők, szolgák stb., nemkülönben választmányok s bizottságok választása; ezenkívül a hatósági önkormányzat terén a befolyás az adókiivetésre, az iskolaügyre s a közigazgatási bíráskodásra azok a teendők, melyek elég tág tért nyitnak a megyei lakosság öntevékenységének.

A községet nem is szükséges említeni, mert itt a gazdasági (önkormányzat teendői levén túlsúlyban a hatósági felett, a községi önkormányzat hatásköre s az előljárásának a gazdasági önkormányzat elvei szerint választás útján való betöltése kérdés alá sem jöhet, s legfeljebb a megválasztottaknak a hatóságok által való meg erősítéséről lehetne szó.

Mind e teendőknek és jogoknak az önkormányzati körökre való ruházása legkevesébbé se veszélyeztetné a magyar állam érdekeit s ennél fogva nincs is ok, hogy az öntevékenységre alkalmat nyújtó intézmények egy minden ('málló tevékenységet és mozgást megsemmisítő merev központosításnak essenek áldozatul.

S a mi különösen a megyét illeti, ennek önkormányzatával nagyon czélszerűen lehetne az állam hatósági közegeit összecombinálni úgy, hogy a folytonos érintkezés és együttműködés megakadályozná az állam közegeinek a megyei elemektől való elidegenítését vagy összeütközését. A megye képviselőinek – melynek kisebb számú, de válogatottabb tagokból kellene állnia – közgyűlésein úgy mint most a kormány kinevezett közege elnökölné, csak hogy most már ő volna a megyei közigazgatás feje és vezetője is. Ez a közgyűlés állapítaná meg a megyei költségvetést, adna felmentvényt a számadónak, határozná új utak s műtárgyak s egyéb megyei közlekedési eszközök iránt, ez alkotna szabályzatokat a megyei intézetek fentartása s kezelése iránt, ez határozná meg a szükséges önkormányzati közegek számát, fizetését, hatáskörét, ez választaná meg a bizalmi férfiakat, kik által a megye lakossága befolyást gyakorolna az adó kivételre, az iskolaügyre, a községek felügyeletére s a közigazgatási bíráskodásra az állandó választmányban; ez írna fel a kormányhoz a közigaz-

gatasban tapasztalt hiányok vagy visszaélések iránt s terjesztene elő javaslatokat vagy véleményeket a közigazgatás körébe vágó kérdésekben.

A megyei közigazgatás vezetőjének elnöklete alatt álló állandó választmány, mely fele részben a megye választottaiból, fele részben állami közegekből állana, ismét egyesítené az állam s az önkormányzat közegeit a legfontosabb teendők teljesítésében. Az állandó választmányban az állam közegei s az önkormányzat bizalmi férfiai együtt gyakorolnák a felügyeletet a községek felett, a fegyelmi jogot a községi elöljárókra vonatkozólag, tárgyalnák a községek s a megye területén működő hatósági közegek közigazgatási s rendőri határozatai ellen benyújtott felebbezéseket stb.

Így az állam hatósági közegei s az önkormányzati körök bizalmi férfiai mintegy összefonva s együtt működve végeznék a legszebb s legfontosabb feladatokat, így nem zárnék ki egészen az állampolgárok öntevékenységet a közigazgatásból s egyszersmind lehetlenné tennék azt, hogy az állam érdekei sérelmet szenvedjenek az által, hogy oly hatósági közegeket erőszakoljanak rá a megyék önző vagy államellenes cliquejei, kiket céljaira nem használhat, vagy a kik nyílt ellentétben állanak a magyar állam legfőbb érdekeivel.

Igaz, hogy mind ebben nincs meg a tisztviselők választása. De mennyire megtisztul a megye az által, ha nincs befolyása a hatósági közegek választására. A megyei kortések befolyása megszűnik, s ezzel együtt a sok alacsony eszköz alkalmazása a hivatal elnyeréseért. A hatóság tekintélye és erkölcsi súlya növekedni fog, a mint függetlenné lesz téve a helyi és személyes érdekek befolyásától s nem aljasul ez érdekek eszközévé. A hatóság függetlenítése alulról, a képzettség magasabb foka,

mely az állandó alkalmazás szükségképi következménye képezzé fogja tenni a tisztviselőt, kíméletlenül érvényesíteni az állam érdekeit s részrehajlatlanabbnl bíraskodni a közigazgatási rendészet terén; s az a meggyőződés, hogy a tisztviselő nem áll a helyi és személyes érdekek szolgálatában, növelni fogja iránta a közönség bizalmát, s így elhárítjuk a személyes szabadságnak s a részrehajlatlan közigazgatási bíraskodásnak a választásból eredő nagy veszélyeit. A megye sem lesz többé színhelye a hivatalhajászatnak, hanem a közügyekre irányozhatja figyelmét s most már részrehajlatlanul s szigorúan ellenőrizheti a közigazgatási hatóságokat, mert az állam által vannak kinevezve s nem az ő választottai kiknek hibáit és visszaéléseit eltakarni mindig érdekében állott az uralkodó megyei többségnek.

Mindez azonban még nem elég. A választott hatósági tisztviselő a mi viszonyaink között nagyobb veszélye a személyes szabadságnak a kinevezett tisztviselőnél. De a kinevezett tisztviselő is az. S azért mellőzhetlen, hogy most már a személyes szabadság biztosítékaira, a polgári szabadság eddig teljesen elhanyagolt érdekeink megóvására gondoljunk.

A municipális szabadság eszméjét, mely a hatósági önkényt honosította meg nálunk, el kell ejtenünk a magyar nemzet legfőbb céljai s az igazi szabadság érdekében. De honosítsuk meg a személyes szabadság biztosítékait a legliberálisabb módon, és pedig mielőbb. Addig is, míg a hatósági hivatalok betöltésének viszonyaink között legczélszerűbb módja iránt megállapodásra jutunk, ez a kérdés foglalkoztathatná államférfiainkat, törvényhozásunkat és journalistáinkat. Akár választjuk, akár kinevezzük a tisztviselőket, a személyes szabadság biztosítékait meg kell alkotnunk. A

mit a törvényhozás ezen a téren alkot, az maradandó alkotás lesz, melyet a közigazgatási szervezet átalakítása nem fog alterálni. S ez ellen egyik oldalról sem tehető kifogás. Az a ki a tisztviselők választásaért rajong, valamint az is, a ki a nemzeti érdekek szempontjából a tisztviselők kinevezését óhajtja, egyet fog érteni e felfogással, ha a hatósági önkény ellensége s az igazi szabadság barátja, még ha erélyes nemzeti politikát követel is.

Mert a személyes szabadság biztosítékai nincsenek ellentétben az erélyes magyar nemzeti politikával. A magyar nemzetnek szüksége van egy öntudatos erős kormányra, a nagy feladatoknak megfelelő közigazgatási szervezetre. De a hatósági önkényre nincs szüksége.

Ha a magyar állam érdeke kívánja, állítsunk közéletanodákat, tanítóképezdéket sat. a magyar nemzeti szellem terjesztésére, a nem-magyar ajkú lakosság értelmiségének assimilátiojára; zárjuk be az oly tanintézeteket, melyekben a hazának ellenségeket nevelnek, szervezzük a közoktatást úgy, hogy nemzeti érdekeinknek szolgáljon; szóval tervszerűleg mozdítsunk elő mindent, a mi a magyar nemzet terjeszkedését s erősödését előmozdítja, s irtsunk ki mindent, a mi ezt akadályozza vagy veszélyezteti; állítsuk fel bizonyos pontokon az állam közegeit, hogy örködjenek a magyar állam érdekei felett, alkalmazzák szigorúan a törvényt, de nyerjék meg a népet az érdekeiről való gondoskodás által, szerezzenek maguknak bizalmat és tekintélyt köteleességek pontos és lelkiismeretes teljesítése által, hogy sikerrel ellensúlyozhassák a magyar állam ellenségeinek működését; ha szükséges, hogy a nemzetiségi izgatást büntessük az egyletben, a sajtóban, az egyházban, tegyük be törvényeinkbe, hogy büntetni akar-

nk s mily büntetést szabunk rá. Hadd tudja mindenki, hogy az állam nem tűri legfőbb érdekeinek megsértését s hogy azt büntetni akarja s a hatóságok és bíróságok járjanak el a szerint. Ezt kívánja a magyar nemzetiség érdeke.

De a magyar nemzetiség érdeke nem követeli, hogy a rendészet terén a tisztviselő határozza meg, mi a rendőri kihágás s mi a büntetése s minden formális eljárás és felelősség nélkül Ítéljen el vagy mentsen fel valakit bölcs belátása szerint. A magyar nemzet érdeke nem kívánja, hogy a közigazgatási bíraskodás legmagasabb fóruma a ministerium legyen, hogy a magyar állampolgár meglegyen fosztva az egyéni szabadság jótéteményeitől.

Sőt ellenkezőleg. A magyar nemzetiség érdeke azt hozza magával, hogy az az állam, melyet ő tart fenn, mennél teljesebben valósítsa meg az állam etnikai lényegét és hivatását. A magyar állam legyen jogállam. Sajátszerű varázserő rejlik a jog és törvény uralmában, mely tiszteletre kényszeríti még azt is, a kit sujt s az oly állam, mely megvalósítja a jog és törvény uralmát, szükségkép az állampolgárok tiszteletének és ragaszkodásának tárgya.

Mi a nem-magyar ajkú lakosok nagy csoportozataival szemben nagy sikerrel alkalmazhatjuk az assimilatio nagy eszközeit a nélkül, hogy a nagy tömegben ellenszenvet gerjesztenénk. De a jog és törvény megsértése, a hatóságok önkénye az egyessel szemben, elkeserít és elidegenít s az állam polgárai nem érzik magukat jól oly államban, melyben a jogbiztosság hiányzik, melyben a hatóságok nem a jog és törvény őrei, hanem megsértői, s a jogsérelmeknek nincs biztos orvoslása.

A magyar nemzetiség és a szabadság érdeke egyformán azt kívánja, hogy mennél teljesebben léptessük életbe a személyes szabadság biztosítékait. Alkossa meg a törvényhozás a rendőri büntető törvénykönyvet, szabályozza a rendőri eljárást, fejtsük ki a közigazgatási jogot minden irányban, ha lehet törvény, ha ez nem lehet, rendeletek által; fektessük a közigazgatási bíráskodást a jogállam elveire s ne engedjük, hogy a különböző fokozatokban a hatóságok maguk s kivált a minisztérium legyen közigazgatási bíróság, hanem gondoskodjunk arról, hogy más szabad államok példájára egy független fórum ítéljen a hatóságok intézkedéseinek törvényes vagy törvénytelen volta felett.

A közigazgatási bíráskodásnak a kormánytól való elvonása nem fogja megfosztani lényeges funkciójától, nem fogja csökkenteni befolyását és hatalmát. Sőt ellenkezőleg a sok apró-cseprő ügy elvonása a kormány hatásköréből, csak képeesebbé teheti lényeges és nagy feladatainak érvényesítésére. S valóban ideje, hogy kormányunk e nagy és lényeges funkciók teljesítését megkezdje. Ideje, hogy a kormány nálunk is azzá legyen, a minnek lennie kell, az állam kormányzata általános irányának, alapeszméjének képviselőjévé, az állam legfőbb érdekeinek megvalósítójává, az állam egységes cselekvésének legfőbb orgánumává, az államélet irányadó, hatalmas tényezőjévé.

A mi kormányunk még nem foglalja ezt a helyet államéletünkben, melyet lényegénél fogva el kellene foglalnia, Míg másutt a kormányok terjeszkedése s túlkapásai ellen biztosítékokat, korlátokat keresnek az emberek, addig nálunk általános a panasz, hogy a kormány nem érvényesíti hatalmát a közigazgatás terén passiv nézője a hatóságok mulasztásának és visszaélései-

nek, s nem tud parancsolni, nem tudja akaratát érvényesíteni s lemond még azoknak a jogoknak gyakorlatáról is, melyeket az 1870. évi törvényhozás municipális szelleme meghagyott neki s melyek nélkül kormányzat absolute nem képzelhető.

A törvényhozás legkevésbé sem vonta kétségbe azt, hogy a kormánynak joga van rendeleteket kibocsátani, az alárendelt hatóságokhoz. A kormány rendeletei nálunk is a közigazgatási jog jelentékeny kútfeje lehetnének, mert általánosan elismert közjogi elv az, hogy a kormány a rendelettel fennálló törvényt hatályon kívül nem helyezhet s meg nem változtathat, de ott hol törvény nincs, a rendelet csak úgy kötelez, mint a törvény.

De kormányaink mindékkoráig alig éltek a rendelet kibocsátása jogával, legalább oly értelemben nem, hogy azt az ország közigazgatása elhanyagolt nagy ágainak rendezésére használták volna addig is, míg a törvényhozásnak érkezése lesz e fontos viszonyok szabályozására. A kormány Írásbeli érintkezésben állott és áll most is az ország hatóságaival s felhívja kórházi költségek beszedésére, mindenféle jelentések és kimutatások felterjesztésére, értesíti a marhavész állásáról stb. szóval, levelez a hatóságokkal a helytartó tanácstól fennmaradt rendeletek és intézkedések értelmében, a nevezett kormányzék tráditiói alapján s ezek folytatásaként gépszerűleg s nem követelve a hatóságoktól egyebet az ügyek gépszerű elintézésénél. Az alkotmányos kormány nem volt képes eddig valami új alkotást létrehozni a közigazgatás terén; nincs egy utasítás, egy rendelet, mely valamely új iránynak, magasabb felfogásnak vagy a kormány nagyobb mérvű, az ország minden részére kiható tervszerű tevékenységének volna bizonyítéka. Ha a kormány sürgetés nélkül megkapná a tűz-

esetekre, fürdőkre, az újonczozás eredményére stb. vonatkozó kimutatásokat és jelentéseket, bizonyára teljesen meg volna elégedve az ország közigazgatásával.

Pedig a kormány sokat használhatott volna a közigazgatás ügyének, ha a rendelet kibocsátása jogát az ország elhanyagolt állapotához s égető szükségleteihez mérten gyakorolta volna.

Tudjuk, hogy municipális tisztviselőink nem hivatalsszerű tisztviselők, t. i. nincs képzettségük szakmájokban, nincs gyakorlatuk a közigazgatási szolgálatban s életüket nem kizárólag e szolgálatnak szentelik. A kinek összeköttetései vannak a megyében, a legfőbb megyei hivatalt is elérheti, ha életében sohasem látott egy törvényt, egy rendeletet vagy egy közigazgatásra vonatkozó könyvet, ha életében sohasem szolgált a közigazgatás terén. A municipális törvény nem követel a tisztviselőtől szakképzettséget s abból a nevezetes feltevésből indul ki, hogy az, a kinek sejtelve sincs a közigazgatás feladatairól, teljesen megfelelő közege lehet a közigazgatásnak. Ennek következménye az, hogy közigazgatási tisztviselőink, kevés kivétellel teljesen tájékozatlanok a közigazgatás mezején s a legjobb akarattal sem képesek a közigazgatás fontos feladatait megvalósítani. Ennek további következménye a közigazgatás feladatainak elhanyagolása, közigazgatásunk mély sülyedése.

Ha eddigi kormányaink figyelemre méltatták volna közigazgatásunk állapotát, ha az alárendelt hatóságok működését figyelemmel kísérték s ellenőrizték volna, ha a hatóságokat utasításokkal s rendeletekkel tájékozták volna a közigazgatás feladatai iránt, ha a kormányzat legfontosabb ágait szabályozták volna, sok tisztviselő tanult, tájékozódott s útmutatást nyert volna. így töltötte volna ki a kormány közigazgatási jogunk tátongó

hézagait, szabályozhatott volna sok fontos viszonyt, még mielőtt a törvényhozás foglalkozott volna velök; így szerezhették volna gazdag tapasztalatokat a közigazgatás terén, a mennyiben sok rendszabálynak rendelet útján életbeléptetése által meggyőződhetett volna czélszerű voltokról s a törvényhozás későbbi tárgyalásainak biztos alapot, hasznos és gazdag anyagot szolgáltatott volna.

Ezt a kormány nem tette, de sőt annyira passiv és közönyös volt, hogy a hatóságoknak még saját czéljai, szándékai valószínűsítésére nézve sem adott utasítást. Nincs az a főispán, alispán vagy tanfelügyelő, a ki oly utasítást kapott volna, melyben a kormány határozottan kimondotta volna akaratát s kijelölte volna az irányt, melyben az illető közeg tevékenységének súlyos felelősség terhe alatt mozognia kell, nincs az a közeg, a kire a kormány szigorúan ráparancsolt volna, hogy az általa követett politika szellemében működjék. De sőt, havalamely alárendelt közeg kért is utasítást s felvilágosítást a kormány intencióira vonatkozólag, ezt az utasítást még ekkor sem kapta meg s eddig a közigazgatási organismus s a kormány között az a viszony állott fenn, hogy az előbbi, mely mellőzhetetlen eszköze a kormány czéljai és szándékai megvalósításának, sohasem tudhatta meg a kormánytól, mi a célja és szándéka és a kormány sohasem tett még csak egy gyenge kísérletet sem, hogy a közigazgatási organismust szellemével áthassa s mélyen átgondolt terveinek keresztülvitelére használja fel.

Ép oly kevéssé gyakorolt a kormány egy másik jogot, a felügyelet jogát a törvényhatóságokkal szemben. Ezt a jogot, melyet a törvényhozás a kormánynak engedett, a kormány eddig tényleg nem gyakorolta. A ki ismeri a megyei életet, azokat a fontos állami, megyei,

közszégi és egyéni érdekeket, melyeket az állam a megyék közönségeire bízott, elcsodálkozik, ha látja, hogy a kormány mily kevésbé volt kíváncsi megtudni, vajjon az ország hatóságai mit csinálnak s hogy mozdítják elő a rajok bízott fontos érdekeket. A kormány teljesen meg volt elégedve azzal, ha az illető törvényhatóság jegyzőkönyveit, költség előirányzatát s számadását félküldötte. A kormány, úgy látszik, azt hitte, hogy a megye által felterjesztett iratok felülvizsgálatában a felügyeleti jogot is gyakorolja. A kormány egyedüli közege a törvényhatóságban, a ki hivatva lenne a kormányt tájékoztatni, az állásából folyó okoknál fogva, szükségkép maga sincs tájékozva, s így ép a kormány az, mely legkevésbé ismeri a törvényhatóságok gazdálkodását, legkevésbé van tájékozva az ország állapota iránt. Arra még nem volt példa, hogy a kormány egyes törvényhatóságokba megbízottakat küldött volna ki, hogy azokat a dolgokat nézze meg, melyeket nem lehet megtudni a jegyzőkönyvből. A kormány még eddig nem volt kíváncsi megtudni, mily kézben vannak a megyei utak és hidak; hogy kezelik a közmunka e sok millióra menő érték; mi történik az árvák pénzével, azzal a sok millió forinttal, melyeket a megyék árvaszékei kezelnek. Vajjon melyik kormányférfiú tudná megmondani, mennyi közmunka íratott össze egy bizonyos évben az országban, s még kevésbé, mennyi váltott meg ebből s hová fordított, vajjon az utakra-e vagy máshová? Melyik kormányférfi tudná megmondani, vajjon rendben vannak-e az árvapénztárak, biztosítva van-e az árvák vagyona, és pénze vagy ezt is egymásnak adták kölcsön a megye uralkodó emberei?

Mindezekről csak a kormánynak nincs tudomása. Mindenki ismeri a visszaéléseket, melyeket saját köré-

ben majdnem minden megyében megfigyelhet, mert nyíltan és leplezetlenül történnek s a közbeszéd tárgyát képezik. Csak a kormánynak nincs róla tudomása. Legalább ezt kell föltenni, mert mit kellene mondani, ha a kormánynak tudomása volna e visszaélések felől és nem tenne semmit megakadályozásukra vagy megtorlásukra? A törvényhatóságok tehát a kormány tétlensége s közönye folytán, mely a törvényhatóságok önkormányzatát úgy értelmezte, hogy ez privilégium a legnagyobb visszaélések és mulasztások büntetlen elkövetelésére, a legmélyebb demoralizáció színhelyévé lettek. Az ellenörködés teljes hiánya, az a tudat, hogy a szorgalom és lelkiismeretesség, a hanyagság és visszaélés egyforma közönnyel ignoráltatik a kormány által, s hogy a kormánynak sejtelve sincs a megyében történő dolgokról, idézte elő azt a rothadást a megyékben, melynek symptomait megtalálhatja könnyen a ki akarja. Ebez járult még a kormány közönye a magyar nemzetiség érdekei iránt. Valamint nem jutalmazott és nem sújtott a közigazgatás terén, úgy ezen a téren teljes egykedvűséggel nézte, hogy nemcsak egyes tisztviselők, hanem egész tisztikarok legfőbb tisztviselőikkel az államellenes agitáció élen állanak s bujtogatják az állam polgárait az állam ellen s hivatalos hatalmukkal gyakorolnak nyomást azokra, a kik ragaszkodnak a hazához. Arra nem volt eset, hogy a kormány egy ily tisztviselőt megfenyítettett vagy eltvárolított, de még arra sincs példa, hogy államellenes magatartásaért megintetett volna. Arról pedig már épen szó sem volt, hogy intézkedések történjenek a törvényhozás által, hogy ily jelenségek elő ne fordulhassanak s a municipális törvény oly módon változtassék meg, hogy az államellenes izgatókat ki lehessen zárni az állam érdekei megóvására hivatott köz-

igazgatási organismusból. Ez mind nem történt s a kormány nyugodt lélekkel vállalkozott a rend fentartására s a magyar állam érdekeinek megóvására oly közigazgatási organismussal, melybe a haza ellenségei választják egész törvényhatóságok területére a legfontosabb, legbefolyásosabb közegeket, s oly törvénnyel, melynek alapján a tisztviselőt, a ki államellenes czélok megvalósítására törekszik, büntetni, de sőt még eltávolítani sem lehet.

A kormány e tétlensége s közönye tekintélyének folytonos sülyedését idézte elő. A kormány, az államélet vezető, irányadó, hatalmas tényezője helyett, pusztá árnyékká lett. Midőn a kormány nagy szerepéről lemondott, midőn nem mert akarni s akarátát kíméletlen erélylyel megvalósítani, a hatóságok minden határozott irány és cél nélkül maradtak; nem volt a ki erős erős kézzel egyesítette volna őket s így a municipiumokon belül minden atomjaira hullott szét. Mindenki saját kezére kezdett politikát csinálni, még a legutolsó falusi bírós is. Így a hatóságok oly törekvések eszközeivé lettek, melyek az állam érdekeivel egyenes ellentétben állnak s nagy véletlen, hol ez nem történik s itt sem a kormány tevékenysége akadályozza meg.

Ha e felbomlási processust nem akasztja meg valaki, elvesztjük az egységet államéletünkben. Az állam akaraiban; a törvényhozásban még meg van az egység; az állam, cselekvésében, a kormányzatban már nincs meg többé.

Az egyedüli hatalom, mely e végzetes processust megakaszthatja, a kormány. A kormány igyekezzék, azt az állást elfoglalni az államban, melyet lényegénél fogva elfoglalnia kell. A kormány tevékeny, az állam egységét érvényesítő hatalmas tényező legyen s ne árnyék. A

kormány állítsa föl a politikai ideált, formulázza a politikai alapeszmét, melyet a hatóságok által meg akar valósítani, s parancsoljon, kényszerítsen és büntessen e nagy célok megvalósítása érdekében.

De a mai állapot tarthatatlan. Ennek meg kell szünni. Ezt kívánja a szabadelvű párt s a haza érdeke.

A nemzet már évek óta várja azt az erős kezet, mely végre rendbe hozza ezt az országot, Visszaállítja a magyar állam megingatott tekintélyét s megfékezi s megsemmisíti az ország belellenségeit. A nemzet ma azt hiszi, hogy ez az ember Tisza Kálmán lesz. Tőle várja e nagy feladatok megvalósítását. Csak tőle függ vajjon csatlakozni fog-e benne a nemzet, mint másokban s oda teszi őt is a történelem a hova a többieket a kikben csatlakozott. De ha azt akarja, hogy e nemzet ne csatlakozzék benne, meg kell barátkoznia a mai közigazgatási szervezet gyökeres átalakításával, le kell mondania arról a gondolatról, hogy foltozgatásokkal, félrendszerrel lehessen bajainkon segíteni s egy egész nagy tetre kell magát elhatároznia. A mostani közigazgatási organismussal a nemzet szükségleteit nem lehet kielégíteni, nagy céljait nem lehet megvalósítani. Egy célszerűen alkotott géppel egy gyermek is óriási munkát végezhet, de a mi közigazgatási gépezetünkkel egy óriás, egy lángész sem képes eredményeket felmutatni. Éz a gépezet megbénítja, tehetetlenné teszi a legnagyobb erőt, meddővé, eredménytelenné a legszebb törekvést, az az politikailag megsemmisíti azt, a ki azt hiszi, hogy a gépezettel a nemzet nagy céljai megvalósíthatók. Nem lehet magasabb cél erre a nemzetre s államférfiakra nézve, a mostani közigazgatási szervezet gyökeres átalakításánál.

Ez a legközelebbi jövő feladata, így lehetne meg-

óvnunk, a magyar nemzet érdekeit, a szabadság megszorítása nélkül; így lehetne megvalósítanunk az igazi szabadságot, a magyar nemzet érdekeinek veszélyeztetése nélkül; így tehetnénk nagy haladást mind a két irányban: több eszközt nyernénk nemzeti céljaink elérésére s több biztosítékot az igazi szabadság megvalósítására.

S ez a feladatot méltó arra, hogy egy magyar politikai párt felvegye programjába s vállalkozzék megvalósítására.

A pénzügyi s közigazgatási kérdések, nagy fontosságuknál fogva, háttérbe szoríthatják a közigazgatás kérdését. De egész nagyságában előtérbe fog lépni, a mint az előbbiekre nézve bizonyos megállapodás jön létre. S ha e nemzetnek van jövője, ha túléli mindazokat a nagy megpróbáltatásokat, melyeket a sors s a magyar politikusok reá mértek, s ha képes lesz lelkesülni saját nagyságaért és hatalmáért, azt fogjuk tapasztalni, hogy minden politikai párt és minden államférfiú, a ki nem tud szakítani a magyar municipalismussal, s a közigazgatási kérdést nem a nemzeti politika s az egyéni szabadság feltételeinek biztosítása, alapján fogja megoldani akarni, e kérdésen fog tönkre menni.

Qui vivra, verri.